

DJAWA

Driemaandelijksch Tijdschrift uitgegeven door het Java-Instituut bij
G. Kolff Co. Weltevreden.

Onder Redactie van Dr. Raden Ario Hoesein Djajadiningrat, J. Kats,
S. Koperberg, Raden Ngabel Poerbatjaraka en J. W. Teillers.

Secretariaat der redactie: Java-Instituut, Weltevreden.

No. 3

September

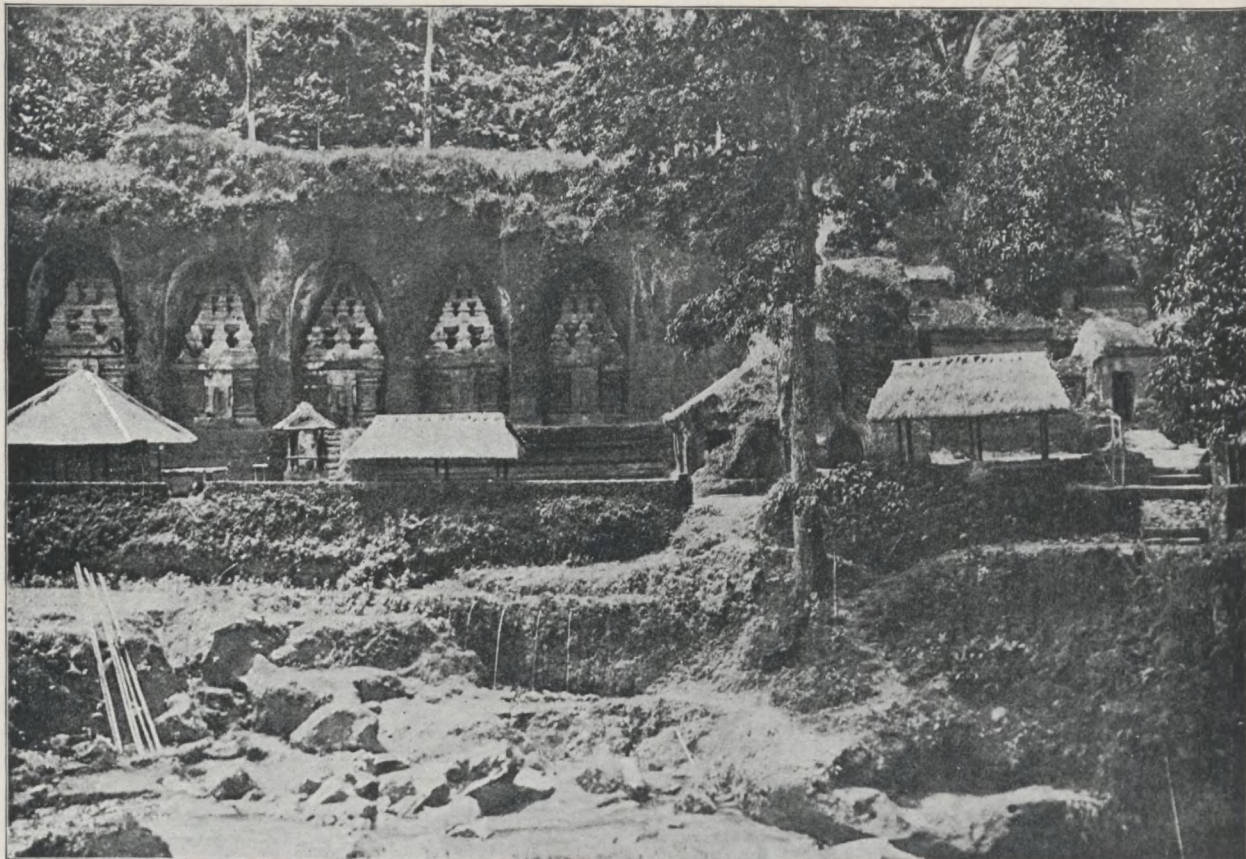
1921

I N H O U D.

	Bldz.
Middeleeuwsche Monumenten op Bali. — door H. T. D.	145 — 146
Tjowongan in de dessa Gintoengan bij Gombang — door Inggris	147 — 150
Iets over het Palmwijn-tappen in de Tengger — door Dr. B. Schrieke (met medewer- king van Mas Tjakrasoepoetra, Wedana van Kandangan, Loemadjang	151 — 156
Een en ander over gebruiken bij den Soendanees — door H. S. d. P.	157 — 184
Oud Javaansche gegevens omtrent de Vulkanologie van Java — door D. van Hinlopen Labberton	185 — 201
Uit de Javaansche Cultuurbeweging	202 — 204
Boekbespreking	205 — 209
Inhoud van Tijdschriften	210 — 211
Overzicht uit Boekbesprekingen	212 — 214
Proeve eener opgave van Boeken en Tijdschriftartikelen, in hoofdzaak betreffende taal-, land- en volk van Java, vervolg 1920 en 1ste halfjaar 1921	215 — 230

LIJST VAN ILLUSTRATIES.

	Tegenover Bldz.
Middeleeuwsche Monumenten op Bali (1 en 2)	145
Middeleeuwsche Monumenten op Bali (No. 3)	146
Waterschepper; Het gezicht; De Waterpot; De Wan; Een cilindervormig mandje; Waterschepper; Blad van dadapboom; Aangekleede waterschepper; De Water- pot met Wan	148
Kaartje aangevende de vlucht van Praboe Erlangga uit Worawari via Lo-aram naar Wanagiri in 928 Sjaka	185
Penangoengan en omgeving	195
Sang Pandji, met de twee panakawans; Retno Angrèni	205
Prof. Dr. H. Kern †. Gedenksteen	207

Middeleeuwsche Monumenten op Bali No. 1

Middeleeuwsche Monumenten op Bali No. 2

MIDDELEEUWSCH E MONUMENTEN OP BALI

door H. T. D.

Het Bestuur van het Java Instituut heeft mij doen vragen om eene bijdrage voor het eerst-volgende Djowo-nummer.

Maar „over het mooie spreken is eigenlijk altijd uit den boeze!” leerde ik uit de eerste aflevering. „Men moet het scheppen of in aanschouwing doorleven, — stil”.¹⁾

Over het mooie mag ik dus niet praten, en over het leelijke wil ik het wel vast niet hebben!

Wat nu te doen?

Mogelijk dat een paar foto's uitkomst kunnen brengen, welgeslaagde opnamen van den heer A. P. Aganoor te Singaradja, die we beloven met niet al te veel text te zullen bezwaren.

Aan den bovenloop der Pakerisan bevinden zich ter hoogte van Tampak Siring (Gianjar, Zuid-Bali) de ruïnen van een Boeddhistisch klooster, dagteekenend uit den 11-den eeuw onzer jaartelling. „Goenoeng Kawi”, de berg der verbeelding, noemt de Baliër het voornaamste bouwwerk uit dat klooster, een massaal gebouw, in het vierkant omgeven door een smalle gracht. En met „Goenoeng Kawi” wordt ook het heele complex aangeduid, het klooster met bijbehorende stoepa's, vijf aan den linker en vier daar vlak tegenover aan den rechteroever der rivier.

Al die kunstwerken zijn eigenlijk geen bouw- maar houwwerken; zij zijn niet opgetrokken uit losse materialen, doch uitgehouwen uit den berg.

De bevolking noemt als hun maker den reus Kebo Iwä, die zich bij zijn knutselarijen van den nagel van zijn rechter duim bediende als eenig instrument. In zijn oorlellen droeg hij soebengs van goed gemeten 1,60 M. diameter. Een exemplaar is nog te vinden in de poerä te Pèdjèng, de wel bekende „boelan” waar Rumphius reeds van gewaagde. En zijn levensgroot beeld valt te aanschouwen in de poerä van Taro, zegt Van Eck, waar hij rust op een hoog bed, staande

op 35 pilaren. Maar dat is plaatselijk zoo niet bekend. Alle kunstgewrochten uit den Hindoe-Javaanschen tijd nagenoeg worden toegeschreven aan Kebo Iwä. Eenige hem betreffende gegevens met iets meer historischen grondslag vindt men in de „Oesanä Bali”.

De merkwaardigheid van het houwwerk steekt ten eerste in het rotsklooster, dat een unicum is in ons Indië. Voorts in de stoepa's, die een overgangsvorm te zien geven van de daktypen der Hindoe-tempels van Midden- naar die van Oost-Java. En eindelijk zijn van epigrafisch en historisch belang de inscripties op de stoepa's, waarvan helaas slechts één nog geheel kan worden gelezen. Ze vermeldt „haji lumah ing Jalu”, d.i. „de vorst die is bijgezet te Djaloe”. De lijk-urn van dien onbekenden „haji” of „adji” zal zijn geplaatst geweest in de groeve onder de stoepa, in gezelschap van den vierkanten steen met negen vierkante gaten, welke eens de negen heilige metalen bevat heeft, doch thans, van die waarden ontdaan, aan den ingang van de grafkuil ligt weggeworpen.

Zien wij thans de foto's.

No. 1 moge een indruk geven van de gesteldheid aan den linker Pakerisan-oever. Rechts zien we het poortje, dat toegang geeft tot het klooster, en daarachter rijzen op de daken van den Goenoeng Kawi in engeren zin en andere gebouwen. Links zien wij de vijf stoepa's, waarvan de meest linksche (bovenstroomsche) adverteert, dat daar de asch rust van een vorstelijk personage. Onder de vier andere, alsook onder die aan de overzijde der rivier, vermoedt men dat ministeriële sintels werden bijgezet.

De monnikken, die hier het zielenheil dier dooden kregen te bevorderen, hadden aan badgelegenheden geen gebrek! Uit tal van lingga's stroomt nog het water uit de middeleeuwsche leiding.

Jammer, dat het breede terras vóór stoepa's en klooster bezet is met ettelijke met alangalang ingedekte schuren! Het schijnt wel, dat

1). Djawa 1e Jaargang No. 1. Ir. H. J. Kiewiet de Jonge: Nieuwe banen voor Java's Kunst, bl. 47.

sinds in Juli 1920 de Westerling belang ging stellen in deze oudheden, zij ook voor den Baliër grooter waarde hebben gekregen. Uit die loodsden, die hij zich gedurende de laatste maanden daar is gaan bouwen, zou men dat zoo opmaken!

Maar zijn interesse uit zich ook meer aesthetisch, gelukkig.

Zien we slechts foto No. 2. Een stukje romantiek! We blikken hier in den schemer der middeleeuwen. De vijf stoepa's van zooeven, in boogvormige nissen, bemost, verweerd, doorvland, en hier en daar omwoekerd door het groen. En op het terras daarvoor een gezelschap Baliërs, dat er, — het was „Allerzielendag” in de Koeningan-week, — ging dansen en een gamboeh-voorstelling geven.

Een hulde aan de schimmen hunner pitaras?

Of deden ze het tot meer direct eigen heil, tot betere doorgronding van den Algeest, om in deze omgeving, waar negen eeuwen op hen neerzien, in den dans zich één te gevoelen met Çiwa, uit wien zij zijn gekomen, en in wiens geest zich die des menschen ook weer zal oplossen.

Met in rythmisch gebaar zich uitleven in liefde en haat, in hopen en vreezen, in toorn en berouw, in zwijmel van geluk — kort en bedrieglijk — met daarop volgend de realisatie van het „ydelheid der ydelheden, het was al ydelheid”, — is dat niet veelal het wezen van den Balischen dans? Beduidt hij niet het opvonken en dóórwoeden en weer uitdooven van den harts-tocht? De vloed en de ebbe, het geboren worden en weer tenietgaan, de eeuwige smartelijke kringloop van al wat is? Is hij niet de polsslag van de natuur, de ademtocht van het heelal, de dans van de Algodheid Çiwa zelve?

Bezieet de dansers niet al te nauwkeurig! Ge zoudt kwade ontdekkingen doen! Laat de indruk van het geheel niet bedorven worden door een al te scherp onderzoek van hun te vele en verwesterschte kleedij.

Foto No. 3. Een stoepa met rotswoningen links en rechts. Ze bevindt zich op den rechter rivieroever, naar schatting 200 meter benedenstrooms van de zooeven geziene monumenten en vrij hoog boven de rivier.

Thans stoelt de weelderige padi tot aan den voet van het monument, en hoog er overheen klimt ze verder langs de hellingen van de Boekit Goendoel; zoo heet de Baliër dit punt.

De omgeving zal er vroeger wel heel anders hebben uitgezien!

't Is al weelde van zon en padi, overal ruïsching van stroomend water, alom vreugde van rijpend gewas.

En daar staat die stoepa, waaronder de assche werd bijgezet — van wien?

En links en rechts woonden de monnikken, om te bezorgen zijn zieleheil.

Maar wie was Hij, en wie waren Zij? Hoe hebben zij geleefd? Wat hebben zij gewerkt? Wat waren hun strevingen? En wat hebben zij bereikt?

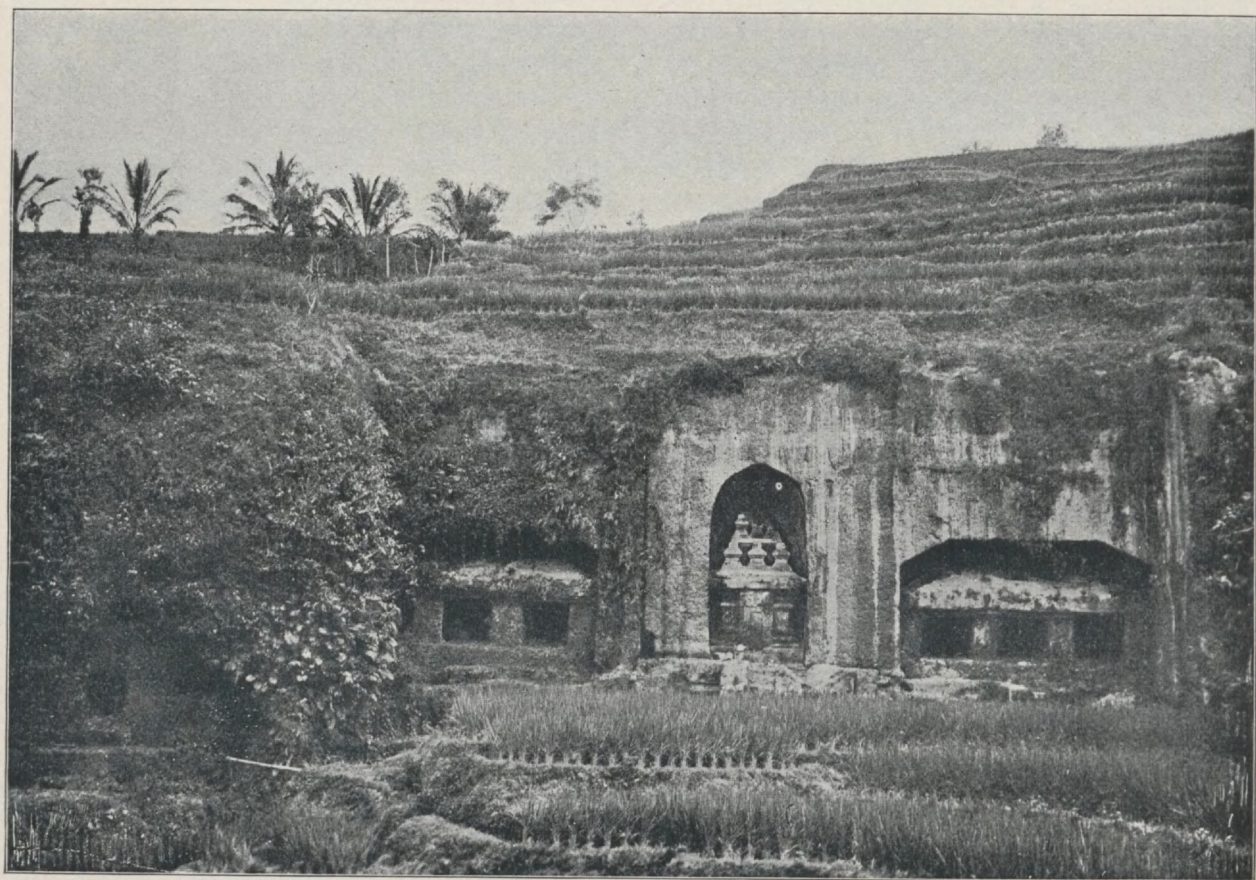
Ijdelheid der ijdelheden, zegt de Prediker, ijdelheid der ijdelheden, het is al ijdelheid.

..... Daar is geen gedachtenis van de voorgaande dingen, en van de navolgende dingen die zijn zullen, van dezelve zal ook geen gedachtenis zijn bij degenen die namaals wezen zullen

't Ligt daar alles zoo open, — en toch zoo vol geheim!

Singaradja, 28 April 1921.

Middeleeuwsche Monumenten op Bali No. 3

TJOWONGAN

in de désa Gintoengan bij Gombong

door INGGRIIS.

De plaats.

In Bagelèn leeft onder 't volk een Javaansch spel, genaamd „Tjowongan”. Dit spel vindt men tegenwoordig nog in de désa's Gintoengan, Mangli, Koewaroe in 't Bagelènsche en wordt 's nachts in de maneschijn, in den regel van af den 10den tot en met den 17den van de Javaansche maand, gespeeld, zoowel door kinderen als volwassenen.

De oorsprong.

Naar men beweert, is de tjowongan een meisjesspel geweest. Doch het komt tegenwoordig weleens voor, dat jongens en oude menschen tjowongan spelen. Eén van de spelers heeft een pop van een waterschepper (Jav. *siwoer*) in de hand, terwijl de anderen verschillende versjes zingen onder leiding van een zangeres of een zanger. Het dient te worden vermeld, dat het aantal regels van die versjes, blijkens de hierbij gevoegde, verschillend is en de zinnen geen duidelijke beteekenis geven.

Het doel.

Het doel van 't spel is, een zekeren geest op te roepen en door de hulp van dien geest den regen te doen komen in de streek, waar de „tjowongan” wordt gespeeld.

De tijd.

Bij langdurige droogte, wanneer het weer buitengewoon afmattend is, putten en rivieren droog raken en het gras op velden en sawah's door de hevige zonnehitte verzengd is, rijst bij één van de désabewoners het plan om de „tjowongan” te spelen. Hij roept dan de buren bijéén en deelt hun mede, dat hij, met het oog op de hevige droogte, de „tjowongan” wil spelen ten einde regenval in het dorp te verkrijgen. Gewoonlijk zijn ze het eens over dat mooie plan en tevens wordt de avond, waarop de „tjowongan” zal worden gespeeld, bepaald. Gehecht aan het geloof, dat de geesten op

„kliwon” (één der 5 marktdagen: Legi, Paing, Pon, Wagé, Kliwon) verschijnen, is de kliwon-dag te verkiezen boven andere dagen.

Waterschepper.

Bij de „tjowongan” speelt een pop van een waterschepper (Jav. *siwoer*) een voorname rol. Eén der dorpsbewoners wordt daarom belast met het zoeken naar en 't aankleeden van een goeden, ongebroken waterschepper. Meestal wordt uit een keuken van een Inlandsche doekoen een schepper genomen, maar beter is het, dat men daarvoor een gestolen schepper gebruikt.

Het aankleeden van den schepper.

De uit een klapperdop en een steel bestaande schepper moet nu worden aangekleed evenals een pop. Aan den buitenkant van den klapperdop maakt men met kalk een mond, een neus en oogen, zoodat hij op het gezicht van een meisje lijkt. Om den rand van den dop bindt men haren van een jong pisangblad (Jav. *poepoesgedang*) vast, waarna men den waterschepper voorziet van twee armen van droge stoppels (Jav. *oman*) of de hoofdnerf van een pisangblad (Jav. *papakgedang*). Verder bevestigt men den schepper in een cilindervormig mandje (Jav. *soesoeg*) met vier stokken, zoodat hij kan staan. En vervolgens krijgt de schepper een kain, een baadje en een buikriem (Jav. *siwoéré ditapihilan diklambèni*) evenals een kind.

Het weggooien van den angekleeden schepper.

Nadat de schepper behoorlijk is aangekleed wordt hij nedergelegd bij een ouden put (Jav. *soemoerkawak*) of op een begraafplaats (Jav. *pedjaraatan*). En degene, die dat doet, moet bij het neerleggen van den aangekleeden schepper 't volgende tooverformulier uitspreken:

„Akoe teka mréné arep nitipaké botjah goedigen marang kang mbaoreksa panggonan iki” d.w.z. „Ik ben hier gekomen om een kind met schurft toe te vertrouwen aan den bewaker van deze plaats”. Zonder verder een enkel woord te uiten begeeft hij zich hierna naar huis.

Het terughalen van den aangekleeden schepper.

's Avonds tegen acht uur gaat hij weer met eenige kinderen naar den schepper toe om dien terug te halen. Stilletjes raapt hij den schepper op onder het prevelen van 't volgende formulier:

„Akoengikoeti botjah goedigen arep dak-kon djogédan” d.w.z. „Ik raap een kind met schurft op om het te laten dansen”.

Het vervoeren van den schepper.

Gevolgd door een menigte kinderen wordt de schepper gebracht naar 't huis van een zangeres (zanger), terwijl de kinderen het volgende wijsje zingen:

„Benta-benti djoengira lawas kari. Ana gandroeng saloeroeloeroe. Gandroengé mbok Larasati.

Noeroenaken oedan”.

Dit wijsje wordt herhaaldelijk onder 't loopen gezongen.

De eerste twee regels van dit versje bestaan uit woorden, deels met bepaalde beteekenis, deels niet, die zoo door elkaar liggen, dat de beteekenis van den zin moeilijk is aan te geven. De twee laatste regels van dat wijsje hebben de beteekenis van: de verliefdheid van mbok Larasati doet den regen vallen.

Op de bestemmingsplaats.

Op 't voorerf van de zangeres is klaar gezet een aarden pot (Jav. pengaron) met water en dadapbladeren er in, gedekt met een wan (Jav. tampah) waarop zich bloemen (een offer) bevinden. Bij den aarden pot (Jav. pengaron) brandt wierook en hiernaast ligt een mat, waarop de zangeres plaats neemt. De schepper wordt daarna om den wierook rond gedragen en dan op de wan nedergelegd, omringd door talrijke jongens en meisjes. Mannen en vrouwen komen er soms ook bij. Een

poosje later houdt één van de toeschouwers, gewoonlijk een meisje en „tjowongan” genoemd, den aangekleeden schepper in de handen en brengt dien naar links en rechts in beweging min of meer op de manier van een dalang, wanneer hij de wajang vertoont, terwijl de kinderen, begeleid door de zangeres, de volgende versjes zingen:

1.

„Toeroentoeroen widadari. (Dale de hemelnimf!)

Toemoeroena Baṭara Indra (Dale de God Indra!)

Roemek djaja, roemek ranti.

Rantiranti andadi (De ranti — naam van een plantje met bittere vruchten — groeit welig).

Adjasoewé-soewé ing dalan (Niet te lang op weg zijn!).

Selak keseling dolanan” (De spelers zijn op het punt moe te worden.

2.

„Soelang si soelang djana.

Pangjang pangoendang déwa (Het bieden en 't oproepen van een Godheid).

Ana déwa déning seekma (Er is een god door de wereldziel).

Widadari toemoeroena (Dale de hemelnimf!).

Roentoeng-roentoeng lima (Vijf in getal, dicht achter elkaar loopen).

Karisdjisoegih toema” (Er blijft nog één over en die bezit vele luizen).

3.

„Ilir-ilir, ilir-ilir (Ilir is een waaier).

Tandoeran ndjaloe k oedan (De planten vragen om den regen).

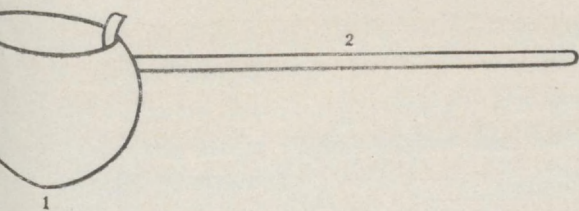
Remoeremoeidjo (Een beetje groen zijn of beginnen groen te worden).

Kadya pengantè anjar (Evenals een pas getrouwd persoon)

Kadya pengantè anjar” (Evenals een pas gehuwd persoon).

„Pengantè anjar 2 × (Een nieuwe bruid)

Soeningalirandoe woegal (Ik zie een „woegal” kapokboom)

WATERSCHEPPER

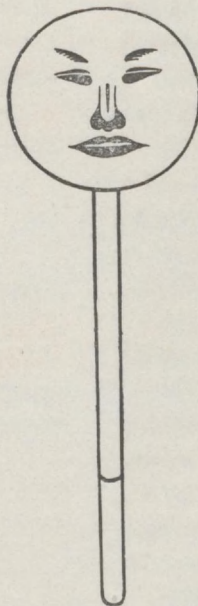
1. Klapperdop.
2. Steel.

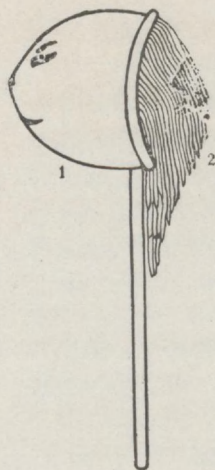
De waterschepper, voorzien van twee armen van droge stoppels (Jav. oman) of de hoofdnerf van pisangblad (Jav. papah gedang.)

Een cylindervormig mandje (Jav. soesoeg) met vier pooten.

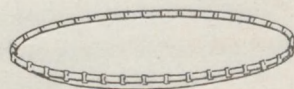
Waterschepper, waarvan de klapperdop beteekend is met neus, mond en oogen.

1. Het gezicht.
 2. De haren van een jong pisangblad.
- (Jav. poepoes gedang.)

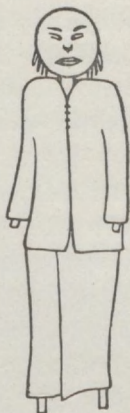
De waterpot. (Jav. pengaron.)

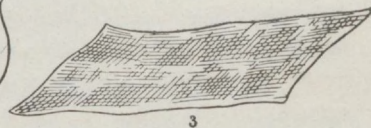
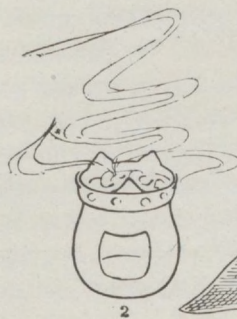
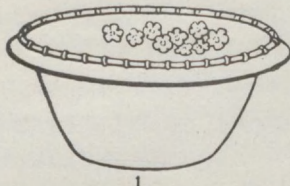
De wan. (Jav. tampah.)

Blad van dadapboom.

De aangekleede waterschepper.

1. De waterpot met een wan, waarop bloemen zijn.
2. Brandende wierook.
3. De mat.

Dédé randoe woegal (het is geen „woegal” kapokboom)

Prendjaké mati ngoerag” (De prendjak—een kleine vogel—is door den hoogen leeftijd gestorven).

4.

„Ilir-ilir, ilir-ilir

Tandoerané wong Soemilir (De aanplant van de menschen van Soemilir)

Idjo rojo-rojo (Mooi groen zijn)

Tak senggoe pengantèn anjar (Ik geloof, dat 't een nieuwe bruid is).

Tak senggoeh pengatèn anjar” (Ik geloof, dat 't een nieuwe bruid is).

5.

„Botjah angon, botjah angon (Veehoedertje veehoudertje)

Pènèken blimbing koewé (Je moet dien blimbingboom beklimmen)

Loenjoe-loenjoe pènèken (Ofschoon hij glibberig is, moet je hem beklimmen)

Dienggo masoeh dodotira (Om daarmee de dodot of kain te wasschen).

Dienggo masoeh dodotira”. (Om daarmee de dodot of kain te wasschen).

N.B. Gewoonlijk gebruikt men de blimbingvruchten om er koperen voorwerpen mede schoon te maken.

6.

„Ilir-ilir, ilir-ilir

Dodot bedahing pinggir (De dodot is aan den rand gescheurd)

Dodomanadjoematana (Je moet de dodot naaien en dicht stoppen)

Dienggo séba mengko soré (De dodot dient gedragen te worden, wanneer men van avond bij zijn meerdere komt)

Poempoeng gedé remboelané”. (Juist op den tijd, dat de maan groot is of dat het volle maan is).

Het komt meermalen voor, dat de houder van den schepper (Jav. tjo wongé) van een geest bezeten wordt. De schepper wordt dan om een huis rond gedragen en heen en weer geslingerd, terwijl de volgende liedjes worden ingezet:

7.

„Ilir-ilir, lir koe djagong

Saboektjindé, gonkoemantoe (Een buikriem van een gebloemde zijden stof, ik geef een builoftsfeest)

Paman, Paman, djaja ingsoen (Oom! ik ben de overwinnaar)

Djèdjèr wajang, toendjoeng biroe (Naast de wajang, een blauwe lotusbloem)

Tjengkir gading, dalah godong kemoening (Een jonge gele klapper en het blad van den kemoeningboom)

Marapadabalimaning!” (Kom, zullen wij nu weer terugkeeren!).

8.

„Terang soré, rama, ana gambang (Het is mooi avondweer, vader! Er is een gambang, een Inlandsch muziekinstrument)

Ana gambang, rama, onang-onang (Er is een gambang, vader! onang-onang is een wijze op de gambang)

Akoe demen sing nèng tengah (Ik ben verliefd op dengene, die in 't midden is)

Sing noenggang djaran plangka degene, die op een bont paard zit)

Saboek tjindé sing réndan (Een buikriem van tijdé (gebloemde zijden stof) voorzien van kant)

Pendok emas sing djèbèhan (Een breede gouden schee van een kris)

Akoe ngiring, rama, pajoeng koe-ning (Ik volg, vader, het gouden zonnescherm)

Ana maning, rama, toembak djing-gring (Er is weder, vader, een dunne lange lans)

Ana maning, rama, orang-aring (Er is weder, vader, een orang-aring, naam van een plantje)

Soen emban moedjoer ngidoel (Ik draag het in zuidelijke richting)

Bibis gembok nèng toelakan (Het wijfje van een bibis (een waterinsect) bevindt zich in een opening in de sawahdijkjes)

Wader parigo kirama (Wader pari (een riviervischje) voor den vader)

Baja soeka endoe-endoe si waroe dojong”.

Goema-goema, ilir, mènèk djambé,
gandeng (Mènèk djambé = in een pinangboom klimmen)

Dongkang-dangkèng botjah loro
nèng patoeron, gandeng. (Botjah
loro nèng petoeron = twee kinderen liggen
te bed.)

Djeroek goeloeng, djeroek goe-
loeng (Naam van een djeroek, met rood
vleesch)

Djambé nom soemigar tanggoeng
2 × (De jonge pinangvrucht, die nog te klein
is om gehalveerd te worden.)

Pringtoeloepan, pringtoeloepan,
perkoetoet manggoeng daleman
(Een blaaspijp, een tortelduif zingt in een
huis)

Ela-éla, éla-éla, ketélané si Mari-
djah" 2 × (Ela-éla, éla-éla, de cassave
van Maridjah.)

De Tjowong als vraagbaak.

De drager van den schepper (Jav. tjowong), die van den geest is bezeten, is in den regel in staat een zieke een afdoend geneesmiddel te verstrekken. Het komt daarom niet zelden voor, dat vele menschen hem vragen om medicijnen tegen verschillende ziekten. De tjowong loopt dan, gevolgd door de menigte zingende kinderen, overal rond, zoekende naar geneeskrachtige bladeren voor de zieken. Staat de tjowong ergens bij een boom stil, dan beteekent het, dat het blad van dien boom het gewenschte geneesmiddel is tegen de ziekte.

Weldra plukt de tjowong het blad van den boom en geeft 't dengene, die erom vraagt. Heel aardig is het nog, dat de tjowong in staat is te voor-spellen. Hij kan namelijk bepalen, op welken dag de regen zal vallen en of de padiaanplant mislukt dan wel goed zal zijn. Hierna gaat de tjowong op 't erf bij den pot (Jav. pengaron) staan, en daar begint hij opnieuw den schepper heen en weer te bewegen.

De schepper op het dak.

Tegen middernacht, eer het spel afloopt, gooit men 't water uit den pot met de bloemen op 't erf, waarna de volgende zang wordt aangeheven:

Oeloek-oeloek, si deroek si pre-
koetoet (In de hoogte rijzen, de duif en de
tortelduif)

Oeloekena ing soewarga! (Je moet
't tot den hemel doen rijzen)

Soekma, déwa, oeloekena! 2 × (De
ziel en de Déwa moeten het tot den hemel
doen rijzen).

Vervolgens gooit men den aangekleeden schepper op 't dak en daar moet hij den nacht blijven liggen. 's Morgens haalt men hem van 't dak en hij wordt in huis bewaard om den volgenden avond weer gebruikt te worden.

In den loop van de week, waarin de kinderen de „tjowongan” spelen, valt gewoonlijk de regen.

Na zeven maal de „tjowongan” gespeeld te hebben, ontdoet de zangeres den schepper van zijn kleeren en ten slotte wordt hij schoongewasschen en weder in de keuken bewaard.

IETS OVER HET PALMWIJNTAPPEN IN DE TENGGER

door Dr. B. SCHRIEKE.

Met medewerking van MAS TJAKRASOEPOETRA (Wedana van Kandangan, Loemadjang)

Hoewel in de hogere streken van het Tenger-gebergte de arènpalm (*Arenga Saccharifera* Labill.) niet wordt aangetroffen, vindt men hem toch op eenige lager gelegen plaatsen, voornamelijk in het district Kandangan der afdeeling Loemadjang, maar ook elders, zooals in Sapikerep (district Soekapoera afdeeling Probolinggo) en Goeboeg Klakah¹⁾ (onderdistrict Pantjakoesoema, district Toempang, afdeeling Malang). Ik zal hier niet uitweiden over het bedrijf van den palmwijn-tapper in het algemeen — men vindt het o.a. geïllustreerd beschreven in L. Th. Mayer's *Blik in het Javaansche volksleven* (I 254 v.; II 480 v.) —, doch slechts iets vertellen van eenige eigenaardige gebruiken, die zich daarbij voordoen. Intusschen zij opgemerkt, dat men in de Tenger den suikerpalm in den regel niet plant, maar in het wild opgegroeide boomen voor het tappen bezigt. De eerste (vrouwelijke) bloeischeeden (wadjaq genaamd) van den dan ongeveer 15 jarigen arèn worden daartoe niet gebruikt: deze laat men ongemoeid: ze leveren de kolang-kaling. Met de 3 à 4 maanden daarna en daaronder uitspruitende mannelijke bloemtrossen (kadi of kadé geheeten) begint eerst de bewerking, die ook op de latere bloeiwijzen (achtereenvolgens dangoe²⁾ en getaq genoemd) wordt toegepast. Na een omstreeks vijfjarige tapperperiode sterft de boom.

Tegen den tijd, dat de boom tapbaar is, begeeft zich de palmwijn-tapper gewapend met een primitieve ladder (bestaande in een bamboe, in de geledingen waarvan treden zijn gemaakt die slechts voor een grooten teen ruimte bieden), een steuntouw van rotan (tali wangking), een dissel (petèl), een krom mes (tjaloeq, s.v.

koedi), een schuurhoutje (soegoe) en een hamertje.

Bij den boom aangekomen spreekt hij ongeveer als volgt (Sapikerep, Goeboeg Klakah): „O devote vrouwe Ngrèni! Om U te zoeken ben ik gegaan de bosschen door, over berg en ravijn, maar gij waart er niet. Doch nu heb ik U gevonden diep in de eenzaamheid van het oerwoud! Of gij weerstreeft of niet, ik zal U trouwen, U huwen: begeerig kinderen bij U te verwekken”. Daarna spreekt hij als bij het huwelijk voor den panghoeloe de Moham-medaansche geloofsbelijdenis uit.

Vervolgens plaatst hij de primitieve ladder tegen den arènpalm en doet het steuntouw om, beklimt den boom en verwijderd de hinderlijke bladsteelen (bloekang), ontdoet de bloemspil van de harige vezels (doek), schuurt ze vervolgens schoon en gaat ze daarna bekloppen. Met het afsnijden van de bloemspil wacht men echter nog eenigen tijd.

In de Loemadjangsche Tenger richt de palmwijn-tapper alvorens de ladder te bestijgen een slametan aan van roode en witte rijstpap en draagt deze met de volgende woorden op: „Gij zijt getuige, dat ik een heilmaaltijd aanricht voor de devote vrouwe Ngrèni, teneinde overvloedige uitvloeijing harer sappen en zegen bij mijn bestijgen van de ladder met het steuntouw te verwerven”. Daarop laat men bij de voorbereidende werkzaamheden (het reinigen van de bloemspil enz.) volgen: „Devote vrouwe Ngrèni, wees niet ongedurig, kleinzeurig, slap of loom. Heb mij lief, ik maak je borstdoek open, ik snijd je steel af, ik vraag het je als rechthebbende, immers: ik open je borstdoek gemachtigd door Allah, den Allerhoogste!” Vervolgens beklopt hij den bloemsteel met de woorden: „In den naam van Allah, den Barmhartigen Erbarmer. Devote vrouwe Ngrèni! Ik klopt niet Uw bloemspil. De penis klopt de scheede. Droppelledrop. Vanwege Allah!”

In gelijken geest spreekt de palmwijn-tapper

1). Men hoort ook uitspreken: Kebo Klakah. Het k.d. luidt echter altijd: Maésa Klakah.

2). Dit is ook wel de algemeene naam voor de mannelijke bloemtrossen.

in Sapikerep (Probolinggo) als hij de ladder bestegen heeft: „Devote vrouwe S a r i, wees niet verschrikt, ik open Uw borst-doek en beschouw Uw borst”. Hierbij verwijderd hij de harige vezels-doek, waarna hij van de ladder afdaalt om eerst een volgend maal zijn arbeid voort te zetten. Heeft hij dan op een anderen dag de ladder weder beklommen, dan spreekt hij: „Er is een vogel, tjabak geheeten, gekomen van het Oosten, die pikte de borsten van de devote Vrouwe S a r i, ik snijd af: het sap van het Oosten, die pikte de borsten van druïpt langs het mes; laat ik U nu pleegkinderen geven, zoogt ze tot overvloeïens toe”. Daarna snijdt hij den bloemsteel af en bevestigt de bamboekoker (om het sap op te vangen) met de woorden: „U, devote vrouwe S a r i, ik zal U iederen morgen en iederen avond opzoeken, laat Uwe genegenheid niet veranderen of afwijken; ik ben uw echtgenoot”.

In G o e b o e g K l a k a h verloopt er na de voorbereidende bewerking ongeveer een maand. Als dan eindelijk de tijd is aangebroken om de bloemspil (even onder de bloeischeede) af te snijden, zegt men: „Palmdraadwortelbron is arènhoutessencemeer; steelegoot: palmbloemenwaterstraal (pantjoeran). Droppelledrop-pel! De steel doet dienst naar het Oosten, doch vindt in Oostzee zijns gelijke niet. De steel doet dienst naar het Zuiden, maar vindt in Zuidzee zijns gelijke niet. De steel doet dienst naar het Westen, maar vindt in Westzee zijns gelijke niet. De steel doet dienst naar het Noorden, maar vindt in Noordzee zijns gelijke niet. Er is essence van zee: verstopping huist in de bloeischeede. Ik hak met het magneet-staal¹⁾. Het heet dat het gevoel van magneetstaal is koud en koel. Droppelledrop. Van wege Allah”.

Daarna laat men er nog een drietal etmalen over verlopen, voor men met het tappen aanvangt. Dan spreekt de palmwijn-tapper (te G o e b o e g K l a k a h):

„Er is een vogel, tjabak geheeten, gekomen van het Oosten, wit van gedaante, gaat zitten midden op de bloeiwijze. Grootmoeders scheede

1). Wesi poelasani of poerasani, een o.a. in de Damar Woelan veel voorkomende, goedklinkende literaire uitdrukking. Het is het Mal. besi koerasani eig. — choera-sani, d.w.z. Choerasaansch ijzer, zoo genoemd naar de bekende Perzische provincie Chorazan, waarmede, naar het schijnt, in den ouden tijd (14e en 15e eeuw) de Archipel via Goedjarat in relatie heeft gestaan.

gestooten door grootvaders penis. Droppelledrop. Vanwege Allah, gelastend zwangerschap, die bamboekokers baart”. Daarna bevestigt men de sapkokers.

In de L o e m a d j a n g s c h e T e n g g e r luidt de spreuk, waarmede het afsnijden van de bloeiwijze vergezeld gaat: „O Allah, er is een toovergebed van den Hemel afgedaald op het Javaland. Het melken van het sap van den dooden arènstam. Doode arènstam melkt palm-houtstronk. Ach en wee: te veel badèg voor te weinig kokers. Sprits spuitedruis: Vanwege Allah”. Daarna worden de bamboekokers aangebracht met de woorden:

„Devote Vrouwe N g r è n i! U geef ik een bamboekoker als pleegkind, zoog ze tot overvloeïens toe. Straks maak ik er twee van en over een jaar drie. Ik leg geen beperkingen op: ik laat het over”.

Hetgeen in het bovenstaande over den palmwijn-tapper in de T e n g g e r werd medegedeeld, stemt overeen met de gebruiken, verbonden aan het winnen van het arènsap elders op Java, die K r e e m e r (M.N.Z. 26) en P l e y t e (B.K.I. 59) hebben bekend gesteld. Hier en ginds spreken de medegedeelde excitaties van overvloeïende vochtmassa's ten einde, bij wijze van sympathetische magie, het sapafscheidingsvermogen van den palm te bevorderen. Voorts wordt aan den arbeid van den tapper het karakter van huwelijksgemeenschap gegeven en de onderdeelen van den boom en zijn bedrijf dienovereenkomstig benaamd. In een der door K r e e m e r medegedeelde machtspreuken wordt de „doek” als het schaamhaar van den arènpalm aangeduid: boven zagen wij dat de af te snijden bloeiwijze met de cunnus, het tapmes of het hamertje met de penis wordt gelijkgesteld. Voor den toekang 'ndèrès tot zijn werk kan overgaan, wordt het sluiten van een huwelijk met den palm vereischt, waarna hij dezen wel, zooals K r e e m e r het uitdrukt, „op het innigst omhelst”. De bamboekokers, die het sap opvangen, worden de pleegkinderen geheeten, die de devote Vrouwe N g r è n i tot overvloeïens moet zoogen.

Wellicht zal iemand geneigd zijn dit alles voor „Oostersche symboliek” te houden. Niets zou echter den aard dezer gebruiken meer mis-kennen. In hun wezen zijn ze niets anders dan

een voorbeeld van de psychische techniek van een natuervolk. Wilken (Verspr. Geschr. III) en na hem Kruyt hebben ter opheldering hierbij al op eenige parallellen gewezen. Zoo gaat b.v. de bewoner van Ambon en de Oeliasers des nachts wel naar zijn kruidnageltuinen, ontdoet zich daar van zijne klederen en tracht bij de boomen staande en deze als het voorwerp zijner min beschouwende, onder het geroep van: „meer nagelen” door de bewegingen van den coitus te maken, hen rijker vruchten te doen dragen. Op Java bestaat in sommige ouderwetsche streken nog de gewoonte, dat in het tijdperk, hetwelk aan den bloei van de rijst voorafgaat, de man in het nachtelijk uur met zijn echtgenoot naakt langs de velden loopt en daar den coitus bedrijft.

Dergelijke gewoonten zijn geenszins specifiek indonesisch: men vindt ze overal over de wereld verspreid. Frazer heeft daarvan ettelijke voorbeelden in zijn *Golden Bough* bijeengebracht (Part I Vol. II). Bij de Pipilen-indianen van Centraal Amerika onthielden de mannen zich vier dagen, vóór het zaad aan de aarde werd toevertrouwd, van geslachtelijk verkeer, maar in den nacht vóór het zaaien voerden zij hunne hartstochten bot en bepaalde personen zouden zijn aangewezen om tijdens het zaaien den coitus te verrichten. Soortgelijke gebruiken zijn bij ander Indianenstammen aan te wijzen. In Ukraine (Oost Europa) bestaat zoo op St. Gregoriusdag (23 April) de gewoonte, dat jonggetrouwden in paren op de bezaaide velden gaan liggen en zich daarover heen en weer rollen ter bevordering van den groei der opkomende plantjes. Op het platteland van Engeland waren dergelijke voorjaarsgebruiken tot voor kort nog gangbaar. Ook het Hollandsche dauwtrappen op Hemelvaartsdag behoort in zijn oorsprong tot denzelfden associatieven gedachtengang. In sommige streken van de wereld hebben deze practijken aanleiding gegeven tot min of meer gedramatiseerde vertooningen. Zonder hierover lang te willen uitweiden herinneren we in dit verband slechts aan de voorstellingen verbonden aan den z.g. Meibruidegom en Meibruiden en aequivalente gewoonten met name in Noord-West-Europa (Engeland, Denemarken enz.) enz.

Bij een animistische gedachtenwereld wijzigt zich het oorspronkelijk karakter dezer gebruiken. Zijn ze in origine bedoeld om den invloed van de aan de geslachtsdaad toegekende bijzondere werking aan de vegetatie ten goede te doen komen, later hebben zij de potentialiteit in zich om tot riten in den dienst van de als geest gepersonifieerd gedachte vruchtbaarheid, lente of gewas te worden en in een volgend ontwikkelingsstadium in een bloot volksvermaak over te gaan. Het gebruik leeft voort, maar de mensch beijvert zich het naar de behoeften en opvattingen des tijds een nieuwen inhoud te geven.

De animistische mensch denkt zich zijne omgeving, d.w.z. dieren- en plantenwereld, het werktuigde en onbewerktuigde, als beziel. We zullen bij deze onderstelling niet uitvoerig stilstaan, doch alleen het een en ander releveeren voor zoover dit met ons onderwerp in verband staat. We merken dan op, dat de Indonesier de rijst bezielde denkt. In de eerste plaats, zegt Kruyt, moet de rijst gevoed worden, en niet wetende, hoe dit moet geschieden, raakt de Indonesier alleen de aren met de spijs aan. Dit geschiedt b.v. als de aren van de rijst zich pas hebben gezet: zij worden als menschelijke babies behandeld en beschouwd; vrouwen gaan de velden rond om ze met rijstpap te voeden. Bij eenige volken bestaat b.v. ook de gewoonte om de rijst in de periode der vruchtzetting met zure vruchten aan te raken, in de onderstelling, dat de rijst eene zwangere vrouw is, die gelusten heeft. Deze voorstellingen zijn geenszins tot den Archipel beperkt, maar worden ook elders aangetroffen b.v. in Cochinchina, Orissa enz.

De ziel van het gewas wordt dikwijls belichaamd geacht in een speciale schoof, die dan rijstbruid en -bruidegom, rijstmoeder (en -dochter) genaamd wordt. In het eerste geval wordt wel aan het bruidspaar gevraagd zich te vermenigvuldigen teneinde een groote oogst te verkrijgen. In andere streken verpersoonlijkt de rijstmoeder de afgeloopen, de rijstdochter de komende oogst. Gelijksortige opvattingen zijn ook elders (Afrika, Indië, Australië, Noord-Amerika, bij de Germanen en Slaven in Europa enz.) aangetroffen en Frazer verklaart op dezelfde wijze de voorstelling van Demeter en Persephone als de

korenmoeder en korendochter in oud Griekenland (G.B. Part V Vol. 1 p. 129 v.).

De ziel van de rijst wordt ook wel Dewi Sri genoemd, als hoedanig de rijstbruid mede wordt toegesproken. Overigens is Dewi (Nji) Sri de aan het Hindoeïsme ontleende naam voor de indonesische Landbouwgodin (vergodelijkte rijstziel).

In dezen samenhang moet nog op een punt gewezen worden n.l. dat men zich de korenziel ook dikwijls als een dier voorstelt. In verschillende streken van Europa is het een haas, een kat, een geit, een rund, een wolf, een hond, een paard, een vos of een varken, elders is het een vogel b.v. een haan of een kwartel. Zoo stellen de Toradja's van Midden Celebes, de Minahassers en de Galelareezen (Halmaheira) zich de rijstziel wel voor in de gedaante van een kleine blauwe vogel, terwijl de Bataks in Mandeling haar de gedaante geven van een slang. Beide voorstellingen worden op Java aangetroffen¹). De oorsprong van deze gedachte zal wel gezocht moeten worden in het feit, dat de bedoelde dieren zich dikwijls of gaarne in het koren (de rijst) ophouden, een coincidentie, waaruit de associatief denkende primitieve mentaliteit tot een oorzakelijkheid concludeert: het dier (de vogel) wordt tot veroorzaker van den korengroei. Op deze functie der dieren in de primitieve voorstellingswereld, waarvan op Java ook nog meerdere voorbeelden zijn aan te wijzen, is vooral door Preussen Van Ossenbruggen gewezen. Dank zij de bedoelde vermeende werkzaamheid worden genoemde dieren onschendbaar geacht — wanneer men de kleine blauwe vogel der Toradja's zoude verjagen, kan men blind worden, heet het — en hebben zij de potentialiteit in zich om in een animistische gedachtensfeer zich tot drager van de rijstziel te ontwikkelen. Op deze wijze verklaart zich ook het dualisme, waarbij de bezielde gedachte rijst — zie hare bovengeschetste behandeling als zwangere vrouw —, bij sommige volken vergodelijkt tot Dewi Çri, zoowel in de rijstmoeder of het rijstbruidspaar als in een vogel of slang gepersonifieerd wordt gedacht. Het zijn twee heterogene voorstellingen, die zich onafhankelijk van elkaar in dezelfde richting hebben ontwikkeld.

Ook de boomen worden over de geheele wereld door den animist bezielde geacht, hetwelk mede in Europa zelfs tot een boomcultus aanleiding heeft gegeven, een ook in deze gewesten niet onbekend verschijnsel. Op deze plaats zullen wij alleen spreken van die boomen, welke den mensch nuttig zijn, niet van waringins, de randoe alas en derg. De primitieve zal niet licht tot het vellen van een boom overgaan zonder zijn verontschuldigen aan te bieden. Men zou den boom pijn doen: deze zoude gaan bloeden of kreunen. Overigens worden boomen, die geen vrucht willen dragen, bedreigd en geslagen¹). In Westfalen (Duitschland) behooren de vruchtboomen als het ware tot het gezin. Als de boer sterft, wordt hun hiervan kennis gegeven; men schudt ze en zegt: „de baas is dood”. Op dezelfde wijze is ook de kamferboom voor Dajaks en Maleiers een persoon geworden. Evenzoo wordt door de Amboneezen aan den kruidnagelboom een persoonlijk aanzijn toegekend, waarvan allerlei formaliteiten het gevolg zijn, vooral in den tijd, dat de plant in bloei staat. Men stelt haar dan gelijk met een zwangere vrouw, ontziet haar gelijk men een zwangere vrouw ontziet en vermijdt alles wat haar, zooals het heet, zou kunnen doen schrikken, opdat de vruchten niet ontijdig afvallen.

De arènpalm, zoo zagen wij boven, wordt ook bezielde geacht. De palmwijntapper beschouwt de plant eerst als bruid, later als moeder en spreekt haar aan en behandelt haar als zoodanig. De Oost-Javaansche wong 'ndèrès noemt den arènpalm Bok Endang Ngrèni¹) of -Sari. Het laatste is wellicht een verbastering van Çrî (?)²), het eerste is de naam van Pandji's te Kamal op last zijns vaders vermoorde geliefde.

1). Over het met festiviteiten gepaard, onderling uithuwen van boomen in hedendaagsch Indië, zie Frazer, G.B. I 2 p. 25v. Ook heeft daar het met een boom trouwen plaats id. p57.; Totemism and Exogamy I 32v, IV 210v.v.

1). Iets dergelijks heeft men in Indië ten aanzien van de z.g. tulasi, die nu eens den naam draagt van Laksmi (vrouw van Visnu), dan weer van Sita (vrouw van Râma; Jav. Sinta) dan weer van Rukmini (vrouw van Kresna).

2). In Noord-Indië wordt de klapper: Çriphala = vrucht van Çrî, de godin des overvloeds genoemd. G.B., I 2 p. 51v.

1). Vgl. Kats, TBGKW. 57 p. 190, 188, 180 v.v.

Op Nias (zie Schröder p. 37) verhaalt men den oorsprong van den arènpalm als volgt. Een vrouw Siwughô kreeg twee zoontjes; ze overleed en werd begraven en op den vierden dag ontkiemde uit hare borst de arènpalm, die den kinderen voedsel verstrekke in den vorm van palmwijn. Een verwante legende vertelt men in de Minahasa (Graafland I 456). Een ander Niassisch verhaal vindt men bij Kruyt: Een vrouw Siwùè, die een kind had gekregen en kort na de geboorte daarvan gevoelde, dat zij zoude sterven, sneed, opdat haar kind niet van voedsel verstoken zou zijn, een harer borsten af, waaruit de arèn is opgegroeid. Het denkbeeld, dat de palmwijn melk zoude zijn, vloeiende uit de borsten eener vrouw, vinden wij ook terug bij de Dajaks in Z. O. Borneo. Soortgelijke legenden treffen we bij de Bataks aan. Al deze verhalen zijn kennelijk geboren uit de primitieve associatie van het arènsap met de moedermelk. Eenigszins anders luidt een Tobaneesche vertelling. Daarin is de suikerpalm een hoofdendochter, die, tegen haar wil uitgehuwelijkt, zelfmoord pleegde en vervolgens in den arèn veranderde. De palmwijn zijn de tranen der bruid, de zwarte vezels hare haren en de bladeren hare ribben. Hier hebben we dus een soortgelijke associatie, die we blijkens Pleyte's bovenaangehaald artikel (p. 606, 610 v.) ook in sommige streken van de Soenda-landen terugvinden. Ook de identificatie van den palm met Ngrèni zoude n.h.v. op de associatie van het sap met de tranen¹⁾ van Pandji's bruid kunnen wijzen.

Het spreekt van zelf, dat deze legenden zich soms met andere verhalen-motieven kunnen vermengen. In casu is dit het geval met het bekende Dewi-Sri-verhaal, dat den oorsprong der verschillende gewassen mededeelt (vgl. Kats, TBG. 57). Uit haar hoofd toch zouden gesproten zijn de kokospalm, uit haar schaamdeelen de rijst, uit haar handpalmen de pisang, uit haar tanden de mais enz. In de verschillende door Kats reeds gereleveerde en aangewezen redacties van het verhaal verschillen de opgesomde gewassen. Soms wordt de arènpalm er ook onder vermeld (zie Pleyte p. 593 v.). In Angkola vormt de arènpalm het centrum en heet het, dat een zekere vrouw tot haar broeder, die veel schulden had, zeide, dat hij haar

maar na haar dood tot afbetaling van zijn schulden moest gebruiken. Na haar overlijden, kwam uit haar navel de arèn te voorschijn, uit haar voorhoofd de opiumplant en uit hare voeten de pisangboom voort. De palmwijn is melk uit haar borsten. Dezelfde gedachtengang, die tot deze voorstelling geleid heeft, beweegt zich echter ook in omgekeerde richting. In sommige streken toch meent men, dat de palmwijntapper de meest bevoegde persoon is om het melkafscheidingsvermogen van uitgedroogde vrouwenborsten weder op te wekken (M.N.Z. 40 p. 4).

We zagen, dat er in de excitaties tot het rijkelijk doen vloeien van het arènsap gesproken werd van de vogel, „tjabak geheeten, die van het Oosten gekomen, de borsten van de devote vrouwe Sari pikt” en „die wit is van gedaante en midden op de bloeiwijze gaat zitten”. Iets dergelijks vindt men ook bij Kreemer. Een en ander hangt blijkbaar samen met een oude legende, waarvan Pleyte (p. 595 v.v.) verschillende Soendasche en Javaansche redacties mededeelt. Een ervan gewaagt van den oertijd, pas na het ontstaan van de rijst uit het lichaam van Dewi Çri. Daarin wordt dan verder gesproken van het verdelgen van de verschillende vijanden van het rijstgewas, waarvan ten slotte alleen het witte rijstdiefje was overgebleven. Toen men het verdreef, verborg het zich op den bloeistengel van den arènboom. Om dit te belletten sneed men deze af, waarop daaruit een aangenaam zoet vocht vloeide hetwelk aan den Koning werd vereerd. De vorst achtte het waardig om het Batara Goeroe aan te bieden.

In een Soendasche redactie is het Batara Goeroe zelf, die Semar gelast om te waken over de uit Dewi Çri voortgesproten gewassen. Terwijl Semar met zijn kinderen bij de sawah de wacht houdt, komen daar twee witte rijstdiefjes zich op de rijst zetten, in werkelijkheid Batara Goeroe en Narada, die van gedaante verwisseld zijn. Dadelijk maakt Semar jacht op hen, maar ze willen niet wijken: ze verhuizen naar den bloemsteel van een arèn en deze wordt heen en weer geschommeld, doch de vogels willen zich maar niet laten verdrijven, totdat eindelijk de bloeistengel met een hamer wordt geslagen. „De bloemsteel, zegt men, spleet en gelijk uit den afgesneden bloeistengel vloeide rijkelijk sap uit dezen”.

1). Elders wordt de arènpalm wel bèsèr = lijdende aan incontinentia urinae genoemd.

In deze legenden, die het begin van het arèntappen willen verklaren, wordt een verband gelegd tusschen dezen boom en zekere vogels, die zich gaarne in hem ophouden. We hebben hier kennelijk een zelfde associatie voor ons, als we ten aanzien van bepaalde dieren (in den Archipel: vogel of slang) en de rijst of het koren opmerkten. Het diertje wordt dan tot personificatie van de rijstziel. Zoo wordt het hier genoemde witte vogeltje de vertegenwoordiger van de arèntziel. Een dergelijke voorstelling is bij de indonesische volken niet ongewoon. Op het Maleische schiereiland b. v. wordt de keranting (een s.v. insect), die in de rotan leeft, als de belichaming van de ziel van de rotan beschouwd. Bij het zoeken naar reukhout (garoe) moet de priester verschillende formules gebruiken. Hij gaat in een hut bij den boom slapen, als wanneer de boomgeest hem verschijnt, en hem vertelt welk offer gewenscht wordt. De ziel van den boom draagt de priester bij zich; deze bestaat uit een stuk garoehout in den vorm van een vogel.

Tenslotte nog iets over het karakter van de medegedeelde Tenggereesche machtspreuken. Opmerking verdient het, dat ze vaak bijna woordelijk overeenstemmen met de door

Kreemer¹⁾ in een ander deel van Oost-Java opgeteekende. Dit wekt geen verwondering. De Tenggereezen toch zijn niet, zooals wel eens beweerd is, een restantje vluchtelingen van Modjopahit, maar ze vormen een overblijfsel van de voormalige bevolking van Oost-Java. Hoewel het Mohammedanisme bij hen doordringt, zijn het echter geen moslims, al is het Mohammedaansche huwelijk bij hen ingeburgerd en wordt de besnijdenis onder hen aangetroffen — de laatste trouwens vermoedelijk als een oorspronkelijk, niet door den Islam ingevoerd verschijnsel, gelijk reeds Wilken indertijd heeft opgemerkt. Evenmin zijn het echter Hindoes of Boeddhisten, hoewel het Hindoe-Javanisme vroeger niet zonder invloed op hen is gebleven. De Tenggereezen zijn vóór alles animisten en bij hen vindt men dan ook van het oud-Javaansche vóór-Hindoeïstische „heidendom” nog in veel opzichten meer dan elders op Java geconserveerd.

Daarover hoop ik echter bij een andere gelegenheid wel eens uitvoeriger te spreken.

Eind Augustus 1921.

1). Mijn vertaling wijkt echter hier en daar van de zijne af en is meer in overeenstemming gebracht met den algemeenen stijl van de Tenggereesche do'a's.

EEN EN ANDER OVER GEBRUIKEN BIJ DEN SOENDANEES

door H. S. d. P.

Is „soenatan” voor Soendaneesche families al eene zaak van gewicht, die haar vele beslommingen bezorgt, de gunstige afloop waarvan haar gevoelens van voldoening teweegbrengt, het huwelijk — „kawinan, rèndèngan” — van haar zoon of dochter is voor haar een nog gewichtiger aangelegenheid.

Het is buiten kijf, dat zij aan den echt, aan het huwelijk meer waarde toekennen dan aan de door den Islam voorgeschreven plichten; zij stellen dien boven de vijf „roekoens” — grondslagen — waarop het Mohamedanisme rust.

De „roekoen Islam” zijn:

1. „Sjahadat kalimah kalih”, getuigenis der twee woorden. Er is geen God dan Allah, en Moe-hamad is zijn gezant;
2. „Salat”, het verrichten van het ritueele gebed op bepaalde waktoe — uren — vijfmaal in het etmaal;
3. „djakat en pitrah”;
4. „Poeasa”;
5. „Moenggah hadji”, de bedevaart naar het heilige land, Mekkah.

Een en ander moge blijken uit het verschijnsel, dat men nog steeds de opvatting huldigt en wel in zeer hooge mate, zoowel bij hoog als bij laag, dat het niet-trouwen een grooter, erger zonde is dan een verzaking of verwaarloozing der godsdienstplichten.

En, het heeft er veelal den schijn van, alsof er geen grooter schande voor het Soendaneesche meisje denkbaar is dan dat. Voor den Soendaneeschen jongeling is zulks niet van eenige waarde. Het vrij-gezellenleven, als dit zich maar beweegt, en blijft binnen de grenzen van zedelijke betamelijkheid en van den sfeer van den Islam, wordt den Soendaneeschen jongeling niet ten kwade geduid, levert t.z.a. geen aanleiding tot ongunstige beschouwingen of opspraak op.

Voor het Soendaneesche meisje is het evenwel in veler oogen nog als een schande aan te merken, als zij, den leeftijd van „achir baleg” d.i. ±

16 jaar bereikt hebbende, nog niet in den echtelijken staat is kunnen komen. Zij krijgt dan den bijnaam van „landjang babèt” de opgeschooten maagd, en als haar niet gelukt is, aan een man te komen, dan heet ze „landjang djomblo” d.i. de niet-gewilde maagd, eig. de niet-verkoopbare.

Het behoeft zeker wel niet gezegd, dat bij teer-gevoelige meisjes het idee, zich daardoor aan bespotting en minachting van het publiek bloot te geven, een zeer onaangename gewaardwording opwekt.

Reeds hierdoor alléén laat het zich verklaren, dat menige vader en moeder niets onbeproefd zullen laten, om hun dochter en tevens zichzelf die schande en bespotting te besparen.

Is misschien wel in die opvatting de verklaring te zoeken van de nog heden ten dage veelvuldig voorkomende kinderhuwelijken?

Moet óók niet aan die opvatting de schuld worden geweten, dat de polygamie, hoewel niet zoo welig als een kwart eeuw geleden, nog tiert?

Draagt het voorschrift van den Islam, dat behalve het recht er vier vrouwen tegelijk op na te houden, ook kinderhuwelijken aan de Moslimin toelaat, er niet weinig toe bij tot bevordering van dat kwaad¹⁾ of dien ongezonder toestand?

Zie daar een paar vragen, die onwillekeurig zich naar voren dringen!

Een buitenechtelijke samenleving van een man met een vrouw is in de oogen der Inlandsche maatschappij een ongehoord iets dat zéér, zéér gelaakt en geminacht wordt²⁾.

1). Dit is wellicht te sterk uitgedrukt. Maar ik vind het toch een kwaad, dat er vele meisjes zijn, die in het huwelijk treden alleen en enkel om de verbintenis zelve; ze laten zich daarna van haar man scheiden. Ze zijn niet meer z.g. djomblo.

2). Een kind, voortgesproten uit een buitenechtelijke verbintenis (omgang) noemt men „anak djadah”, dat overal — hoewel men algemeen de meening is toegedaan, dat van zoo'n kind een geluk-aanbrengende kracht uitgaat, — met den vinger wordt nagewezen.

Men is afkeerig van zoo'n kind.

Zelfs een vrije omgang tusschen een meisje en een jongeling, in den zin, zooals Westerlingen dien opvatten, wordt in dezen tijd van vooruitgang nog steeds scheel aangekeken, en niet weinig ook, ja, veroordeeld als een aanstootelijk gedrag, strijdig met de goede zeden.

Dat de eene familie ten deze wat strengere inzichten, een andere daaromtrent wat verlichte denkbeelden heeft, zij nog ten overvloede opgemerkt.

Er zijn ook nog families bij de vleet te vinden, die niet te spreken zijn over een „vrije keuze” — kahajang sorangan —, die geen rekening willen houden met de wenschen en verlangens hunner kinderen bij de sluiting van een echtverbintenis.

Zelfs voeren zij het ouderlijk gezag ten opzichte van het huwelijk zóó ver, dat de belanghebbenden er vaak niet eens in gekend worden.

Er zijn helaas in het dagelijksch leven voorbeelden te over, dat een Inlandsch meisje vóór haar huwelijk haar echtgenoot in het geheel niet, of heel oppervlakkig kent¹⁾.

Geen gebeurtenis, hoe klein of onbeduidend ze soms ook den buitenstaander lijkt, gaat in de Soendasche wereld zonder „slametan” voorbij.

Daarmede wil men te kennen geven een waarneembaar blijk of uiting van zijn gevoelens van vreugde en dankbaarheid.

In de meeste gevallen doet men zulks om den zegen van afgestorvenen voor zich en de zijnen af te smeeken, maar soms ook ter bezwering van booze geesten.

Als wij nu al de gebeurtenissen, waar we reeds het genoeg hadden mee kennis te maken, een voor een voor onzen geest riepen, zou, ongetwijfeld, de echtverbintenis in de rij, zoo niet de eerste, dan toch wel een belangrijke plaats innemen.

Haast geen feest, zou ik zeggen, evenaart dat, hetwelk men geeft ter opluistering van het huwelijk van zijn dochter of zoon.

Het gebruik schrijft voor, dat het bruiloftsfeest gehouden wordt ten huize der bruidsfamilie.

Men gaat van dit beginsel uit, dat niet de vrouw naar den man toegaat, om zich met hem in den echt te verbinden, maar dat het de man is, die de vrouw met een bezoek is komen

vereeren, ter erlanging van toestemming om een verbintenis aan te gaan.

Dat beginsel vindt men o.a. neergelegd in de volgende zegswijze;

„Noe boga anak lalaki tangtoe kaoendoeran, anoe boga anak awewe tangtoe kadatangan”. d.w.z. terwijl van de familie van den jongeling één lid weggaat, komt bij die van het meisje er één bij.

Als wij vooropstellen, eerstens, dat er bij „kawinan” zich twee partijen vormen, aan de eene waarvan de familie van den bruidegom, en aan de andere die der bruid staat, tweedens, dat zich daarenboven nog het verschijnsel voordoeft, dat een huwelijksfeest door de ouders veelal wordt beschouwd als a.h.w. het laatste feest, dat zij ten genoegen van hun dierbaar kind, als waarneembare uiting van liefde en vreugde kunnen en zullen geven, dan behoeft het wel weinig verwondering te baren, dat een huwelijksfeest op een veel grooter schaal wordt opgezet dan een besnijdenis- of het een of ander feest.

Ook draagt er niet weinig toe bij de opvatting, dat de grootte en de luisterrijkheid van een feest een daaraan evenredige getuigenis afleggen van de grootte en krachtige liefde en vreugde, die men koestert en voelt voor hem, te wiens eere het feest gevierd wordt.

Ook bij „kawinan” zijn er vele aardige gebruiken, zonder welke, n.b.m. althans — een Soendasche bruiloft veel van zijn schoonheid zou verliezen.

Daarbij worden handelingen verricht die ons symbolische beteekenissen uitdrukken.

Alvorens over te gaan tot het schetsen dier gebruiken wil ik even een enkel woord wijden aan wat een Soendasche bruiloft alzoó voorafgaat.

Terwijl het Soendaneesche meisje meestal op haar 13 — 15de jaar trouwt, huwt de jongeling op zijn 18 — en 20ste jaar.

Bij de beoordeeling van een a.s. echtgenoot(e) treedt allereerst als voornaamste grondslag op den voorgrond „kabarajaan” — familie-relatie — d.w.z. men trouwt zooveel mogelijk met een lid der familie²⁾, „ngadeukeutkeun baraja, nĕpoeng-nĕpoeng gagang seureuh” zegt men dan d.i. den familieband dichter toehalen;

2). Men zou er zich misschien over verbazen, dat er onder zulke omstandigheden toch nog gelukkige huwelijken zijn.

2). Meestal komen daarvoor in aanmerking doeloer misan (doeloer sabrajana) d.z. zonen (dochters) van ooms en moelen.

daarop komt „harkat en pangkat”, rang en stand, d.w.z. men huwt zoo mogelijk iemand van gelijken stand, „toeggat sabeusi” — van hetzelfde ijzer; als derde factor volgt „karakter”, terwijl financiën en „uiterlijk” meest als factoren van minder belang worden beschouwd.

Bij de beoordeeling van de factor „stand” let men streng op de afkomst.

Heeft men nu reeds een geschikte partij voor zijn zoon gevonden of liever op het oog, dan laat men bij de ouders dier uitverkorene op eene omzichtige wijze poolshoogte nemen.

Een vertrouwde, met wien de familie zeer intiem is, wordt met de moeilijke zending daaraan belast. Het eerste artikel der instructie luidt natuurlijk: „geen ruchtbaarheid”. Het kan misloopen, wat onaangename gevolgen aan beide families kan bezorgen. Men gaat er dan ook niet toe over dan na rijp beraad en overleg. Het is niet ieders werk, om zich naar beider families tevredenheid van een dergelijke opdracht te kwijten. Hiertoe zijn tact en beleid noodig.

Is deze zending „noenda omong” — lett. een aanspraak achterlaten — met succes bekroond, dan wordt een dag bepaald, waarop het eigenlijke aanzoek „ngalamar” of „nanjaan” zal worden gedaan. Dit doen van een aanzoek geschiedt schriftelijk, ook wel mondeling.

In de meeste gevallen geeft men de voorkeur aan dit laatste; niet alleen wegens de algemeen heerschende opvatting, dat een mondeling gedaan aanzoek van eene grootere mate van wellevendheid getuigt, maar ook doordat aan het „ngalamar” altijd van een zeker bedrag in geld — panglamar — vergezeld gaat. Deze „panglamar”¹⁾ is het zegel op het aanzoek. De grootte van het bedrag regelt zich naar rang en stand der belanghebbende families.

Met deze tweede zending wordt meestal dezelfde vertrouwde persoon, dien wij boven reeds hebben leeren kennen als degeen, die bij de ouders van het meisje poolshoogte is wezen nemen, belast. Tevens krijgt hij de opdracht mee om met de a.s. „besan” of „warang” (besan of warang is de naam, dien men geeft aan de ouders van zijn schoonkinderen) de zaak verder te bedisselen, o.m. de bepaling van den dag,

waarop de voltrekking van het huwelijk zal plaats hebben¹⁾.

Van af dien dag, dat de „panglamar” in ontvangst is genomen, drukken de lasten en zorgen, beslommeringen en nooden die een bruiloft altijd met zich brengt alleen en uitsluitend op de bruidsfamilie. Zij heeft voor alles te zorgen, het treffen van de noodige maatregelen, het maken van de noodige voorbereidselen, het rondsturen der uitnodigingen en wat dies meer zij.

Vijf à zeven dagen voor den huwelijksdag begeeft zich de jongen naar de woning zijner aanstaande bruid. Daarbij wordt hij vergezeld van eenige familieleden, mannen en vrouwen. In geval het aanstaande echtpaar elkaar nog niet kent, wordt de aanstaande bruidegom door de hem vergezellende familieleden in de nieuwe omgeving geïntroduceerd.

In afwachting van de voltrekking van het huwelijk verblijft hij zoo lang ten huize der aanstaande schoonouders. Hij heeft dan gelegenheid, om in nadere kennismaking met het meisje te geraken, dat hem in zijn verdere levensjaren zal ter zijde staan in den strijd om het bestaan²⁾

Het gebruik schrijft voor, dat hij bij die gelegenheid aan zijn aanstaande bruid wat kleeren en bijbehorende byjouterien ten geschenke geeft, als arm- en halsbanden, ringen, haarspelden, broches etc.

De in ontvangstname geschiedt in het openbaar, dat wil zeggen in bijzijn of in tegenwoordigheid van de bruidsfamilie en andere belangstellenden.

Behalve uit de reeds genoemde artikelen, bestaat het geschenk meest alsnog uit het noodige voor de slametan als vee, pluimgedierte, beras, brandhout, vruchten, etc. etc. Deze plechtige uitreiking der geschenken en bijdragen voor het feest noemt van „sësërahan”, dat overgave beteekent.

Voor beide families is het zaak, dat het belangstellende publiek een goeden indruk van deze plechtiheid meeneemt. Men maakt er in vele gevallen eerst een pretje van, door een optocht te maken met de noodige muziek.

Bij de overgave houdt de afgevaardigde van

1). Met de bepaling van dag van de voltrekking van het huwelijk gaat 't niet zoo eenvoudig toe, als men wel denken zal.

2). Ook nu is eene vrije omgang tusschen de a.s. echtgenooten echter niet geoorloofd.

1). Ook spreekt men van „panjangtjang” d.i. middel, waarmede men iets bindt.

de bruidegomfamilie voor den vader der bruid eene toespraak:

„Soemëdja masrahkeun toewang poetra pamëgët, katoet sarëboek sanjamoe, beulah pëtjah, lalab roembah, sadongkapeun, ngabandjë-bandjël ka noe dikër-sakeun;
masrahkeun gëtihna satetes, ramboetna salambar, ambëkanana sadami, beurang peutingna, bisi katinggang pang-poengna”;
masrahkeun kabodoanana, katalingehana, kalaipana;
masing lambat-lamboet, roentoet-raoet laki-rabi pandjang si Njai poetra istri di dijeu”.

d.w.z.

„Sta mij toe, Uwen a.s. schoonzoon aan uwe goede zorgen toe te vertrouwen, ik doe deze overgave vergezeld gaan van wat schamele kleedingstukken, wat aarde- en glaswerk, wat groenten, voor onmiddellijk gebruik; mogen ze een steentje bijdragen tot het welslagen van het feest, dat gij voornemens zijt te geven;
aan uwe goede zorgen zij mede toevertrouwd: één druppel van zijn bloed, één haar, één ademtocht, dag en nacht, hopelijk, dat het met hem goed zal gaan;
aan uwe goede zorgen zij alsnog toevertrouwd zijne onwetendheid, zijne slordigheid en zijne armoedigheid;
moge het gegeven zijn, dat hij tot in lengte van dagen en in voortdurende harmonie, in den echtelijken staat samen zal leven met uwe dochter, alhier.

Met de noodige plichtplegingen en onder dankbetuiging neemt de „warang” de „sësërahan” in ontvangst.

Soms wordt tusschen de afgevaardigde van de bruidegomfamilie eenerzijds, en die van de bruidsfamilie anderzijds vóór de „sësërahan” nog een twistgesprek gevoerd, waarbij ze naar eigen goeddunken elkaar den loef trachten af te steken in scherpszinnigheid of in het tappen van kwinkslagen.

Van af dezen „sësërahan”-dag mag de a.s. bruid zich zoo weinig mogelijk in de buitenlucht bewegen, liefst het huis niet verlaten en zich met zoo weinig mogelijk werk, wat dan ook, bezighouden. Op haar eten wordt streng toege-

zien. Ze krijgt andere soorten gerechten en in mindere mate dan anders. Ze moet zich onthouden van vette voeding zoomede van zure, en andere vruchten.¹⁾

Ook moet zij minder slapen dan anders. Dit alles wordt gedaan, om haar een wat slanker, eigenlijk magerder — voorkomen te geven. Ook, opdat haar huid een lichtere — kalëbëng — kleur zal verkrijgen. Want men moet weten, dat een kleur — om met Melati van Java in haar Legende van Baron Soekmoel te spreken — een kleur, die „goud-geel is als de schil van de langsep, maar zoo fijn, dat het rood van het bloed en het blauw der aderen er door schemeren”, wordt algemeen zeer mooi en aantrekkelijk gevonden. Deze ideale kleur heet men „hedjo tjaroelang” d.w.z. groen als de kleur van de „tjaroelang” een grassoort, die men voor tjeuhtjeuh — haarwassching — pleegt te bezigen.

De stroom van familieleden, vrienden en kennissen, zoowel van de ouders van den bruidegom als van die der bruid, al dan niet vergezeld van gade en kroost, houdt aan. Ieder brengt wat mee, hetzij als souvenir voor het a.s. jonge echtpaar, hetzij als bijdrage voor het feest. Zij vooral, die aan de betrokken families reeds verplichtingen hebben, laten zich natuurlijk niet onbetuigd. Al de geschenken en bijdragen worden met naam en toenaam van den schenker in een register aangeteekend. Straks, na afloop van het feest, wordt dit register geraadpleegd, want al de personen, die op de een of andere wijze van hun belangstelling hebben doen blijken, ontvangen van de bruidsfamilie het een of ander als „pamoelang soembang” wedergift, ten geschenke.

Als de middelen het veroorlooven, wordt ter gelegenheid van de „sësërahan” een tamelijk rijke offermaaltijd gegeven, waarbij de afgestorvenen van bruid- en bruidegomsfamilies worden herdacht, en hun zegen voor het voorgenomen huwelijk afgesmeekt. In de meeste gevallen volstaat men met een kleine „slamëtan”, die meer het karakter van een onderonsje heeft en er wordt ook alleen aan deelgenomen door hen, die toevallig op het oogenblik zich nog ten huize der bruidsfamilie bevinden.

Voor het gemak zullen wij onderstellen, dat

1). Ananas, zuurzak, pisang ambon, pepaja e.a.

het huwelijk op Woensdag, den 18den van de maand Slih Moeloed (4e maand) ten 10 ure des voormiddags zal worden voltrokken.

Den dag daaraan voorafgaande, noemt men, ontleend aan de verrichte plechtigheid — „ngeujeuk seureuh”¹⁾ ook wel genoemd „heuleuran”.

Voor deze plechtigheid heeft men speciaal eene vrouwelijke deskundige in dienst genomen.

's Dinsdags, den 17den dus, tegen 6 ure in den ochtend hoort gij een kanonschot vallen, waarvan het geluid over de nog stille morgenlucht in lange galmen rolt, dat het op een grooten afstand nog duidelijk te vernemen is.

Dit is het sein, voor belanghebbenden en -stellenden om zich voor de „ngeujeuk seureuh”, welke straks, over een paar uren, zal plaats hebben, op te maken.

Intusschen wordt het een en ander in gereedheid gebracht.

Tegen 9 ure klinkt een tweede kanonschot nogmaals door de stille morgenlucht, het sein, dat de plechtigheid een aanvang zal nemen.

Dit tweede schot wordt gevolgd door fanfares van de gamelan en de muziek. Ieder spoedt zich naar de binnengalerij van het huis. Midden op den vloer, die nu geheel bedekt is met pandanmatten en karpetten of alcatieven, is in de lengterichting een „kasang djinëm”²⁾ uitgespreid. Bij gebreke van dit doek doen daarvoor dienst eenige stukken „saroeng poleng”, waarvan de uiteinden nog niet aan elkaar zijn genaaid.

Verder ziet ge op kleine afstanden van elkander netjes gegroepeerd, hoopjes „seureuh tangkajan (d.z. sirihbladeren, dië nog aan hun takjes zitten), in pisangblad gewikkelde sirihkalk; gambir, tabak, pinangvruchten, die nog aan trossen hangen; dus ingrediënten voor het sirihkauwen.

Een ouderwetsch olielampje „palita”, waarin klapper- of aardnotenolie, op een lang voetstuk — adjoeg djangkoeng — genaamd, voorzien van zeven in elkaar gerolde stukjes katoen als kous, wordt aangestoken.

Wierook wordt er gebrand.

Voorts is er een koperen kom, gevuld met bras, stukjes koneng en koperen en zilveren

geldstukken¹⁾. Een kippenei ligt half bedolven in de beras, en daarnaast liggen: een stukje „haroeapat” (d.z. de zwarte pennen, die men in het harig weefsel van den arenboom vindt), een „ëleken”²⁾ „pakara” (weefgerei) en „kante ramboe” (garen), „pipisan” (wrijfsteen) met den bijbehorenden „lakina” roller, verder een splinter nieuwe këndi, gevuld met versch water.

Straks zullen we zien, waar al deze dingen voor zullen dienen.

Aan deze plechtige handeling mogen alleen vrouwen deelnemen, die te goeder naam en faam bekend zijn. Meisjes, ongetrouwde vrouwen, vrouwen die menstruatie hebben, zijn daarvan uitgesloten. Ook vrouwen, die meerdere keeren getrouwd zijn geweest, mogen er aan niet meedoen.

Het zijn dus uitgezochte, uitgelezen vrouwen, die de plechtige handelingen verrichten.

Het is dus een groote eer voor de vrouwen, dat ze de „ngeujeuk seureuh” mogen meemaken.

Wat men met deze maatregelen voor oogen heeft, is gemakkelijk op te lossen. Met den eersten beoogt men, dat de bruid een onbesmet leven zal beschoren zijn, met den tweeden, (de uitsluiting van bepaalde groepen van vrouwen), dat der bruid niet een gelijk lot als van die vrouwen zal ten deel vallen.

Na de gebruikelijke gebeden, om den zegen des hemels voor het voorgenomen huwelijk, neemt de „ngeujeuk seureuh” een aanvang.

Als deze aan den gang is, leidt de vrouwelijke deskundige de bruid naar hare kamer. Hier wordt zij aan eene bijzondere scheer- en knipbewerking onderworpen. De fijne haartjes op het gezicht en in den nek worden afgeschoren; die op het voorhoofd, „amis tjaoe”, gelijk geknipt, evenzoo de vlokjes haar om de ooren, ter dikte van de pink, ter lengte van ± 5 cM. gelijk geknipt. („Gandik” noemt men deze lokken). De wenkbrauwen worden ook een weinig gefatsoeneerd. Daarna wordt zij geblanket, het geheele lichaam gepoederd en geparfumeerd en van schoone kleeven voorzien.

„Ngeujeuk seureuh” geschiedt als volgt:

Over de geheele lengte van de „amparan” — vloerkleed — wordt beras dunnetjes uitgestrooid. Daarop neemt de oudste, meest res-

1). Ongetwijfeld afgeleid van „ngaheujeuk” d.i. gereed maken.

2). Kamer behangsel van geweven stof.

1). Van vrienden en kennissen, en familie als giften ontvangen.

2). Een buis van een kleine bijzondere bamboe, om er garen op te winden.

pectabele vrouw twee of drie takjes „sirih”, bindt deze door middel van „kante ramboe” aan elkaar, daarop worden de bladeren twee aan twee op de bovenzijde tegen elkaar gelegd of geplakt; men rolt ze daarna op.

De op deze manier opgerolde bladeren, „loengkoen” genaamd, worden op 2 of meer plaatsen weer door middel van dezelfde „kante ramboe” vastgebonden, opdat ze niet zullen opengaan. Nu doen de andere vrouwen hetzelfde. Op die manier krijgt men dan binnen betrekkelijk korten tijd 20 tot 30 bundels.

Een of twee van die bundels legt men op een koperen „baki”, presenteerblad, daarbij worden gevoegd: één trosje pinangvruchten, een pakje sirihkalk, wat tabak, 3 à 4 stuks gambir. Zooals men ziet, allemaal ingrediënten, welke men voor „njeupah, ngalëmar” — d.i. sirihkauwen van noode heeft. De presenteerbladen worden nu op een rij geplaatst en met zakdoeken — sapoetangan madras — toegedekt.

De sirihafval, restantjes van gambir of kalk, worden nu bijeengeveegd en gewikkeld in het doek, waar ze zoo straks gelegen waren. De bruid neemt nu het doekje met dat vuil op en zij werpt het vuil in de „djarian”, vuilnishoop.

Daarmede is de plechtigheid afgelopen. De huwelijks voltrekking heeft in de moskee ¹⁾ plaats of in een der bijgebouwen — madjlis — daarvan; slechts bij hooge uitzondering wordt het huwelijk ten huize der bruid voltrokken. Dit geval komt alleen bij Regenten- of hoog adelijke families voor.

Op het bepaalde uur, in ons geval te 10 ure des voormiddags, begeeft zich de bruidegom naar de moskee, vergezeld van den „wali” — vader ²⁾ — van de bruid, en verdere bloed- en aanverwanten.

De stoet wordt verder gevormd door eenige personen, die de presenteerbladen met de sirih op hun hand dragen — tanggeuj —, dezelfde

sirih, die wij den vorigen dag hebben leeren kennen.

De bruidegom neemt tegenover den Panghoeloe plaats, aan zijn linkerzijde de bruid. Rechts en links van den Panghoeloe de getuigen, terwijl de plaats aan de rechterzijde van den bruidegom door de „wali” wordt ingenomen. Verdere belangstellenden scharen zich om dien kring heen.

De panghoeloe stelt dan eenige vragen aan de bruid.

Panghoeloe: „Naha bënë maneh teh geus ditanjaan koe ijeu lalaki, ngaran? (Is het waar, dat deze jongeling U ten huwelijk heeft gevraagd?)

Bruid: „Soemoehoeh” (ja).

Panghoeloe: „Naha maneh teh euweuh sangkoetan, soegan maneh geus aja anoe nanjaan atawa anoe mantjoeh? (Staat er werkelijk niets in den weg tegen Uw verbintenis, had er niet eerder een andere jongeling uw hand gevraagd, of hadt gij niet eerder Uw woord aan een ander gegeven?).

Bruid: „Teu aja”, (neen).

Panghoeloe: „Saha piwalieun maneh?” (wie zal Uw „wali” zijn?).

Bruid: „Ijeu, bapa” (Hier, mijn vader).

Panghoeloe: „Maneh teh randa atawa landjang” ¹⁾. (Zijt gij weduwe of maagd?).

Bruid: „Parawan” (maagd).

Panghoeloe: „Maneh geus palangan atawa tatjan”. (Hebt gij reeds maandstonden gehad ²⁾).

Bruid: „Parantos”. (Ja) ³⁾.

Panghoeloe: „Koesabab bapa maneh koe nagara teu kaidinan ngawinkeun koe maneh, ajeuna bapa maneh koedoe ngawakilkeun ka kami

1). „masigit”, gemeenzame benaming hiervoor is: bale njoengtjoeng, gebouw met een spits dak.

2). Wali beteekent in dit verband de naastbij zijnde bloedverwant. Bij-gemis van dezen treedt als „wali” op de grootvader; en bij gemis van dezen: doeloer pët koe hini = doeloer saindoeng-sabapa d.i. broer van dezelfde moeder en vader —, daarop halfbroer van vaderzijde, volle broer van den vader, halfbroeder van vaderzijde van den vader; bij gemis van deze opgesomde bloedverwanten treedt dan als wali op de „hakim”, de huwelijksraad.

1). Wanneer zij een „randa” is, dan wordt het be-
wijs van scheiding met den vorigen man opgevraagd.

2). Deze vraag wordt achterwege gelaten, ingeval de „wali” de eigen vader is van de bruid. Dus in ons geval blijft deze vraag uit.

3). In het ontkennend geval, wordt het huwelijk, zoo de panghoeloe van oordeel is, dat zij den leeftijd van 15 jaar nog niet heeft bereikt, en voor het geval als de wali niet de eigen vader is, niet gesloten.

geusan ngawinkeun maneh ka , koemaha maneh soeka?" (Aangezien Uw vader volgens de bestaande wetsvoorschriften niet zelf uw huwelijk mag voltrekken, moet hij mijne tusschenkomst inroepen, ten einde U met te trouwen. Stemt gij daarmee in?).

Bruid: „Soeka”. (Ja).

Daarop neemt de wali, na de noodige godsdienstformulieren te hebben opgezegd, het woord en zegt tegen den Panghoeloe:

„Kaoela ngahirasaja pangnikahkeun anak

„Kaoela ngahirasaja pangnikahkeun anak

„kaoela, Nji....., ka Ki.....,

„kalawan maskawin f....., diandjoek,

„soeka lakianana Nji..... ka

„Ki....., sarta talekna disoehoen-

„keun”. (Ik roep Uwe tusschenkomst in, om

mijn dochter Nji....., in den echt te

verbinden met Ki....., het bruidsges-

chenk bedraagt f..... als een schuld

te beschouwen, terwijl het huwelijk ge-

„schieft met haar toestemming, voorts ver-

„zoek ik U de huwelijksvoorwaarden bekend

te willen stellen).

Hierop antwoordt de Panghoeloe: „Tarima” (in orde).

Onder het uitspreken van de trouwformulieren¹⁾ houdt de Panghoeloe beide handen van den bruidegom vast, zoodanig dat de duimen ervan tegen elkaar aanliggen²⁾ en richt dan het woord tot den bruidegom: Kaoela ngawinkeun maneh ka awewe, ngaran Nji....., anoe diwalian koe bapana, anoe geus ngawakilkeun ka kaoela kalawan make maskawin f..... diandjoek”. (Ik trouw U met deze vrouw, ge-

naamd Nji..... dochter van..... die mij daartoe heeft verzocht, het bruidsgeschenk bedraagt f....., als eene aangegane schuld op te vatten), waarop de bruidegom ten antwoord geeft: „Kaoela tarima nikahna Nji..... kalawan maskawin f..... diandjoek. (Ik erken de echtverbintenis met Nji..... met een bruidsgeschenk f....., dat op mij als eene schuld rust)¹⁾).

Hierna prevelt de Panghoeloe in het Arabisch de huwelijkszegening, waarop hij weder in de landstaal het woord nemende zich tot den bruidegom wendt:

„Doemeh ajeuna geus laki rabi djeung pa-

„madjikan maneh, ajeuna maneh koedoe make

„talek, ngagantoengkeun talak”, kijek pokna:

„Kaoela ngagantoengkeun talak ka pamadji-

„kan kaoela, ngaran Nji....., samangsa

„kaoela henteu njadijakeun imah tjitjinga-

„neun pamadjikan kaoela, ngaran Nji.....

„atawa samangsa kaoela henteu ngabalandja-

„an ka pamadjikan kaoela, ngaran Nji.....

„lilana dalapan poë, atawa samangsa kaoela

„henteu mere make ka pamadjikan kaoela,

„ngaran Nji..... di djero satengah

„tahoen, atawa samangsa kaoela ninggalkeun

„ka pamadjikan kaoela ngaran Nji.....

„lilana toedjoeh boelan djalan daratan, sata-

„hoen djalan laoetan, lijan tina ngalampah-

„keun moenggah hadji²⁾), tiba-tiba pamadji-

„kan kaoela, ngaran Nji..... teu soe-

„kaeun, ngadeuheus ka hakim raad agama

„di..... (plaats van de sluiting van

„het huwelijk, of waar de vrouw verblijft

„houdt). njoehoenkeun talak, sarta ngaloe-

„barkeun maskawin djeung sedjen-sedjen ka-

„wadjiban kaoela ka pamadjikan kaoela

„ngaran Nji....., mangka ragrag talak

1). de „hoetbah” in het Arabisch. In het kort komt het hierop neer, dat het huwelijk in de grond van de zaak eene handeling is, waarvan de uitvoering is bevolen door God, eene goede handeling met een heilig streven, dat men hoog moet houden. Men moet met de noodige voorzichtigheid zorgen dat men in de echt niet doet, wat aanleiding kan geven tot pijnlijke gevoelens onder de echtgenooten onderling.

2). Naar deze handeling antwoordt een meisje — schetsenderwijs — op de vraag van een jongeling, of ze genegen is zijn vrouw te worden: Daek bae, lamoen geus ditjekel indoeng leungeun mah”. Ik wil wel als uwe duimen reeds bij elkaar zullen zijn gebracht.

1). Terloops zij hierbij opgemerkt, dat „maskawin” geen bruidschat is in den zin, zooals het Westersche begrip dat opvat, maar eer een gift of geschenk van den bruidegom aan de bruid. De uitkeering van maskawin geschiedt meestal in het geheel niet, omdat de vrouw (als ze reeds 3 à 4 jaren als echtgenooten gelukkig met elkaar hebben samengeleefd) haar man die dan kwijscheldt.

2). Sadjaba talek anoe bijeu, beunang sagala roepa digantoengkeun kana talak. Behalve de reeds volgens voorschrift opgesomde, kunnen nog andere, naar de wil der partijen huwelijksvoorwaarden worden verbonden aan den „talak”.

„kaoela hidji ka pamadjikan kaoela ngaran „Nji.....”¹⁾).

De bruidegom zegt den Panghoeloe dit alles na en herhaalt de huwelijksvoorwaarden. haalt de huwelijksvoorwaarden.

Vertaald: Panghoeloe „Vermits gij thans reeds in den echt verbonden zijt met uwe vrouw, moet gij aan die verbintenis voorwaarden verbinden, welke als volgt luiden: Ik verbind aan de echtverbintenis met mijn vrouw, genaamd Nji..... de volgende voorwaarden:

voor het geval ik niet voor woning zorg tot huisvesting van mijn vrouw, genaamd Nji..... of

wanneer ik geen huishoudgeld geef aan mijn vrouw, genaamd Nji..... gedurende acht dagen, of

wanneer ik niet zorg voor kleeding van mijne vrouw, genaamd Nji....., binnen een tijdvak van ½ jaar, of

wanneer ik mijne vrouw, Nji..... zonder inkomsten laat vanwege een ondernomen landreis, dan wel gedurende een jaar, tengevolge van een aanvaarde zeereis anders dan ter bedevaart naar het Heilige land, en mijne vrouw, genaamd Nji....., hierover haar beklag doet bij den priesteraad te....., en zij aldus den raad verzoekt om ontbinding van het huwelijk, en zij dat verzoek vergezeld doet gaan van eene verklaring, dat zij mij ontslaat van de nakoming tot betaling van de maskawin, alsmede van andere verplichtingen tegenover mijne vrouw, genaamd Nji....., dan vervalt ten behoeve van mijne vrouw, genaamd Nji..... één (van de drie) talak.

De plechtigheid wordt, nadat de bruidegom zijn handteekening op de „soerat kawin” heeft gezet, met een „doeā salamēt” begezeld.

Het allereerste, wat de „panganten” — bruidegom en bruid — doen, is, dat zij zich tot den Panghoeloe en de twee getuigen wenden om hun zegen in ontvangst te nemen, daarna vragen ze hun schoonouders en eigen ouders mede om zegen.

Ondertusschen wordt het „pipëkah”²⁾-geld,

varieerende tusschen f 1.— f 5.— aan den Panghoeloe afgedragen.

De medegebrachte sirih wordt aan de leden van het moskeepersoneel ten geschenke gegeven.

Wat wil de „sirih” nu beteekenen?

Het aan elkaar binden van de 2 à 3 takjes sirih doelt op de verbintenis, terwijl de „loengkoen” — de opgerolde bladeren — de innigheid van het verband uitdrukken. Het geheel doelt op het sirih-kauwen — „njeupah-ngalëmar” —, wil dan zeggen, dat de liefde even onkreukbaar zij als de onuitwisbaarheid van het roode vocht „loewah” uit het sirih-kauwen.

De beteekenis van de symbolieke handeling, den vorigen dag door de bruid verricht — het wegwerpen van het vuil na afloop van de „ngeujeuk seureuh” is nu wel gemakkelijk te raden.

Van de moskee wordt gereden naar een huis, van waaruit straks de plechtige optocht ondernomen zal worden naar de woning der bruidsfamilie.

In dit huis verzamelen zich allen, die straks de feeststoet zullen vormen. Hier worden de jonggetrouwen van een feestgewaad in wajangcostuum¹⁾ voorzien. Zoo uitgedost nemen ze plaats in den voor hen bestemden wagen, de bruid aan de rechterzijde van den bruidegom. Tegenover hen zitten een paar stemmig gekleede schoone jongedames, die de jonggetrouwen telkens door middel van een waaijer frissche lucht toewaaïen en verder het echtpaar bij het in- en uitstijgen, of het schikken van het ongemakkelijke kleed helpen.

Aan dezen optocht ontbreekt de „kasinoman” niet d.i. het opgetuigde rijpaard, zonder ruitjer, heelemaal vooraan.

Als de wagen, waarin het jonge echtpaar gezeten is, zich van den fangen stoet losmaakt, en het voorerf binnenrijdt, dan barst een gejuich en getier los uit de honderden kelen. Kanonschoten vallen, vuurwerk brandt los, fanfares uit de gamelan, uit de muziek-, uit de angkloeng, worden naar hartelust geslagen en geblazen, en getrokken. Kinderen schreeuwen, gevoelige vrouwelijke familieleden schreien den gansen tijd.

Al dit lawaai en drukte houden even snel op, als ze zijn ontstaan, zoodra de jonggetrouw-

1). D.i. in „dodot” met kilat bahoe.

1). Het zal den aandachtigen lezer zeker opvallen, dat telkenmale de vrouw niet naam en toenaam wordt genoemd. Dit is gedaan, om mogelijke verwarring te voorkomen, want het kan voorkomen, dat de man twee of meer (vier) vrouwen op na houdt.

2). Hierover, zoomede over andere begrippen, in een volgende aflevering.

den uit den wagen, langzaam, plechtig en majestueus, hand aan hand voortschrijden en stap voor stap de trede naderen.

De toekang njawer snelt hen tegemoet, gevolgd door vrouwen, mannen, oud en jong, die elkaar verdringen om een goed plaatsje te bemachtigen.

Boven het hoofd der jonggetrouwen houdt men 3 à 4 groote statiepajongs; over beider geslacht wordt een fijne zakdoek uitgespreid. Het gegons uit de menschenmassa houdt op, als de toekang njawer aanstalten maakt om te beginnen. Het wordt stil, dat gij alleen het geklop van uw hart hoort; wierook wordt er gebrand, en als de rookwolken zich omhoog kronkelen, dan plots hoort gij de toekang njawer „goden” aanroepen. Het klinkt heel anders dan hetgeen gij bij een besnijdenisfeest gehoord hebt, ook de bewoordingen van het „panjawer” — het behoeft nauwelijks gezegd — luiden anders. Als de plechtige aanroeping is geëindigd, dan zingt hij eerst de bruid toe, daarna den bruidegom.

In rijmpjes wordt de bruid gewezen op haar plichten als echtgenoot tegenover haar man, en den bruidegom op zijn plichten als man.

Om op adem te komen wordt telkens een greep uit de kom¹⁾ met beras en koneng stukjes gedaan, die met kracht over de hoofden van de „panganten” heen wordt weggeslingerd. Deze regen van beras met geldstukjes symboliseert Fortuna, die met milde hand rijkdommen in den schoot van het echtpaar zal doen vloeien.

Ter illustratie volgt hieronder een „panjawer”:

1. Baeu bangeut noe sarantën,
noe mahal ti batan intën,
darangoekeun koe marantën,
aja pitoetoer sakintën,

Kom! treedt nader lieve echtpaar,
dat veel duurder is dan edelgesteente,
leent alstublieft uw gewillig oor aan,
de volgende niet-onverstandige wenken en
vermaningen,

2. Roepana nja widadari,
di sawarga bala-wiri,
panganggo intën bidoeri,
ngentjong batan katoembiri,

1). D.i. die uit de „heuleuran”.

Het zijn blijkbaar echte hemelnimphen,
die zich daar in het paradijs her- en der-
waarts bewegen,
getooid met het flonkerende juweelen,
wier schijnsel het wint van dat van den
middagregenboog.

3. Geulis lënggik moelja kaja,
tjatjak moen lahir ka doenja,
tangtoe serab ka sadaja,
kahibaran koe tjahaja,

Schoon, slank, zalig, rijk zijn ze,
waren ze naar dit ondermaansche neder-
gedaald,
ze zouden allen hebben verblind,
met het uit haar wezen stralend schijnsel,

4. Dina kitab geus disoerat,
djaga di alam acherat,
loba amoe geulis merat,
tjahjana pating soemirat,

In het heilig boek is reeds opgeteekend,
dat in het hiernamaals
er vele zeer schoone vrouwen zullen zijn,
die een schitterend schijnsel afstralen,

5. Nja-eta istri bangsa oemat,
istri anoe meunang rachmat,
kalangkoeng geulisna amat,
tambah di sawarga ni'mat,

Dat zijn dan die vrouwelijke wezens van
menschelijken aard,
die zaligheid deelachtig zijn,
ze zijn overschoon niet alleen,
maar die ook een genotvolle leven in het
paradijs leiden.

6. Istri anoe ditarima,
ngabaktina ka Jang Soekma,
noe hadëp ka iboe rama,
hade tindak ka sasama,

Het zijn de door God met zaligheid begif-
tigde vrouwen,
die in haar leven een en al trouw waren
bij de vervulling harer plichten jegens
den Allerhoogste,
die haar vader en moeder gehoorzaam,
en jegens haar gelijken wellevend waren.

7. Tapi aja deui djaga,
noe geulis teu pĕrjoga,
ajana di sawarga,
widadari hĕnteu njangga,

Maar daar zullen nog andere vrouwen zijn,
die ook overschoon zijn,
en die ook in het paradijs verblijven,
en die schoonheid der hemelnimphen in
het niet doen verzinken,

8. Mana istri sing rantjage,
nja hoemadĕp ka tjaroge,
dipiwarang age-age,
toenda keur digawe oge,

Een vrouw moet derhalve trouw zijn,
in de vervulling der plichten jegens haren
echtgenoot,
aan boodschappen zijnerzijds geve zij da-
delijk uitvoering
met terzijdestelling van ander werk, dat
zij bezig is te doen.

9. Masing bisa titip diri,
ambĕh sĕpoeh soeka seuri,
lampah oelah nganjĕnjĕri,
sĕpoeh sok miloe teu ari,

ze moet de kunst verstaan,
zichzelf aan de zorgen van haren echtge-
noot toe te vertrouwen,
opdat hare ouders opwekkende gewaar-
wordingen en vreugde van haar zullen
beleven,
zij zorge, dat haar handel en wandel geen
aanleiding geeft tot hartzeer van haren
man,
want weet, de ouders zullen er nolens
volens in betrokken worden.

10. Anoe ngesto ka salaki,
ngabaktina taki-taki,
noe loma tangan koe ridjki,
anoe djaoeh tina dĕngki,

Zij, die haren echtgenoot trouw bijstaat,
en bij de vervulling der echtelijke plichten
op haar hoede is,
en die veel ontvangt en veel geeft,
en die gedachten van naijver verre van
zich houdt.

11. Soemawon aja tatamoe,
sing singĕr hade pasĕmo,
noelak lingsĕm sing katimoe,
ambrih pamĕgĕt teu njĕmoe,

Als er gasten zijn,
moet zij vlug ter been en bij de hand zijn
en hen vriendelijk ontvangen,
zij moet de kunst verstaan, de verlegen-
heid te onderdrukken,
opdat hare echtgenoot niet zal laten blij-
ken, dat hij ontevreden gestemd is.

12. Oelah pisan pantja-bagah,
kagoengan roemaos gagah,
tangtoe tjaroge teh seunggah,
kawĕlasna moal oenggah.

Wees niet eigenzinnig en heerschzuchtig,
gaat niet prat op uwe macht,
want uw echtgenoot zal zich eer van U
afwenden dan meerdere toegenegenheid
voor u voelen.

13. Djeung tjaroge sing saāti,
manahna nĕasing kasoerti,
koemaha tali-paranti,
anoe kasĕboet goemati,

Wees eensgezind met uw echtgenoot,
tracht zijn hart te winnen en hem te be-
grijpen,
overeenkomstig de eischen,
voorgeschreven door de getrouwheid.

14. Sing sabar di kakoerangan,
roepa sandang roepa pangan,
elingkeun takdir sorangan,
oelah gantjang kasĕrĕngan.

Wees tevreden, als er gebrek komt
in Uwe levensbehoeften,
wees indachtig aan uw voorbeschikking,
wees er niet al te gauw kregelig van.

15. Anoe sabar teja pasti,
dipikawĕlas koe Goesti,
anoe disĕdja koe ati,
soegan laoen-laoen boekti,

zij die lijdzaam zijn, zullen stellig de liefde
van God deelachtig worden,
wat Uw hart verlangt,
zal van lieverlede in vervulling gaan.

16. Lamoen aja noe dipandang,
sanadjan roepa salindang,
oelah mawa maneh bédang,
ambrih ahirna nja padang,

Als gij iets gaarne wilt hebben,
al is het slechts een schouderdoek,
laat u zich niet leiden door uw slechte
hartstocht,
want gij zult het ten slotte wel op een
bevredigende wijze krijgen.

17. Sakitoe woeroek ka istri,
piwoeroek tēroes djeung santri,
soeganna djadi pamatri,
kana manahna nji poetri,

Tot zoover zijn het de wenken en verma-
ningen voor de bruid,
het zijn altemaal raadgevingen,
gedacht op religieusen grondslag
hopelijk, dat ze zullen strekken tot ster-
king van het gemoed van de bruid.

18. Ajeuna anoe diwēdjang,
ka pamēgēt anoe boedjang,
masing eling sapapandjang,
awon oelah kataradjang,

Nu wordt het woord gericht tot den jon-
geling
houdt het steeds in gedachten,
want het kan U slecht bekomen, als U
het uit het oog verliest,

19. Ka bodjo teh masing koekoeh,
tekad ati masing pēngkoeh,
ka wargi oelah salingkoeh,
lalampahan marga poegoeh,

Wees standvastig tegenover uwe vrouw,
Uw gemoed zij eveneens bestendig
wees tegenover de familie openhartig
richt uwe levenswijze naar orde en regel-
maat.

20. Ka bodjo sing ngalap manah,
sakadar noe matak gēnah,
oelah noe matak toegēnah,
koe hoekoem moal kamanah,

Gij moet de kunst verstaan, het hart van

uwe vrouw te winnen,
U zorge althans voor wat haar gemoed
kan veraangenamen,
niet wat haar kan ontstemmen,
de rechter zal u in het ongelijk stellen.

21. Pamēgēt sing harti nakër,
istri koe oerang dikekër,
poma oelah njoekër-njoekër,
tapi oerang moedoe tjangkër,

Als man behoort gij inderdaad het volle
besef te bezitten,
bij het gadeslaan van uwe vrouw in haar
doen en laten
waak, dat uwerzijds haar geen hartzeer
wordt aangedaan
maar gij moet U daarbij flink gedragen.

22. Elingkeun piwoeroek rama,
ngadeudeul panoelak hama,
masing eling salalama,
oelah dek salah tarima.

Wees gedachtig aan de raadgevingen van
uwen vader,
die ten doel hebben mogelijke onheilen
verre te houden,
houdt ze steeds in gedachten,
wees er uw vader niet ondankbaar voor,

23. Ka bodjo oelah dek njogok,
barangasan hoegak-hagok,
mindēng-mindēng djadi kagok,
bodjo sing saroewa mogok,

Vermijd alles, wat bij uw vrouw pijnlijke
gevoelens kan opwekken,
uwe lichtgeraaktheid, uw toesnauwende
toon geven vaak aanleiding tot moeilijk-
heden,
want uwe vrouw wordt er eveneens ver-
toornd over.

24. Oelah dek soelit bēndoean,
tik-tikan djeung timboeroean,
matak poegag kalakoean,
tjatjad koe noe saboeroean.
Wees niet haatdragend en licht boos,
kleingeestig in huishoudelijke aangelegen-
heden, jaloersch,
want dat alles kan maken, dat gij in uw

doen en laten wordt gehandicapt
tot leedvermaak van uw bureu.

25. Ka bodjo ngamoelasara,
oelah arek lalawora,
koemaha toetoeran sara,
ambrih loeloesna salira,

zorg goed voor het welzijn van uwe vrouw
niet op een slordige wijze,
maar overeenkomstig de voorschriften van
den godsdienst,
opdat het U wèl ga.

26. Moen bodjo kaloeloepoetan,
woeroekan bere ingëtan,
soepaja kasalamëtan,
oelah mawa napsoe setan,

op hare tekortkomingen,
wijst gij haar op eene verstandige wijze,
opdat de harmonie niet wordt verstoord,
laat u zich niet leiden door slechte driften.

27. Koe noe koerënan elingkeun,
sëpoe-h-sëpoe ngadangoekeun,
moegi dilambat-lamboetkeun,
roentoet-raoet reja pakeun,

Houdt dit in gedachte, gij, echtparen,
luistert hiernaar, gij ouden van dagen,
moge het hun gegeven zijn, dat ze in den
echt tot in lengte van dagen samen zul-
len leven,
in de beste harmonie en in overvloed,

28. Soemawon hampang panangan,
teuteuggeul djeung nanggelongan,
bahlana mah ka sarongan,
wirang tambah kabingoengan.

Het is heel slecht, als gij lichtvaardig er
toe overgaat,
uwe vrouw te slaan of naar haar met iets
te gooien.
want de onaangename gevolgen komen op
uzelfen neer,
d.z. schande en verdriet.

29. Sënanng ati boga milik,
koewat njoegoeh menak tjalik,
bisa mahanan noe balik,
ki miskin ge boga milik,

Tevredenheid huist in uw hart,
als gij zooveel bezit,
dat gij in staat zijt den adel bij zijn be-
zoek te onthalen,
de terugkeerende logees wat mede te ge-
ven
de armen ook mee te doen genieten.

30. Pasëmon sing pade sareh,
asih batan ka boboreh,
soegih moekti mangka tereh,
ngarendekeh batan sareh,

uwe onderlinge verhouding zij zachtmoe-
digheid zelve
veel lieflijker dan de geurige „boboreh”,
wordt gauw gezeten en rijk,
uwe schatten vermeerderen gelijk de pol-
len van een serehplant.
len van een sirihplant.

31. Hënteu pandjang nja miwoelang,
ondangan kësëleun moelang,
geus palajeun eusi doelang,
lami geus hojongeun moelang.

In mijne wenken, raadgevingen en verma-
ningen zal ik mij moeten bekorten,
de genoodigden zullen wel moe zijn, en
verlangen al naar huis te gaan,
zij willen al graag den inhoud van de doe-
lang, het is al zoo laat.

Hierop laat hij volgen zijn beste wenschen
aan bruid en buidegom:

32. Sim koering sējja njanggakeun,
ijeu noe dikarijakeun,
moegi-moegi dilojogkeun,
ka noe matak ahli pakeun,

Hiermede eindig ik en zij het mij vergund
te presenteren,
dit echtpaar, te wiens eere dit feest is
gegeven en laat mij de hoop uitspreken,
dat zij hun beroepskeuze zullen volgen,
die hun levensonderhoud zal bezorgen.

33. Teu ngaborongkeun Pangeran,
naon bae pangatoeran,
da aja opat lantaran,
noe matak warëg dadaran.

Dat is een zaak van Hoogere beschikking
onverschillig welk bedrijf zij ook mogen
kiezen,
daar zijn maar vier beroepen,
die ons dat brengen, hetwelk onze maag
kan bevredigen.

34. Boh tani boh djoewalmeuli,
boh mēgah milampah koeli,
boh santri ngaweroek ahli,
ngēbatkeun pitoetoer wali,

Men kan worden landbouwer,
koopman, dan wel arbeider,
of godsdienstleeraar, die on-
derwijs geeft in godgeleerdheid, voort-
zettende de taak der wali's¹⁾.

35. Lamoen lōjog kanoe²⁾ tani,
moegi sing wēkēl barani,
sing moekti datang ka oeni,
njoekoep indoeng bapa nini,

wordt gij onverhoopt landbouwer,
ik hoop, dat gij door noesten vlijt en ijver,
rijk wordt op een eerlijke wijze,
waardoor gij uwe ouders en grootouders
kunt onderhouden.

36. Sing djadian pēpēlakan,
tjoekoep make tjoekoep hakan,
masing aja kaoendakan,
boga koeda toetoempakan,

uwe aanplanting groeie en bloeie.
geen gebrek aan kleeding noch aan voe-
ding,
U ga zoo in uw rijkdom vooruit,
dat gij ook een rijpaard bezit.

37. Neundeun doewit neundeun pare,
seueur kētan seuer tjēre,
ka baraja koewat mere,
di doenja tiis nja sare,

Legt veel geld op zij, en bezit veel padi,
veel ketan, veel tjere,

in staat uwe bloed- en aanverwanten te
begiftigen,
zoo gaat gij rustig in dit ondermaandsche
uwen slaap door brengen.

38. Lamoen lojog kanoe dagang,
moegi dipaparin senggang,
koewat mais koewat manggang,
bisa neundeun bati dagang.

Indien gij koopman wordt,
moge het geluk beschoren zijn,
dat U aan niets ontbreekt,
dat gij veel van de gemaakte winst op zij
kan leggen.

Tusschen de bedrijven door worden de voor
de daarop-volgende plechtigheid benoodigde
voorwerpen in gereedheid gebracht, het eitje
met de ēlekan, het stukje haroepat, de kēndi
met versch water, het lampje, het weefgerei,
al welke zaken wij den vorigen dag bij de
„ngeujeuk seureuh” gezien hebben.

Het „njawer” wordt met een „doeā slamēt”
besloten.

Daarop klimt de bruid heel voorzichtig en
geleid door haar bruidsmeisjes de trappen van
de voorgalerij op en houdt dan halt op de hoog-
ste trede. Fluks wordt haar aangereikt, de
„kēndi” met versch water, die zij dan in haar
rechterhand houdt, terwijl haar linker het bran-
dende stukje „haroepat” omklemmt. Op de voor-
laatste trede wordt de „toendjangan” gelegd
d.i. een planken staaf, die in gewone dagen
dient om de voeten bij het saroengweven, door
ze er tegenaan te leggen voor afglijden te be-
hoeden.

Daarnaast legt men het eitje met de ēleken.
De bruidegom trapt nu op het eitje en de ēleken,
zoo krachtig, dat beide voorwerpen breken.

De bruid wast nu de voeten van den brui-
degom, of liever doet net, alsof zij de voeten
wast, door het water uit de kēndi rijkelijk
vlak bij de voeten van den bruidegom weg te
doen vloeien, waarna zij de half leeggegoten
aarden „kēndi” met kracht op den harden grond
te pletter werpt¹⁾.

1). i.c. de eerste verkondigers van den Islam op
Java.

2). Soemēdangsch idioom.

Kanoe = kana; men zegt dinoe medja in plaats
van dina medja = op de tafel.

1). Het wordt als een slecht teeken beschouwd
als het eitje, de ēleken of de kēndi niet stuk gaan.
Zoo'n geval geeft altijd stof tot opspraak, die voor
het echtpaar niet bepaald vleidend is.

De bruidegom stapt nu plechtig over de „toendjangan” heen en nadert zodoende zijn bruid. Hij vat nu de bruid bij haar linkerhand, terwijl de pink dan die van de bruid omstrengelt en zoo, pink aan pink, loopen zij over een looper van „saroengpoleng” naar den voor hen bestemden stoel of bank, die met bloemen en groen rijkelijk is getooid. Daar zitten ze als een Koning en Koningin uit het Wajangverhaal, onbeweeglijk te pronk, de lichamen dicht tegen elkaar aangedrukt! Al het goud van hun wajangcostuum steekt scherp en schilderachtig af tegen den groenen achtergrond.

Er wordt een ordelijke queue voor hen gevormd, en alle aanwezigen brengen nu huide aan de jonggehuwden en wenschen hun een gelukkige en voorspoedige echtverbintenis toe.

Is dit afgelopen, dan scharen alle aanwezigen zich in een wijden kring om het jonge echtpaar.

Iemand treedt naar voren en te midden van den opgetogen vroolijken kring draagt hij zingende de „bijantara” voor. Hetzelfde tooneel, dat gij reeds aanschouwd hebt bij het besnidenisfeest, ontrolt zich voor uw oogen. Alleen wil ik hierbij opmerken, dat juist bij deze gelegenheid de „panganten awewe”, bruid, haar nieuwen naam, dien zij voortaan als getrouwde vrouw zal dragen, krijgt. Bij ons, Soendaneezen, draagt de getrouwde vrouw niet den naam van haar man, zooals dat in Midden en Oost Java wel het geval is.

De „bijantara” bevat nuttige wenken en vermaningen van de ouders voor het jonge echtpaar.

Ziehier zoo'n „bijantara”:

1. Dangdanggoela didamël pepeling,
rek miwoelang nandakeun kamëlang,
ka anak anoe panganten,
batan omongan pantoen,
woengkoel këtjap teu djeung katjapi,
djadi saroepa-roepa,
dek moeroek mitoetoer,
nganasehatan ka oedjang,
tina ama reudjeung iboe boengah ati,
soeka taja hinggana.

In de volgende „dangdanggoela” regelen zijn samengevat
de wenken, raadgevingen, ten blijke van
mijne liefde

jegens mijn kind, dat thans in den echt
is verbonden,
gelijk een voordracht van den „pantoen”
enkel toespraak zonder begeleiding van
de „katjapi”

het ligt dus in de bedoeling,
aan mijn kind vermaningen te geven,
u een en ander op het hart te drukken
omdat vaders en moeders hart vol vreugde
zijn, blij in hooge mate.

2. Rehna Oedjang eudjeung Enok njai,
ditikahkeun djeung pada karëpna
lain beunang ngarërëpok,
kolot mah ngan djoemoeroeng,
samboeng doenga moegi lastari
loeloes-roentoet teu bantat
sing asih saloeloet,
ngeunah reungeu ngeunah tingal,
lambat-lamboet pandjang doerijat sa-
rimbit
këbat gëde daradjat.

Omdat gij en Enok njai
in het huwelijk zijn getreden naar eigen
keuze
zonder vóór-bemiddeling der ouders
de ouders hebben slechts er hun instem-
ming mee te betuigen
en hun zegen te geven, dat het goed zal
gaan,
in volkomen overeenstemming, zonder
eenige stoornis
eensgezind in lief en leed,
aangenaam om te aanschouwen en te
hooren,
tot in lengte van dagen, vol toegenegen-
heid en liefde
in voortdurend geluk en voorspoed.

3. Eta kitoe panëda ka Goesti
noe kawasa noe moerba wisesa,
noe moerah ka machloek kabeh,
sarta sapaät Rasoel,
noe disëlir Pamoengkas Nabi
sarta sangët nënëda,
ka para loeloehoer,
moega loentoer bërëkahna,
ka baroedak anoe geus djatoek karami,
doeh poma pisan Oedjang.
Aldus luidt onze bede aan den Aller-
hoogste,

aan den Almachtige,
 die een en al liefde is jegens alle schep-
 selen,
 zoomede vragen wij den zegen van den
 Gezant Gods,
 den Laatste Profeet,
 ook richten wij gelijke beden
 aan ons voorgeslacht,
 dat hun zegen moge rusten
 op de jonggehuwden,
 O! Oedjang! wees indachtig aan wat
 volgt.

4. Eling-eling koe pikir ilaing,
 kabeh woelang anoe mikamëlang,
 djeung bodjo oelah rek bëndeng,
 koedoe sing loeloës-roentoet,
 laki-rabi sing loeloës-loewis,
 oelah gëtas hareuras,
 sok matak teu oeroes,
 moen noeroetkeun napsoe këras,
 djadi was-was sok rëgas taja kainggis,
 leungit ichtijar tiwas,

Houdt ze goed in uw gedachten
 al de raadgevingen van hen, die U lief-
 hebben,
 leeft met Uwe vrouw niet in onmin,
 doch zorgt, dat gij steeds in volkomen har-
 monie met haar omgaat,
 uwe echtelijke band zij duurzaam en be-
 stendig,
 wees niet lichtgeraakt noch hardvochtig,
 want het bekomt u slecht,
 als gij u laat leiden door uwe slechte
 driften,
 dan kunt gij u niet meer beheerschen, en
 verliest
 uw zinnen alsmede uw nuchter verstand,
 en zoo overkomt u een ongeluk.

5. Ka bodjo teh mangka wëlas asih,
 koedoe pisan silih pikaheman,
 pasëmon koedoe sing beres,
 oelah koesoet ngoeloewoet,
 omong oelah këtjoet djeung kësit,
 koedoe oelat marahmaj,
 soepaja toemoeloej,
 loeloës kana kahadean,
 djeung bodjo teh sing malar djadi sa-
 rimbit,
 di doenja di acherat.

Gij moet uwe vrouw liefderijk beminnen,
 met elkander in liefde omgaan,
 een opgewekt voorkomen hebben,
 geen muizenissen in uw hoofd en hart
 hebben,
 in uw woorden niet stroef en gestreng zijn
 u opgeruimd toonen,
 opdat gij, aldus voortgaande,
 het eenmaal betreden rechte pad der
 deugd blijft volgen,
 met uwe vrouw zij u steeds in woord en
 daad eensgezind,
 zoowel in deze vergankelijke wereld als
 in het hiernamaals.

6. Nadjan soegih émas perak doewit,
 moen teu roentoet reudjeung pamadjikan,
 ngoelajaban bae hate,
 loepoet anoe dimaksoed,
 moal djadi rahajoe diri,
 alamat teu djamoega,
 saoemoerna hiroep,
 lain tina kabeungharan,
 anoe matak djëmpe hate tiis pikir,
 ngan roentoet saäleutan.

Al bezat gij veel goud, zilver en geld,
 als gij niet in harmonie kon leven met uwe
 vrouw en gij uw gemoed maar geen
 rust wist te gunnen,
 dan zoudt gij niet krijgen, wat gij zoo
 gaarne had, dat u geschiede,
 geen voorspoed zou u deelachtig worden,
 slechts tegenspoed zal uw deel zijn zoo-
 lang gij tot de levenden behoort,
 het is r i j k d o m niet,
 die kan maken, dat gij rustig van gemoed
 zijt en tevredenheid in uw hart huist.
 doch het is de h a r m o n i e, waarin gij
 met uwe vrouw leeft.

7. Reudjeung përløe moenggoehing salaki,
 mapatahan ka bodjona teja,
 adab panata awewe,
 dijoek nangtoeng loemakoe,
 tata-titi mangka kasoerti,
 tingkah polah babasan,
 sarta tindak-tandoe,
 oelah sok tindak ngadadak,
 sarta woeroek tataning ngakoe tatami,
 sing sareseh somejah.

Het behoort tot een der plichten van den man

om zijn vrouw het begrip bij te brengen nopens de goede manieren van een wel-opgevoede vrouw

de zedelijke betamelijkheid in doen en laten,

de wellevendheidsvormen moet zij goed kennen,

ze moet zich in de juiste welgekozen woorden weten uit te drukken,

zoomede behoort zij goed te kennen de omgangstaal en omgangsvormen,

ze mag niet lichtvaardig handelen,

ook moet zij haar leeren de wijze, waarop zij hare gasten moet ontvangen,

ze moet gul, gastvrij en vriendelijk zijn.

8. Poma-poma rek kaboeroe sěngit,
ka bodjo teh moen aja salahna,
anoë teu soeroep djeung hate,
naon noe teu panoedjoe,
pek waktjakeun sina kaharti,
loepoetna pamadjikan,
koedoe leukeun moeroek,
djeung koedoe gěde hampoera,
reudjeung koedoe woeroek naon anoë wa-
djib,
parentah hoekoem sara.

Als zij reden hebt om zich wat boos te maken over eene tekortkoming van uwe vrouw,

welke uw hart ontstemt,

kortom alles, wat niet naar uw zin is,

leg het haar dan goed uit, tot ze het begrijpt,

en wanneer blijkt, dat uwe vrouw werkelijk er schuld aan heeft,

dan moet zij haar met het meeste geduld er op wijzen,

en haar vergiffenis schenken,

verder is het uw plicht, haar in te wijden in de leeringen en plichten van den Godsdienst.

9. Ngan sakitoe nja mere pepeling,
hanteu pandjang dapon dipilampah,
sanadjan piwoeroek pondok,
lamoena bisa noengkoes,
meureun djadi rahajoe diri,
karasa mangpaätna,

Insja Allah loeloës,

saratna ngan oelah moengpang,

ka piwoelang doeh oedjang sing eling-eling,

kana kaheman sěpah¹⁾,

Dat is niet veel (lang) (het behoeft ook niet,

want waar het op aankomt, is,) dat zij het ter harte neemt en het opvolgt,

al is het ook zoo kort als zij die maar goed wist op te volgen, het zal goed met u gaan,

zij zult er de zoete vruchten van plukken, met Gods wil, zij zult stellig gelukkig leven,

als zij maar zorgt, die raadgevingen niet in den wind te slaan.

O, mijn dierbare zoon, wees altoos gedachtig aan de liefde van uwe ouders.

In alle handelingen, die de jonggehuwden zoo even hebben verricht ligt een symbolische betekenis opgesloten.

Het ei met de ělekan doelt op dingen, die wij niet nader behoeven aan te duiden.

De toendjangan doelt op „eensgezindheid”, toendjangan is steunen, bedoeld wordt den wederkeeringen steun. De „palita” wil zeggen, dat de echtgenooten elkaar van licht zullen voorzien, daarmee wordt dus gesymboliseerd „een goede verhouding”.

Met voetwassching „een welkome ontvangst door de vrouw bij de thuiskomst van den man”, terwijl het te pletter wegwerpen van de aarden kěndi wil uitdrukken „de frischheid der wederzijdsche liefde, dus een ongestoord huiselijk geluk als men een kěndi in gruisementen werpt, blijft daarvan en van den inhoud, het water, niets over; alleen de „frissche” lucht, die uit de plaats, waar het water wegvloeit, ons tegemoet waait, blijft er dan over.

Het brandende stukje „haroepat” symboliseert het „blusschen of dooven van slechte driften, of liever het verbranden, dus het dooden, van slechte hartstochten” want „haroepat” is zeer licht breekbaar. Van daar dat men van iemand, die zeer opvliegend, ontvlambaar van aard is,

1). Deze bijantara” wordt vaak gevolgd door een tweede, nl. voor de bruid van haren vader, waarin hare nieuwe naam wereldkundig wordt gemaakt.

zegt: „pinggès haroepateun”, breken als haroepat, (haroepat is zeer licht breekbaar en breekt steeds slechts, er komen altijd scheuren in).

Als de voorlezing van het bijantara is geëindigd, wordt de plechtige zitting opgeheven, en de jonggetrouwen begeven zich, weder pink aan pink, naar hun vertrek. Vlak voor de deur maakt de bruid zich van den bruidegom los, treedt de kamer binnen, op den voet gevolgd door een zangeres — en sluit de deur dicht, terwijl de bruidegom dan buiten wacht en op een „amparan” plaats neemt.

Na een spanne tijds, als de bruid zich binnen ook reeds op een „amparan” heeft neergezet, wordt van buiten op de deur geklopt.

Bij monde van de zangeres geeft de bruid antwoord, en zingende wordt er dan de vraag bij gesteld, „wie geklopt heeft, een geest, of een mensch, wie, die zich zoo verstout heeft, een slaapvertrek te willen binnentreden, niemand zal worden toegelaten, wie het ook moge zijn, zoo hij zich niet bekend wil maken, zijn identiteit bewijzen en het doel van zijn komst meedeelen”.

Op al deze en dergelijke vragen geeft de bruidegom, bij monde van een zanger bevredigende antwoorden, zoodat hij tenslotte, nadat het spelletje zich meerdere keeren heeft herhaald, toegelaten wordt, en de bruid hem met open armen welkom heet in haar vertrek.

Deze plechtigheid noemt men „boekapintoe” — deurontsluiting.

Aldus „Boekapintoe”:

(Dangdanggoela).

Bruid.

1. Saha eta anoe koemawani,
ngëtrok lawang djin atawa djalma,
moen djalma dek maksoed naon?
oelah kitoe nja lakoe,
koerang adab tatakarami,
teu make soeba sita,
lir noe koerang elmoe,
djeung sampejan oerang mana,
bandjar karang lêmboer matoeh geusan
tjitjing,
naon noe dek disëdja?

Wie is daar, die zoo vermetel is
op de deur te kloppen, een djin (geest)
of een mensch?

zoo hij een mensch is, wat mag dan zijn
voornemen zijn?

zoo gedraagt men zich niet,
dat is minder beleefd,
hij neemt de vormen van wellevendheid
niet in acht,
gelijk iemand, die minder welopgevoed is,
en waar komt gij vandaan,
waar is uw woon- of verblijfplaats,
wat is het doel van uwe komst?

Bruidegom.

1. Adoeh Njai teungteuingeun teuing,
ka poen akang¹⁾ naha bët ditilar,
hënteu ditjandak ka djëro,
koe naon mawi kitoe,
kawas-kawas noe sëdih kingkin,
Njai ka diri ëngkang¹⁾.
bët panto dipintoe,
ëngkang sakalintang bingbang,
pipikiran asa dipilain-lain,
Njai geura popojan.

O, Lieve!ing, hoe kunt ge me zoo hard be-
handelen,

wat was de reden dat ge mij achterliet,
dat gij mij niet naar binnen meenaamt,
waarom gedraagt gij U zoo,
het is net of gij ten eerste ontstemd zijt
lieveling, jegens uw broeder,
zie, hij vindt de deur voor zich gesloten,
uw broeder is de wanhoop nabij,
hij heeft de gedachte, dat hij als een
vreemde wordt bejegend,
toe! lieveling, zeg me dan gauw de reden
ervan.

Bruid,

2. Adoeh-adoeh ëngkang deudeuh teuing,
oelah kitoe ëngkang mananahan,
nja soteh ditoetoep panto,
lain ngewa ta giroek,
tobat pami ngalain-lain,
moeng aja noe dimaksad,
ka ëngkang saestoe
raji²⁾ rek gadoeh oendjoekan,
bade nares reh ëngkang soemping ti
masdjid,

1). Akang, ëngkang, kakang = „oudere broeder”,
ook gebezigd, als men iemand, die ouder is in leeftijd
vertrouwelijk of gemeenzaam toespreekt; door de
vrouw tegen haren man; en omgekeerd gezegd van
zichzelf tegenover jongeren;

2). Tegenstelling van akang of raka, dus jongere
zuster, — broeder.

Och broeder, wat ben ik met u begaan,
 heb zulke gedachten niet,
 wel is waar is de deur op slot,
 maar het is niet, omdat ik u haat of afkeer
 van u hebt,
 vergeving, het is ver van mij om u als een
 vreemde te bejegenen,
 het is alleen, omdat ik iets op het hart heb,
 inderdaad, broeder,
 uw jongere zuster wil graag haar broeder
 wat verzoeken,
 een vraag stellen, daar hij net van de
 mesdjid is teruggekeerd,
 dat is heusch de reden, waarom gij werd
 achtergelaten.

Bruidegom.

2. Matak naon moen didjêro boemi,
 nja badami atawa mariksa,
 da djueng êngkang geus sadjodo,
 hajang oelah dikantoen,
 diri êngkang diloewar tjitjing,
 êngkang era katjida,
 koe wargi noe koempoel,
 rehna koe Njai ditilar,
 abong-abong teu nganjahokeun teuing,
 moen enggal boeka lawang,

wat hindert het, indien binnenshuis,
 het onderhoud plaats heeft of de vragen
 gesteld worden,
 gij zijt immers al met mij in den echt ver-
 bonden,
 ik wilde niet, dat ge mij achter liet blijven,
 uw broeder toeft nu buiten,
 broer is erg verlegen,
 voor de hier vergaderde familie,
 wijl hij door u achtergelaten werd,
 och het is zoo erg, dat gij het u niet kunt
 indenken,
 wil dus alstublieft gauw de deur open
 maken.

Bruid.

3. Oelah lingsëm wajahna teh teuing,
 anggoer tjalik sila dina samak,
 kësël sila malik emok ¹⁾,

1). Wijze van zitten van een Soendaneesche vrouw
 d.i. de beenen eenigszins naar achteren en dan een
 weinig zijwaarts uitgestrekt, de beide armen kruise-
 lings op de schoot, terwijl het bovenlichaam in half-
 liggende houding op die armen rust.

margi dek pandajng tjatoer,
 sapêrkawis êngkang ka koering,
 moendoet diboeka lawang,
 sim koering panoehoeh,
 moal waka moeka lawang,
 lamoen tatjan hasil panêda sim koering,
 narah mo mocka lawang,

Niet verlegen zijn en wees lijdzaam.
 ga liever zitten met gekruiste beenen (si-
 la) op de pandanmat,
 mocht gij er moe van zijn, zoo keere de
 sila in emok want het zal een tamelijk
 lange geschiedenis worden,
 ten eerste heeft u me verzocht,
 dat de deur ontsloten zal worden,
 ik bied u mijn verontschuldiging,
 ik wil de deur niet eerder voor u openen,
 dan nadat aan mijn verzoek gevolg zal
 zijn gegeven,
 nu ben ik niet genegen de deur te openen.

Bruidegom.

3. Amboe-amboe na koenaon njai,
 masinikeun narah moeka lawang,
 êngkang teh kamana nja los,
 moen Njai hênteu ngakoe,
 djadi njai ngalanggar hakim,
 toer hakim geus nêrangan,
 tadi teh di kaoem,
 soemawonna iboe rama,
 geus ngidinan êngkang bade ngiring Njai,
 lëbët taja wagëlan.

Wel, wel! hoe heb ik het nu met u, lie-
 veling,
 dat gij zoo beslist weigert de deur te
 openen,
 waar moet ik dan heen,
 als ge mij niet ontvangen wilt,
 ge overtreedt de rechterlijke uitspraak
 immers de „hakim” heeft al uitgemaakt,
 zooeven in de mesigit,
 de toestemming van uw moeder en vader
 was al zoo veel te eerder gegeven,
 dat reeds toegestaan werd, dat ik lieveling
 volg er kan heelemaal geen bedenking
 tegen zijn dat ik binnenga.

Bruid.

4. Lërës pisan tadi lahir hakim.
 geus ka koeping koe raji ge êngkang,

sanes ngalanggar koering ge,
moeng ěngkang oelah roesoeh
moegi ěngkang sing titih rintih,
moegi oelah teu sabar,
da moal satahoen,
djisim koering teh jaktosna,
poerwa hěnteu enggal moeka lawang kori,
dek aja noe ditěda.

Heel juist wat de hakim zooeven heeft ge-
zegd,
het is door uw zuster ook reeds gehoord,
broeder,
het is ook niet, dat ik de uitspraak wil
overtreden,
wees niet voorbarig, broer,
wees omzichtig en behoud uw tegenwoor-
digheid van geest,
wees bedaard,
want het zal geen jaartje duren.
de werkelijke reden,
waarom ik niet dadelijk de deur voor u
ontsluit,
is, dat ik u iets te verzoeken heb.

Bruidegom.

4. Hojong naon soemangga teh teuing,
enggal-enggal Njai geura waktja,
ěngkang soemědja rek tjaos,
oelah dikandoeng-kiloeng,
sabab ěngkang noe baris wadjib,
mo boeroeng ditjaosan,
sagala pamoendoet,
ngan oelah dilila-lila,
diri ěngkang diloea ngadon ngahěning,
hanaāng hajang těpang.

Wat verlangt gij? ik stel mij geheel te
uwer beschikking,
toe zegt het maar gauw ronduit,
uw broeder wil graag aan uw verlangen
voldoen,
niet zoo geheimzinnig zijn,
want broer is het, op wien de verplichting
rust,
te verwezenlijken
al datgene, wat gevraagd is,
mits er maar niet lang mee getreuzeld
wordt,
uw broeder komt nu aldus alleenlijk buiten
te verwijlen

smachtende naar het oogeblik der ont-
moeting.

Bruid.

5. Mangga ěngkang ajeuna sim koering,
bade waktja ka salira ěngkang,
moeng pangapoentěn bae,
agoeng sewoe běběndoe,
salaksa doedoekěnging galih,
oelah djoehal nja manah,
ěngkang oelah běndoe,
tobat abdi lain ngoerat,
ěnja soteh aja paněda saeutik,
manawi těrang manah,

Goed broer! nu wil ik wel,
mijn hartewensch voor U uitspreken,
maar verontschuldigt mij,
duizend maal valle uw toorn.
tienduizend maal uw hartzeer,
laat het uw hart niet ontstemmen,
wees niet boos op mij,
o! vergeving, het is geenszins, dat ik u
daarmee wil bedriegen,
het is inderdaad zoo, dat ik u iets te
vragen heb,
maar dan alleen, in geval zulks uw hart
behaagt,

Bruidegom.

5. Těrang pisan ěngkang sijang wěngi,
soeka lilah djeung teu njangka ngoerat,
běněrna da ka tjaroge,
ěngkang mo njangkang lěmboe¹⁾.
moal dek paralat-poerilit,
alkětip soelam pandan²⁾
samakta mo moendoer,
ngan oelah rek asa-asa,
linggih Njai oelah erek isin-isin,
waktjakeun nja kahajang.

Wees er verzekerd van, dat uw broeder
dag en nacht,
zich verheugt en verblijdt, en niet denkt
aan bedriegerij,

1). Dit is een eigenaardige woordkunst, „sindir” op „tjangkang lěmboe”, het slagwoord hierop is „koe-
lit” de beteekenis is „parahat-poerilit”.

2). „sindir” op „alkětip soelam pandan”, het slag-
woord is „samak”, de beteekenis is „samakta”. Over
sindir, zie „voorwoord bij de Woordenlijst tot de pan-
toens door wijlen C. M. Pleyte.

het is volkomen in den haak, vermits zulks
aan uwen echtgenoot is gericht,
broer zal zich niet gedragen gelijk de
„schil” (huid) van een stier.
ik zal mij er niet om heen draaien,
het is carpet van pandan gevlochten,
geheel toegerust, ik zal niet op mijn voor-
den terugkomen
maar weifel dan toch niet zoo,
lieve zus wees niet zoo schroomvallig,
zeg flink ronduit, wat gij van me verlangt.

Bruid.

6. ěnja eta paněda sim koering,
oelah kantoen tali parantina,
jen němbe gadoeh tjaroge,
toemoet talari sěpoeh,
anoe dipambrih djadi rapih,
sing silih oepah-oepah,
soepajana loeloes,
soegan lawas tjoemarita,
malar noelar tata-titi nini aki,
tingkah polah baheula.

Mijn verzoek is namelijk dit,
dat niet achterwege wordt gelaten het oud
gebruik,
dat in acht wordt genomen door haar die
pas een echtgenoot krijgt,
overeenkomstig een voorouderlijke instel-
ling,
welke beoogt, de eensgezindheid van het
echtpaar,
dat elkanders leed lenigt,
een harmonische verhouding die tusschen
de echtgenooten moet heerschen,
hopelijk zullen wij dan tot in lengte van
dagen met elkaar samenleven.
en op ons zal de zegen van onze voorou-
ders rusten,
(zoo wij) die voorouderlijke handelwijze
(volgen).

Bruidegom.

6. Atoeh soekoer lamoen kitoe Njai,
anoe manis kolot mamananan,
niron sěpoeh-sěpoeh kahot,
soemangga ěngkang toemoet,
ěnja koedoe koemaha Njai,
ěngkang parinan těrang,
soepajana maphoem,
niroe tata noe baheula,

make naon ěngkang teu atjan mangerti,
wantoening djalma ngora,

O! ik ben verheugd als het zoo is, zusje,
dat is verstandig gedacht, lieveling,
dat gij wilt treden in de voetsporen der
voorouders,
graag, ik volg u,
nu dan, hoe moet dat, zus?
wil mij er uitsluitel van geven,
opdat ik weet, hoe te handelen,
bij het in toepassing brengen van dat oud
gebruik,
wat moet er gedaan worden, ik ben er nog
niet mee vertrouwd
wijl ik in dat opzicht nog onervaren ben.

Bruid.

7. Sageuj teuing ěngkang teu mangarti,
pěrlampahan noe anjaran nikah,
kapan ěnggeus seueur tjonto,
moen ěngkang tatjan maphoem,
mangga koering wawartos deui,
geuning aja paribasa,
moedoe boeka pintoe
tapi ěnggoning loemampah,
moeka pintoe kijas kědah nganggo doewit,
keur ngěrsakeun tawoeran,

Het is vreemd, dat gij niet bekend zijt,
met de plichtplegingen bij een pas ge-
trouwd paar,
daar zijn immers veel voorbeelden van,
zoo mijn broeder er nog niet mee ver-
trouwd is,
goed, ik zal hem er wel over inlichten,
daar is immers een zegswijze,
die spreekt van eene poortontsluiting,
maar bij het vieren dier plechtigheid,
van deurontsluiting behoort een bezwe-
ringsmiddel, waarbij wat geld te pas
komt,
dat bestemd is om als liefdesgift te worden
uitgestrooid.

(Sinom)

Bruidegom.

7. Aeh koetan hěnteu pira,
sakitoe mah tai tjeuli,
soemangga ěngkang njaosan,
ngeusian tali paranti,
sakahojong sajagi,

poen ɛngkang tinangtoe toemoet,
mo dipoengpang koe ɛngkang,
moen aja pamoendoet Njai,
sabaraha lobana ɛngkang tawoeran.

Zoo! dat valt erg mee, hoor,
het is voor mij „oorvuil” (kleinigheid),
gaarne wil ik mij aan uw verlangen onderwerpen ter uitvoering der voorouderlijke instelling,
wat ge verlangt, zult gij voor u gereed vinden,
uw onderdanige broeder zal u zonder twijfel gewillig gehoorzamen
niets zal door hem worden geweigerd,
als gij het verzoek daartoe maar doet,
hoeveel is er noodig dat hij voor liefdesgift heeft uit te strooien?

Bruid.

8. Lah ɛngkang teu sapira,
tawoeran soteh koe doewit,
keur baris noe toenggoe lawang,
minangka pamoeka koentji,
reh ɛngkang nẽmbe soemping,
sarẽng minangkana kaoel,
kitoe tata baheula,
ditiron koe noe kiwari,
kitoe soteh soegan aja rido manah.

Och, broer, het zal niet veel zijn,
er wordt weliswaar wat geld voor liefdesgift uitgestrooid,
maar dat is voor den poortwachter,
verzinnebeeldend de sleutel ter ontsluiting van het slot,
aangezien het de eerste keer is, dat mijn broeder hier is,
bovendien kan dat geld beschouwd worden als aflossing van een gelofte,
zoo was het oude gebruik,
waarnaar het nageslacht zich thans spiegelt,
zoo wil ik het ook, athans, als het uw hart behaagt,

Bruidegom.

8. Lẽrẽs ɛngkang rido pisan,
amoeng nẽda anoe pasti,
kintẽn-kintẽn sakoemaha,
lobana mẽrẽsen Njai,
noe kira soeka ati,

waktjakeun masingna poegoeh,
dapon geura diboeka,
ɛngkang kẽsẽl lami teuing,
masing tẽrang Njai moendoet sabaraha,

Waarlijk uw broeder zal u geheel er wille zijn,
maar hij hoort graag een bepaald bedrag opgegeven,
hoeveel zou het zoo ongeveer zijn,
hoe groot zou de premie zijn, zusje,
die zou kunnen strekken tot verheugenis van uw hart,
zeg het maar ronduit, zekerheid moet er zijn,
als de deur maar dadelijk wordt geopend,
uw broeder is erg moe van het wachten,
zeg het maar ronduit zus, hoeveel vraagt gij dan?

Bruid.

9. Hamẽnggah pẽrkawis eta,
kenging nimbang-nimbang koering,
sẽdẽng bae pami ɛngkang,
masihan ka djisim koering,
pantẽs sapoeloeh ringgit,
tah ɛngkang sẽdẽng sakitoe,
mangga lawang diboeka,
nanging ɛngkang kẽdah boekti,
moen teu boekti raji narah moeka lawang,

Och! wat dat betreft.
het is door mij al genoeg gewikt en gewogen,
het is voldoende als gij mij ter hand stelt
een som, ten bedrage van tien rijksdaalders,
weet gij broeder, zooveel is schappelijk,
daarvoor wordt de deur graag geopend,
maar het moet in klinkend munt betaald worden
anders is uw zusje niet genegen de poort te ontsluiten.

Bruidegom.

9. Adoeh-adoeh geuning loba,
bẽt koedoe sapoeloeh ringgit,
ɛngkang mah rada rareuwas,
bẽt teu kira-kira teuing,
eta mah lain deui,
koe ɛngkang teu kaoentoep,

oentoepan soteh ěngkang,
panjana teh ngan saeutik,
salawe mah koe ěngkang moal kadada.

O! dat is toch wat veel,
wat zegt gij daar, moet ik dan tien rijks-
daalders neertellen,
uw broeder is er een weinig van geschrok-
ken,
zie! dat is een ondoordachte eisch,
dan verandert de zaak,
uw broeder ziet er geen kans toe,
ja eerst dacht hij wel er toe in staat te
zijn,
vast vermoedende, dat het bedrag wel ge-
ring zou zijn,
maar als het vijf en twintig gulden moet
zijn, hij kan zoo'n groote som niet
missen.

Bruid.

10. Eta mah teu langkoeng ěngkang,
sakitoe paněda koering,
sageuj teuing teu kadada,
eta ge da ngan saeutik,
pira sapoeloeh ringgit,
sageuj ěngkang teu kaoentoep,
djeung kapan tadi ěngkang,
sagala sanggĕm ka koering,
lahir ěngkang moal aja noe dipoeng-
pang,

Dat is overgelaten aan broeders welne-
men,
zooveel is, wat zus vraagt,
het klinkt zoo ongeloofelijk, dat het voor u
te zwaar is,
dat is toch ook maar een gering bedrag,
och, het is slechts tien rijksdaalders,
wat vreemd, dat gij er niet in staat toe
zoudt zijn,
en heeft mijn broeder zoo even niet, mij
alles toegezegd,
hij zei, dat mij niets zou worden gewel-
gerd.

Bruidegom.

10. Lĕrĕs ari tadina mah,
ěngkang soemanggoep ka Njai,
tapi lamoen sameudjeuhna,
eta mah bĕt loba teuing,
ngan soegan aja widi,

sarĕng soegan ěngkang gadoeh,
koemaha moen ditawar,
Njai aja loentoer galih,
ka poen akang Njai soegan aja wĕlas.

Inderdaad, dat was zoo,
uw broeder heeft er zus wel wat toe-
gezegd,
maar onder het beding, dat er matig wordt
gevraagd,
nu blijkt dat het veel te veel is,
maar misschien wilt gij mij toestaan,
voorzoover uw broeder dan geld bij zich
heeft,
wat zegt gij ervan, als ik er wat op af-
ding,
zal het zusje welgevallig zijn,
misschien heeft zusje wel medelijden met
haar broeder.

Bruid.

11. Soemangga ěngkang soemangga,
ditawar ge kadjeun teuing,
sim koering sĕdja ngiringan
sakoemaha nja kawani,
moen ěnja rek maparin,
pikeun anoe toenggoe pintoe,
moeng anoe sapantĕsna,
ěngkang teh erek maparin,
sakoemaha ěngkang teh nja rek masihan,

Goed, broeder, heel goed,
daar heb ik geen enkele bedenking tegen,
ik zal uw wil volgen,
hoeveel u ook mocht durven geven,
zoo gij waarlijk mij wilt schenken,
voor den poortwachter,
maar het bedrag moet overeenkomstig uw
stand zijn,
dat bedrag, dat broeder geven zal,
hoeveel zal het dan wel zijn, broer?

Bruidegom.

11. Soteh ěngkang hatoer maāp,
wawanen ěngkang mah leutik,
ěngkang bade ngatoeranan,
tatapi ngan tiloe doewit,
ěngkang teu gadoeh deui,
ngan sakitoe nja kagadoeh,
mangga boekakeun lawang,
ěngkang ěnggeus kĕsĕl teuing,
di loewar teh djeung era koe noe naringal,

Het is zoo, doch vooraf biedt broeder zijn
verontschuldiging,
want het is weinig, wat uw broeder er
voor over heeft (lett. mijn moed is wel
wat klein).

broer zal geven,
maar slechts drie duit,
uwe broeder bezit niet meer,
het is slechts zooveel, wat broer zijn rijk-
dom is,
toe wil dan de deur nu openen,
uw broeder is het wachten al moede,
hier buiten en schaamt zich voor hen, die
hem gadeslaan.

Bruid.

12. ěngkang oelah ngawiwirang,
oelah sok ngapëskeun diri,
sabenggol mah teu sĕdĕngan,
padahal ěngkang teh ginding,
sarta djalma bĕrboedi,
na bĕt moendoer koe sakitoe,
toerta djalma meudjeuhna,
dek ngaleler tiloe doewit,
moegi ěngkang sing nimbang kana salira,

Verneder Uzelf toch niet,
haal uw stand niet neer,
een benggol (een 2½ centsstuk) is wel
wat weinig,
daar zijt gij, broer, toch wat te deftig voor,
en ge zijt een welopgevoed man nog wel,
waarom schrikt gij voor zoon onbeduidend
bedrag (10 rijksdaalders) toch terug.
gij zijt immers een man van stand,
wilt nu gij slechts drie duit geven,
kom broer, gedraagt U toch naar rang en
stand.

Bruidegom.

12. Lah Allah atoeh koemaha,
nadjan ěnja ěngkang ginding,
da teu atjan balang sijar,
ěngke mah soemangga Njai,
moen ěngkang ěnggeus rintih,
nadjan tiloe opat ratoes,
tan wande diladenan,
ngan mangsa ajeuna Njai,
dikoemaha ari keur noedjoe teu aja,

Och, hemel, hoe moet dat nu,

het is waar, ik ben deftig (een gezeten
man),
maar verdien nog niets,
later, zus, zal aan uw verlangen voldaan
worden,
als uw broeder al een bepaald beroep
heeft,
al moet het zijn 3 of 4 honderd gulden,
vast en zeker zult gij het krijgen,
maar nu, lieve zus,
het is onmogelijk, ja, ik heb nu niets, daar
is niets aan te doen.

Bruid.

13. Panoehoen ari ěngke mah,
margina sok inggis djalir,
sarta moen ěnja teu aja,
kadjun ditoeroenkeun deui,
koema moen doewa ringgit,
tah ěngkang sĕdĕng sakitoe,
ngoembangan ka salira,
moal matak lingsĕm teuing,
kitoe soteh moen rĕmpag djeung manah
ěngkang,

Ik heb liever niet, dat het tot later uitge-
steld wordt,
want dan komt er, naar ik vrees, wei-
nig van,
en zoo gij waarlijk niets bij U hebt,
goed ik zal het verlagen,
wat denkt gij van twee rijksdaalders,
kom broer, dat is toch heusch schappelijk,
het is meer in overeenstemming met uw
stand,
het heeft geen reden tot verlegenheid,
alhans, als het in overeenstemming is met
uw hartewensch

Bruidegom.

13. Lah edas koe mere-kela,
ka ěngkang teh ari Njai,
mangga ěngkang ngatoeranan,
ijeu gadoeh lima kĕtip,¹⁾
tapi ěngkang teh djangdji,
ka Njai anoe saestoe,
arek mere siloka,
mangga tĕrangkeun koe Njai,
moen teu tĕrang samar sijos ngatoeranan,

1). Hoogstwaarschijnlijk ligt hierin opgesloten
eene symbolische beteekenis, want „lima kĕtip” kan
zijn:

Och! wat zijt ge lastig en veeleischend,
 tegenover uw broeder, lieve zus,
 goed wil ik U dit geven,
 hier hebt gij vijf dubbeltjes,
 maar uwe broeder maakt daarbij het
 beding,
 waaraan gij waarlijk u onderwerpt,
 ik wil U een raadselspreuk voorleggen,
 die gij moet ophelderen,
 als gij het niet kunt, dan neem ik de gift
 terug.

Bruid.

14. Lah ëngkang atoeah koemaha,
 koering mah lain kijai,
 palangsijang hënteu bisa,
 wantoe koering hënteu ngadji,
 siloka atawa sindir,
 tjing mangga soegan kamaphoem,
 sëdja dek dipikiran,
 tapi lamoen teu kaharti,
 përesen mah lima këtïp oelah gagal,

O! lieve broer, hoe dan?

ik ben geen kijahi d.i. geleerde, (i.q. geen
 expert in dergelijke dingen).
 zeer waarschijnlijk kan ik het niet,
 wijl ik geen qorän heb leeren lezen (niet
 school gegaan heb),
 wat zal het zijn een siloka (raadselspreuk,
 beeldspraak) of sindir (verbloemde
 spreekwijs),
 nu! steek maar van wal, ik zal trachten
 ze op te lossen,

a). één ½ guldenstuk d.i. Allah;

b). twee kwartjesstukken d.i. de „sahadat, kali-
 mah kalih”. Er is geen God dan God en Mohammad
 is zijn gezant.

c). Vijf dubbeltjes: de vijf grondslagen van den
 Islam, d.z. 1. sahadat, 2. salat, 3. djakat, 4. pitrah, 5
 moenggah hadji (bedevaart).

d). Zesbaroe: de zes grondslagen van het geloof
 „de iman” d.z. dan 1. het geloof aan Allah; 2. het
 geloof aan malaikat; 3. het geloof aan kitab, qorän;
 4. het geloof aan Rasoeel — Godsgezant; 5. het ge-
 loof aan Kijamat-hiernamaals; 6. het geloof aan pa-
 pasten, voorbeschikking.

e). twintig gobang (2½ censtukken) d.i. de „sipat
 doewa poeloeh”, de leer der twintig eigenschappen
 van God.

f). vijftig centen d.i. de leer der akoid.

g). een honderd peser, ½ centsstukken d.i. „tasbe”
 de rozekrans.

Ik zal er mijn gedachten over laten gaan,
 maar als ik ze niet begrijp,
 wil echter mij de premie toch niet ont-
 houden.

(Asmarandana).

Bruidegom.

14. Sageuj teuing teu kaharti,
 ëntong make dimanahan,
 da lain toeroetjing hade,
 koe Njai moen geus kamanah,
 ke koe ëngkang digandjar,
 lamoen toeroetjing kamaphoem,
 tambah djadi saroepija,

Neen, het is niet waarschijnlijk, dat gij ze
 niet zult begrijpen,
 ge behoeft er uw hoofd niet mee te breken,
 het is in geen geval een moeilijk raadsel,
 als gij er goed over nagedacht hebt,
 dan wil ik u nog beloonen
 als het raadsel geheel opgelost zal zijn,
 wordt de premie dan verhoogd tot één
 gulden.

Bruid.

15. Enggal wëdjangkeun ka koering,
 sim koering hajang oeninga,
 bade toeroetjingan naon,
 soegan bae koering bisa,
 nërangkeun kasilokan,
 ngan moen koering hënteu maphoem,
 moegi tërangkeun koe ëngkang,

Kom geef het maar gauw op,
 ik ben er benieuwd naar,
 wat voor raadsel mag het toch wel zijn,
 ik hoop maar, dat ik het kan oplossen,
 dat ik de beeldspraak kan verklaren,
 maar mocht ik er niet in slagen,
 wil broer ze mij maar verklaren,

Bruidegom.

15. Noe leumpang di loehoer langit ¹⁾
 tjeuli ngait awak namprak,
 teangan elmoe noe enteng ²⁾
 badan dimana njangsangna,
 boemi dimana tjitjingna ³⁾,

De oplossing moet men zoeken in de woord-
 spelingen:

- 1). langit = hemel, lalangit = zoldering.
 2). enteng = gemakkelijk, kënteng = dakpannen.
 3). boemi = aarde, beteekent ook woning.

sing kapakēm sore isoek,
bereskeun rengrenganana ⁴⁾),

Daar is iets, dat loopt boven den hemel,
het oor daarvan zit aan iets vastgehaakt,
het lichaam ligt geheel bloot op zijn
rug,
zoek de oplossing niet te ver,
waar blijft dan zijn geheele wezen aan
hangen?
waar vertoeft dan de aarde?
zorg dat het elken morgen en elken mid-
dag goed onder handen wordt genomen,
de rangschikking moet regelmatig zijn.

Bruid.

16. Amboe-amboe powek teuing,
pikir koering samagaha,
ka saha koering nja naros,
teu aja noe ngawoeroekan
rek djawab sijeun salah,
tjing koering koe ěngkang woeroek,
tĕrangkeun bae koe ěngkang.

O! o! dat is me te donker (moeilijk),
een verduistering omhult mijn brein,
wien moet ik nu om raad vragen,
niemand, die mij wegwijs zal maken,
als ik antwoord, ben ik bang, dat het niet
goed is,
toe broer, legt u het mij maar uit!
verklaart u het mij maar!

Bruidegom.

16. Atoeh Njai sasat teuing,
moen ditĕrangkeun koe ěngkang,
moal toeloes dipĕrĕsen,
moen koe Njai teu didjawab,
eta toeroetjing akang,
pami Njai tatjan maphoem,
taroskeun ka toelang rama,

Wel neen, zus dan gaat de aardigheid eraf,
als broer ze uitlegt,
dan krijgt gij de premie niet,
als gij het antwoord schuldig blijft,
op dat raadsel van mij,
als gij het niet kunt oplossen,
welnu! vraag het dan aan uw vader.

4). rengrenganana = rangschikking, i.e. ěreng,
daklatten.

Bruid.

17. Soemangga wĕdjang ka koering,
koe raji bade didjawab,
matak ijoeh tibra sare,
hĕnteu panas soemaringah,
djongdjon moen eukeur dahar,
pamĕndak koering sakitoe,
ngan teu ngabotjetrak pisan,
kom leg het zus uit,
zus zal eens zien, of ze er antwoord op
weet te geven,
dat is een ding, dat u een koel onder-
komen bezorgt, en dat maakt, dat gij
rustig kunt slapen,
geen last van zwoele warmte,
ongestoord kunt gij dan eten,
aldus luidt mijn oplossing,
alleen, het wordt u niet geheel blootge-
legd ¹⁾)

Bruidegom.

17. Tah geuning gantjang kaharti,
lĕrĕs Njai kitoe pisan,
tapi ěngkang deui naros,
aja lajon ngantos njawa,
soemping njawa roeksak badan,
tah eta anoe sakitoe,
tĕrangkeun deui soemangga,
Juist daar hebt ge het al, dat hebt ge
gauw gevonden,
zeer goĕd geantwoord, zus! dat is heusch
zoo,
ik zal nu een ander raadsel geven,
daar is een onbezield lichaam, dat op zijn
bezieling wachtende is,
is de ziel eindelijk in het lichaam getre-
den, dan gaat het lichaam meteen te
gronde,
daar! dat is de vraag,
verklaar mij dat ook eens!

Bruid.

18. Eta emoetan koering,
manawi koering hĕnteu lĕpat,
kenging sim koering tataros,
moen dianggo toelang ngeunah,
noe gadoehna oerang sajang,
pamĕndak raji sakitoe,
didadarkeun sadajana,

1). Het is dus eene toespeling op de noodzakelijk-
heid van het bezit van een woning voor een ge-
trouwd paar.

Dat is naar mijn inzien,
als ik mij niet vergis,
na bekomen inlichting van anderen,
iets, dat heerlijk smaakt, als gij het eet,
het behoort aan iemand, die te Sajang
(nest) woont,
aldus luidt mijn antwoord,
geheel blootgelegd ¹⁾.

Bruidegom.

18. Edas koetan ari Njai,
binangkit reja pamëndak,
teu njana teuing njai teh,
përtjeka reja kabisan,
sahidji deui kapalang,
wiwitan pëntil satahoen,
wëkas pëntil teh këmbang,

Wel sapperloot, lieve zus,
wat zijt ge vernuftig en vindingrijk,
dat had ik heelemaal niet verwacht van
U, zus,
gij zijt schrander en kundig,
kom hier nog een,
eerst is het een heel jaar lang een jonge
vrucht,
daarna wordt het een bloem.

Bruid.

19. Pamëndak diri sim koering,
kijeu eta moen teu lëpat,
noe hiroep përløe nganggo,
noe hilang përløe njandak,
kitoe katërangana,
mangga deui kaoelanoen,
naon anoe rek diwëdjang,

Als ik wel goed heb, is het iets,
dat alle levende menschen moeten hebben,
en dat alle, die dood gaan, naar hun graf
medenemen ²⁾
zoo luidt aldus mijn verklaring,

kom geef gerust nog meer van die
raadsels,
wat wilt ge mij nog vragen?

Bruidegom.

19. Doeh Njai teu aja deui,
poen ëngkang roemaos kalah,
ajeuna soemangga bae,
njanggakeun ijeu përsenan,
gandjaran ëngkang saperak,
ëngkang kontan hënteu ngandjoek
soemangga ijeu tampanan,

Helaas, zus, ik heb er geen meer,
uw broeder erkent, dat hij het van zus
verliest,
nu dan hier,
ontvang deze premie,
van uwen broeder, de belooning ten be-
drage van één gulden
in klinkende munt niet in termijn,
wil het alstublieft in ontvangst nemen.

Bruid.

20. Noehoen reboe-reboe kali,
sim koering nampi pasihan,
soemangga ëngkang kadjëro,
ënggeus sajagi amparan,
katoewangan geus ngabagoeg,
hormatan raji ka ëngkang,

Dank, duizendmaal dank,
zeg ik u voor het geschenk,
alstublieft broer kom binnen,
het vloerkleed, waarop gij zult zitten, is
reeds uitgespreid,
kom, neem nu plaats daarop,
een maaltijd staat op u te wachten,
als huldeblijk van zus voor haar broeder.

De jonggehuwden ontdoen zich van hun min-
der gemakkelijk kleed, en trekken nu een dage-
lijksch gewaad aan. Zij vertoeven daar slechts
een paar minuten, dus niet langer dan strikt
noodig is, om van kleederen te verwisselen. Dan
gaan ze weer naar buiten en nemen plaats
voor een „ambëngan” van gerechten, speciaal
voor hen daar klaargezet, „sisihan panggoeng”.

Intusschen is het 2 uur geworden, en tijd
om de groote slamëtan „hadjat walimah” te
doen plaats vinden.

Als de geestelijke, na opzegging van de doeä

1). De aardigheid zit in het woord „sajang” naam
van een dorp, en in het woord „dadar” dat behalve
„blootleggen” ook beteekent „eierkoek”; oplossing =
ei eene toespeling op de voortteling.

2). „Kapas (watten) — katoenplant — eene zin-
speling op kleeding.

Aldus heeft men, als men getrouwd is, te zorgen
voor drie zaken d.z. 1. huisvesting, 2. kleeding, 3. de
vervulling van den natuурplicht om zich voort te plan-
ten en te vermenigvuldigen.

salamet het sein geeft om tot den algemeenen aanval over te gaan, welk sein ook door het jonge echtpaar wordt vernomen, doen de bruid en bruidegom ook een aanval op de voor hen klaar gezette gerechten.

In het midden van deze „sisihan panggoeng” bevindt zich, aller aandacht trekkend, een groote schotel vlak voor het bruidspaar geplaatst, gevuld met geelgekleurde rijst „sangoe poenar” waarop twee gebraden duiven „djapati” zitten in de houding van twee levende vogels, die aan het trekkebekken zijn.

De overige gerechten zijn bedekt met eierkoek, waarin gestoken zijn: een doorgestoken „tjabe beureum”, die gevierendeeld is; prei, eveneens gevierendeeld, en kunstig bewerkte roode uien, welke dan als versiering van het gerecht dienen.

De bruid en bruidegom nemen, vóór alles de gebraden duiven, waaraan ze, onder vroolijk gelach der aanwezige familieleden vrienden en kennissen, die het schouwspel gadeslaan trekken, zoodanig tot ieder een duif in de hand heeft, waarna ze zich er dan te goed aan doen. Daarop neemt de bruid, die links van de bruidegom zit, een greep in de „sangoe poenar”, waar de gebraden duiven zoo even hebben gelegen, welke rijst zij dan tot een kleinen bal knijpt, en in den mond van haar echtgenoot stopt. Zij doet dit echter zoo, alsof zij haar echtgenoot wil omhelzen, en brengt dus achter het hoofd om het rijstballetje in den mond van haar man.

De bruidegom hapt dit balletje op, onderwijl doet hij met zijn linkerhand hetzelfde voor zijne vrouw, wat deze voor hem gedaan heeft. Dit noemt men „hoewap lingkoeng” en symboliseert hun werezijdsche toegenegenheid en liefde.

Vóór hun kamer ziet ge al de ingekomen en ontvangen geschenken, huwelijkscadeau's en souvenirs op een tafel tentoongesteld, die netjes gegroepeerd en gerangschikt zijn.

Ze vormen een heterogeen geheel, waaraan gij uw hart naar hartelust kunt ophalen. Het bruidspaar met het heerlijks rondom levert een schoon gezicht op. Het is waarlijk één der schoonste gezichten, die gij aanschouwen kunt.

Beschrijf dat schouwspel eens, dat daar zich voor U ontvouwt! waar liefde en geluk uit alles spreekt! waar gij rondom U een en al vroolijkheid en uitgelatenheid bespeurt.

Eindelijk, tot aller vreugde en verlichting en

niet het minst tot die der jonggehuwden, komt ook aan deze „hoewap-lingkoeng” plechtigheid een einde. Het echtpaar richt zich op, op wier gelaat nu een onbeschrijfelijke vreugde te lezen staat. Om hun mond speelt een veelzeggend en veelbeteekenend glimlachje, en zoo treedt het jonge echtpaar het vertrek binnen. Daar kunnen zij het zich nu, voor een paar uren ongestoord, gemakkelijk maken, en zich in hun geluk baden en zich aan de vreemd-bange omgeving onttrekken.

Tegen vijf ure n.m. maken ze zich weer op, in hun gewone kleeding om een bezoek af te leggen bij de graven van hun voorouders of die van als heilig erkende personen.

In den vooravond is er gelegenheid voor de Europeesche of Chineesche vrienden en kennissen om hunne gelukwenschen aan te bieden.

Tegen den naäavond, als de zilveren manestrallen goed beginnen door te breken, neemt de tandakpartij een aanvang. De eer is natuurlijk aan den bruidegom, om de danspartij te openen.

Na hem komt de vader van de bruid, dan zijn eigen, aan de beurt.

Hetzelfde schouwspel, als bij het besnijdenisfeest krijgt gij nu weer te zien¹⁾.

Twee, drie à vijf dagen na de voltrekking van het huwelijk, als de jonggehuwden zich reeds als man en vrouw hebben gedragen, wordt een kleine slametan gehouden.

Het gerecht bestaat dan uit „tjongtjot” d.i. rijst in den vorm van een kegel-waarin een goed breide kip geheel bedolven ligt. Als bijgerechten, wat groenten, heel jong loof van de een of andere plant, die wrang smaakt, voorts uit „sambel” soorten, bereid uit wrang smakende ingrediënten. Verder nog een „bakakak” van een kip²⁾. Deze „slametan” noemt men „noembas”³⁾.

De tjongtjot met de kip erin symboliseert de maagdelijkheid der bruid.

Als „panoembas”, tastbare blijken van vreugde en blijdschap, dat de jonggetrouwen zich reeds als man en vrouw hebben gedragen, krijgt de bruid van haar schoonouders nu weder eenige geschenken, hetzij bestaande uit kleeren,

1). Om niet in herhaling te treden, wordt hier van het feest, evenmin van de optocht een beschrijving gegeven.

2). d.i. een gebraden kip, opengespreid en in zijn geheel aan het vuur gebraden.

3). afgeleid van „toembas” d.i. koopen — Javaansch.

hetzij uit kleinodiën. Evenzoo ontvangt de bruidegom van de ouders zijner diebare bruid het een en ander ten geschenke.

Als er nog geen zeven dagen, te rekenen van den 18den in ons geval, verstreken zijn, mogen de jonggehuwden het huis niet uit gaan.

Op den 8sten dag daarna, dus den 25sten pas, mogen zij zich naar verkiezing begeven, waarheen ze willen.

Maar meest wordt deze eerste gelegenheid ten nutte gemaakt om bezoeken bij familieleden af te leggen¹⁾. Van deze krijgen ze dan ook het een en ander als „panoembas” ten geschenke.

Deze en dergelijke gebruiken, die wij boven

1). Bij sommige families bestaat ook de gewoonte, om de jonggehuwden af te halen ze te brengen naar de familie van den bruidegom, alwaar ter eere van hen weder een feest wordt gegeven. Dit noemt men „moendoeh mantoe”.

beschreven, worden alleen in acht genomen, als het betreft een huwelijk tusschen een „landjang” met een „boedjang” d.i. een meisje met een jongeling, nooit tusschen een „randa” en een „boedjang” d.i. een weduwe met een jongeling, dan wel tusschen een randa en een „doeda” d.i. een weduwe en een weduwnaar.

Betreft het een huwelijk tusschen een „landjang” en „doeda” dan worden die soms in acht genomen, en soms laat men ze links liggen, want in de meeste gevallen verzet zich het betrokken meisje tegen het in acht nemen daarvan, uit gevoelens van valsche schaamte tegenover haar medemeisjes, die wel het voorrecht hebben genoten, met een boedjang in het huwelijksbootje te stappen¹⁾.

1). Over de verschillende vormen van huwelijk, ontbinding „ngaroedjoe” etc. in een volgende aflevering.

OUD-JAVAANSCH GEGEVENS OMTRENT DE VULKANOLOGIE VAN JAVA.

door D. VAN HINLOPEN LABBERTON.

I. DE GOENOENG MOERIJA EN DE S J A A K A — JAARTELLING.

Op pag. 347 van het derde deel van Junghuhn's Java schrijft deze van den Goenoeng Moerija of Moerija-pada: „Deze berg „kan derhalve een der oudste vulkanen van Java „zijn ¹⁾, welke misschien nog vroeger zijne wer- „king staakte dan de Oengaran. Ten op- „zichte van zijne ligging aan het noorderstrand „dicht aan zee, waarin zijn voet als een schier- „eiland uitsteekt, komt hij met den Ringgit „bij Běsoeki eenigszins overeen, welke laat- „ste nog kleiner en geheel verbrijzeld is; als „vulkaan is de Ringgit slechts bekend uit „de berichten, welke Valentijn omtrent denzel- „ven heeft geleverd, volgens welken schrijver „zijne uitbarsting van 1586 slechts 10.000 men- „schen van het leven beroofde. Misschien zijn in „den schoot van den Djapara niet minder „noodlottige gebeurtenissen voorbereid gewor- „den dan in dien van den Ringgit. Wie is in „staat de geschiedenis van dezen berg uit te „vorschen?”

En in een noot op dezelfde bladzijde lezen wij dan: „De hoogleeraar Roorda van Eysinga heeft omtrent het „Ontstaan der bergen” reeds eenige berichten medegedeeld getrokken uit eene Javaansche kronyk, als b.v. „het gebergte Kěndang ontstond, — de kurkuma verdween en er waren geene nonnen, — van den berg Pandan was een chronogramma, — maagden- schakers trotseerden den dood, — te Bawijan stierven de wilde zwijnen, — zoo groot als paleispoorten waren de menschen gevormd, — men sla niets over bij het lezen, — de bloem n a g a s a r i bloeide in vazen.—

1). Verbeek en Fennema, deel I pag. 256. De Moerijā, Pati-ajam en Tjlering behooren met den Loeroes en den Ringgit in Běsoeki en het eiland Bawean tot de zeldzame punten op Java, waar Leucietgesteenten te voorschijn zijn getreden.

Losarie wordt vermeld, — de hoenders broeiden in het hok, — Haloen bestond reeds vroeger, — de wilde katten mauwden in het hooge riet, Samarang ontstond, — verscheidene kinders hadden geen moeder — (glosse van Junghuhn; zal dit misschien ook vader heeten?) — een edelman scheurde zijn kleedje, — het gras verdween in den dampkring, — Madioen ontstond, — de buffels plasten in de hokken, — in de holen kwamen stekelvarkens om, — te Bandoeng stierf een paard, — spaansche matten stortten op de bergkruinen neder, — hawirogo bestond reeds vroeger, — enz. enz.”

Het is duidelijk, dat Junghuhn van zulk een chronologie niets begreep en dit alles voor pure onzin houden moest. Hij laat op de opsomming dan ook het citaat uit Göthe's Hexenküche volgen: „Die hohe Kraft, Wissenschaft, der ganzen Welt verborgen, und wer nicht denkt, dem wird sie geschenkt, der hat sie ohne Sorgen”.

Zijn deze Javaansche tradities inderdaad zoo zinloos als zij menig Westersch beoordeelaar moeten toeschijnen? Geenszins. Zij bevatten inderdaad eene zeer geestig vastgelegde chronologie, zooals blijkt zoodra het lukt de betekenis te ontcijferen, en de gegevens aan die van elders bekend te toetsen en te verifiëren.

Onder een chronologie of Tjandra sengkala wordt verstaan een geheugen- spreuk, bestaande uit enkele woorden, die elk een cijferwaarde vertegenwoordigen, welke tezamen in omgekeerde volgorde geschreven een jaartal opleveren. Het stelsel volgens hetwelk de woorden aan cijfers gelijkgesteld worden is zeer eenvoudig en logisch gedacht. Zon, maan, aarde, mensch, God gelden alle als eenheid en staan voor het cijfer één. Oogen, ooren, handen, voeten, staan voor twee. Ei, vuren (drie vuren), grondeigenschap (tri-goena) voor drie. Oceaan (de vier zeeën, die elk continent omringen) en wereldtijdperken voor vier. Zintui- gen, pijlen (de zinnen worden door de vijf pijlen

van Ardjoena voorgesteld, ook de Liefdegod heeft vijf pijlen in zijn koker), aggregatietoestanden (pantjabhoetani: vast, vloeibaar, gasvormig, stralend en aetherisch), levensgeesten en luchtstromingen voor vijf. Smaken (zoet, zuur, bitter, ziltig, wrang en pedes), jaargetijden (van het Hindhoesche jaar), vijanden (naar de zes „innerlijke” vijanden: wellust, boosheid, gierigheid, begoocheling, trots en nijd), wijsgeerige stelsels voor zes. Lichtspectrum (roetji), paarden (de 7 „paarden” van den zonnewagen staan voor de zeven kleuren van het spectrum), tonen (ook de Hindhoesche notenschaal heeft 7 tonen, de drie Javaansche toonschalen elk 5), klanken (a, e, i, o, oe, ai, au), Rësi (heiligen of wijzen, de 7 sterren van den Grooten beer zijn de sapta-rësajas) voor 7. Manifestatie (moerti, de acht ruimten van het coördinatensstelsel en het regelmatig achthoekig astagina), olifant (het uitspansel is Indra's olifant en de 8 wereldolifanten zijn de acht kompasstreken), naga (wereldslang, alle krachtwervels worden voor 8 gerekend), brahmana (in beide beteekenissen: priesteren Varanus of leguaan) voor acht. Opening (naar de negen lichaamsopeningen in de huid, zes in het hoofd en met den navel mee drie in den romp), doorgangen, poorten en planeten (graha) voor negen. Niet-zijn (soenya), Ruimte, Wereld-aether (kha, akasja) voor nul. Dan worden nog wel disj (dasja-disj: 10 kijkrichtingen, n.l. de acht kompasstreken en boven en beneden) als 10, de Stormgoden (Roedra) als 11, de Zonnetijden (aditya, de zon in elk van de huizen) en de Zodiak (rasi, përasen) als 12 enz. gerekend.

Bemoeilijkt wordt de lezing van deze chronogrammen weleens doordat de sterk doorgevoerde synonimiek en het spelen met woorden, waarin de Javaansche letteren bijzonder sterk zijn, woorden doet kiezen, die of in de eene of in de andere categorie passen. Zoo is moekna als aangezicht, hoofd = 1 en als (mond) opening = 9. Gana als vlinderpop (ghana) zes en als uitspansel (gagana) nul. Weda was oudtijds 3 (de drie Wëda's), maar werd later genomen voor 4 na bijtelling van den toover-wëda (Atharwa). Wanneer naar des schrijvers meening over het eeuwcijfer geen verwarring kan bestaan wordt boven duizend de 1 wel weggelaten.

De jaartallen worden in deze chronogrammen gegeven in de Javaansche jaartelling, dat is die van Adji Sjaaka „den Vegetarischen koning” ¹⁾, welke begint op 14 Maart 78 na Chr. en in de Javaansche middeleeuwen constant 78 of 79 jaar met de onze verschilt. Dit verschil wordt na 1555 Sjaaka (A. D. 1633) met omstreeks 12 dagen per jaar ingeloopt, omdat toen het Arabische maanjaar voor het Hindhoe-Javaansche luni-solaire jaar in de plaats werd gesteld, doch de telling in de Sjaaka-jaren bleef doorloopen. Het verschil is thans tot 70 jaren teruggebracht, terwijl in September 1920 het Javaansche jaar 1851 een aanvang nam.

In den persoon van Adji Saka is de geheele Hindhoe-cultuur van Java legendarisch voorgesteld. Hij komt als jongeling op Java met een tweetal (Boeddhistische) zendelingen of tjarakas, roeit het toen nog voorkomende kanibalisme uit, brengt de schrijfkunst (het alfabet heet naar deze missionarissen nog steeds „tjatjara”) en de Hindhoe-beschaving. Van hem heeten de Sanskerta-namen van vele vulkanen op Java afkomstig. In het bijzonder is ook de Moria of volledig Maurya-pada door hem aldus genaamd. In de vlakte ten Zuiden van den ouden berg, waar Poerwaddi („eerstgeslaagde”), Grobogan („geyser”), Koewoe („schans”), Kesanga (Tjaitra-masa, de 9de mangsa, Maart—April, de oogstmaand) nog aan den ouden bloeitijd herinneren, was het rijk Mëndang Këmoelan (Mëndang voor Soemëndang, vgl. Soemëndang = bronwel, kemoelan = voortijd. Skr. moela = „wortel” ook kemoelyan of kemoeryan = onder de Moerya-heerschappij staande).

Vragen wij naar de beteekenis van den naam Maurya-pada (pada is „voet”, zoowel van mensch als berg) dan behoeven wij niet ver te zoeken.

Nadat vijf eeuwen voor Christus de Heilleer van het Boeddhisme in Indië gepredikt was duurde het tot 259 voor Christus eer werkelijk van een algemeene verbreiding sprake was. Immers, al waren reeds tijdens het leven van den Boedha een zestigtal zendelingen naar andere landen gezonden (waarvan niet bekend is of er ook naar den Archipel zouden zijn ge-

1). Adji sjaaka is de Indonesische omzetting van sjaaka-parthiwa of sjaaka-prabhoe.

komen), eerst met de bekeering van Koning Asjoka vorst van Magadha in het 11de jaar van diens regeering, breekt een tijdperk van levendige bekeeringsarbeid aan. De jacht, oorlogvoeren, annexatie van vreemde landen worden verboden, verspreiding van welvaart, cultuur en godsdienstzin wordt eerste regeeringstaak. Van zijne heerschappij heeft Asjoka onuitwisbare gedenkschriften nagelaten in zijne rotsedicten en pilaarsinscripties. Uit de alfabetten, waarmede deze inscripties zijn ingegrift, zijn al de schriftstelsels van de omliggende landen, welke de Boeddhistische beschaving deelachtig werden, voortgevloeid. Zoowel het door Adji Saka gebrachte oud-Javaansche alfabet met het daaruit voortgevloeide Nieuw-Javaansche en Balineesche, als de schriftstelsels van Zuid-Selèbes en geheel Soematra, Batak, Oeloe, Rén-tjong, Krintji, Lampoeng alsook die van Achter-Indië, Kambodja, Siam, Burma, Tibet, Ceylon en al de Hindhoesche stelsels in Britsch-Indië in gebruik, waaronder Marathi, Guzerati, Benggali en Tamil evenzeer als Grantha en Déwanagari behooren. Met de beide laatste worden veelal de geschriften in litterair Sanskerta afgebeeld, maar ook dit zijn nieuw-vormingen en het zou onjuist zijn te meenen, dat de Archipel-schriftstelsels aan Nagari ontleend zijn, nog dwazer te zeggen, dat ze van het Sanskriet komen, daar dit een taal en geen alfabet is.

Het Asjoka-alfabet nu draagt den naam van Maurya-lipi (lipi is „schrift”), zooals ook Asjoka zelf wel met den naam van „Maurya” wordt genoemd. Hij was toch een kleinzoon van Tjandragoepta (bij de Grieken Sandrakottos), die in zijne jeugd Alexander den Groote op zijne expedities naar Indië (327 — 325 v. Chr.) had leeren kennen en toen, na diens dood in Babylon in Juni 323 v. Chr., Indië in opstand kwam, de bevrijder van het Grieksch-Baktrische rijk en stichter van de Maurya-dynastie werd, zoo genaamd naar diens Goeroe of leermeester.

Over betrekkingen tusschen Koning Asjoka en den Archipel zijn zoo goed als geene gegevens overgebleven, al is het eene bevestiging van het zooveen omtrent de beteekenis van de Maurya-traditie voor Java opgemerkte, dat de legendarische vorsten van het rijk Melajoe (Boekit Sigoentang, de Merapi in het Pa-

lembangsche) ook hunne afstamming tot Alexander den Groote opvoeren.

De Javaansche jaartelling brengt de aanvang der Hindhoebeschaving tweehonderd jaar verder terug door ze in 78 na Christus met de komst van de vegetarische zendelingen te laten beginnen. Inderdaad was dat wederom in Indië een tijdperk van nieuwe Boeddhistisch godsdienstige activiteit. De genoemde jaartelling, in Indië die van Sjaka of Sjali-wahana genaamd (de „rijst-brenger”, sjaka beduidt „groenten” en „vegetarisch voedsel”. Sjaka-parthiwa, dat Javaansch vertaald tot „Adji-sâkâ” wordt, heeft van ouds, immers reeds bij Panini, de beteekenis van „Vegetarische koning”), voert naar het tijdperk van de heerschappij der Sjaka-vorsten Kaniska en Huwiska in Noord-Indië, de uit Centraal Azië gekomen Scythos of Skythen van de Grieken. Zooals bekend dateert uit deze periode, samenvallende met de zendingsperiode van de apostels Petrus en Paulus tot bekeering van Rome, ook de Boeddhistische missie in China.

Is ook op Java in die periode inderdaad Hindoesch beschavingswerk verricht, zooals de inheemsche geschiedboeken mededeelen? Jammer genoeg ontbreken alle archeologische bewijsmiddelen. Inscripties zijn op Java niet van ouderen datum dan 400 na Christus gevonden (op West-Java en ongedateerd, de eeuw uit schrift en inhoud gegist). Het oudst gedateerde inschrift draagt den datum 654 Sjaka, en werd gevonden in Kadiloewih, Salaman (Kêdœe). Zijn oudere gedenkstukken er niet geweest of heeft er wellicht tusschen het begin der Sjaaka-aera en de 9de eeuw eene catastrofe plaats gegrepen, die alles heeft te loor doen gaan?

Volgens de Javaansche overleveringen zou dit inderdaad het geval kunnen zijn geweest. Dank zij den arbeid van Dr. J. Brandes en Prof. Dr. H. Kern zijn twee op Bali en Lombok bewaard gebleven middeleeuwsche Javaansche geschriften de Pararaton en de Nagara-krtagama toegankelijk gemaakt en met zoodanig bewijsmateriaal getoetst (contemporaine Chineesche berichten, inschriften en archeologische vondsten enz.), dat de zakelijke juistheid van het in die geschriften medegedeelde als boven allen twijfel verheven mag worden beschouwd.

Nu hebben bedoelde geschriften natuurlijk de

meeste bewijskracht voor de periode zelf, die zij beschrijven: de rijken Kēḍiri, Toemapel of Singhasari en Madjapait, een periode dekkende van 1200 tot 1500 na Christus, en wij zullen hierna aangeven wat die boeken ten aanzien van de vulkanologie van Java voor wetenswaardigs opleveren.

Voor hetgeen verder in het verleden ligt kunnen de opgaven dan toch gelden als toen nog bestaande overlevering.

De vastlegging nu van gebeurtenissen in den vorm van geheugenspreuken of Tjandra Sengkala's geeft ongetwijfeld eene grootere zekerheid tegen verschrijvingen en vergissingen, dan de vastlegging in cijfers zou doen, zoodat er ten slotte meer waarheid uit de Javaansche Hexenküche komt dan de oningewijde vermoeden kon.

II. DE AFSCHIEDING VAN HET EILAND MADOERA IN 222 NA CHRISTUS.

Wanneer wij nu lezen (Nagarakrtagama, hier en elders aangehaald naar de editie van Dr. N. J. Krom, 's-Gravenhage 1919, zang 15:2):

„Koenang tékang noesa Madhoera tanani lwir para-poeri/

Ri dényan toenggal mwang Yawa-dharani rak-wékana dangoe/

Samodranangoeng bhoemi kēta Sjakakalanya karēngě/

Těwěknya 'n dady apantara sasiki tatwanya tan adoh//”

En wat nu betreft 't eiland Madhoera, dit is geen ander land toch

Waar 't immers van oudsher steeds één was met den vasten wal van Java

„De zeeën bakerden 't land” was het jaartal van Sjaaka, zoo hoort men

Op het tijdstip toen de waat'ren het maakten zelfstandig, niet verre” ¹⁾.

dan is daaruit toch met zekerheid vast te stellen, dat de afscheiding van Madoera van den vasten wal door een vloedgolf een in toen historischen tijd voorgekomen gebeuren was. Het jaartal in Samodra-anangoeng-

bhoemi is n.m.m. ¹⁾ als 144 Sjaaka of 222 na Christus te lezen ²⁾. Dat van af het begin onzer jaartelling historische gegevens zijn bewaard gebleven behoeft geene verwondering te wekken, daar het verkeer met het vasteland van Indië reeds zeer levendig was en de sedert 200 na Chr. kanonieke tekst van het Sanskṛta Ramayana, waarvan de oorspronkelijke redacties nog naar een veel verder verleden teruggaan, Yawa-dwipa als een bloeiend land voorstelt met zeven koninkrijken, het Gouden Zilvereiland, met vele goudmijnen (of goudbewerkers) ³⁾.

Ook de bekendheid van den Alexandrijnschen geograaf Claudius Ptolemeus, wiens werk tusschen 151 en 165 na Chr. verscheen, met het vruchtbare eiland Java (7de boek, hoofdstuk 2) door hem laba-diu genaamd en als „gersten-

1). Met Prof. Krom en de heer Callenfels. Door Prof. Kern werd de rechtsche instede van de averrechtsche opvolging der Sengkala-woorden gekozen. Dat de rechtsche volgorde vaak voorkomt (ook zelfs bij jaartallen met duizendtal) is bekend genoeg. Zie bijv. noot 1, pag. 199 Pararaton.

In de Nagarakrtagama komt slechts een sangkala (de onderwerpelijke) zonder duizendtal voor, in de Pararaton geen enkele, zoodat materiaal ontbreekt om zekerheid te erlangen. Prof. Kern kan goede redenen gehad hebben voor zijne interpretatie, daar zij door hem niet nader ontvouwd zijn, wordt de meest gewone averrechtsche volgorde voorshands gehandhaafd.

2). Prof. Kern (Nag. t.a.p.) en Dr. Krom (ibid. pag. 262) laten het middelcyfer oningevuld. Daar „nangoeng” (dragen, Kawi-Bal. wdb met zijn beiden of zijn vieren aan een stok dragen) ook de betekenis „ngěmban” toekomt (Jav. Ned. handwdb I, 732) zal het met het oog op de „vier emban's” met 4 zijn gelijk te stellen. Cfm. de opvatting van prof. Kern in zake de steen te Batoe Toelis bij Buitenzorg. R. Ng. Poerbatjaraka bestrijdt in Tijdschr. Batav. Gen. deel 59, afl. 4 de gelijkstelling van „ngěmban” met 4 en zou daarvoor 2 willen lezen (daar het dragen met 2 armen geschiedt). Zijn overigens zeer scherpzinnig en verdienstelijk betoog heeft mij niet geheel kunnen voldoen. Wil men echter de waarde 2 invoeren, dan maakt dit voor het onderwerpelijke geval slechts een verschil van 20 jaren en worden de cijfers 124 Sjaaka of 202 na Christus.

3). Ramayana, boek IV, Adhyaaya 40, sjlooka 30. Kern. (Verspr. Geschr. deel V, p. 305) wijst er reeds op, dat Java en Soematra vaak werden samengenomen. In de door dezen geleerde uit de Kathaa-saritsaagara (56: 60) aangetogen Kamfer-(Kapoera) en Goud-(Soewarna) eiland, welke men op de reis van China (Kataha, Katal Kern's gelijkstelling van Kataha met Cathai (China) is niet onaangevochten gebleven,

1). Voor het aantal lettergrepen is de Sjikaa-rini-maat van het origineel gevolgd, het scheen niet de moeite loonend dit ook voor de kwantiteit te doen.

eiland" verklaard¹⁾, en zelfs al van den nog vroegeren Romeinschen schrijver Plinius den Oudere met speciale Archipelproducten, mogen zekerheid geven, dat omstreeks het begin van onze en van de Javaansche jaartelling niet slechts genoegzame aanraking met cultuurvolken bestond om de mogelijkheid van een onderbroken traditie te wettigen, maar ook voldoende eigen beschaving om vastlegging van belangrijke gebeurtenissen als zeer wel aanneemelijk te beschouwen. Gabriel Ferrand wijst er in *Journal Asiatique* van Juli—Aug. 1919 (p. 6) op dat in 132 na Chr. een gezantschap van Java in China aangekomen is, gezonden door den Vorst Déwa warman (Tiaupien). Hij wijst er op (p. 14) dat Hindhoeisatie en cultuur toenmaals reeds ver voortgeschreden waren.

Maar er is meer. Beschouwen wij de memorie-spreuk „samoedra-ananggoeng-bhoem i" nader en vragen wij ons af aan welken vulkaan de afscheiding van Madoera van den vasten wal te wijten zal zijn geweest, dan komt daarvoor natuurlijkerwijze de Ardjoena-groep het eerst in aanmerking, en wel in een van zijn oudste kraters. De oudste van de zes kraters, die Junghuhn in den Ardjoena onderscheidt, draagt nog immer den naam Penanggoengan, een verbaal-substantief van het werkwoord ananggoeng met den

zin van: „de bewerker, de plaats waar of het middel waardoor de handeling plaats grijpt". De Penanggoengan is de Baker, die de oceaan het vasteland bakeren deed. Wie eenig inzicht heeft in de bij nader onderzoek inderdaad verrassend geestige memo-techniek der Javaansche kronieken kan niet betwijfelen, dat er meer dan een toevallig verband bestaat tusschen de uit den Madjapait-tijd overgeleverde denkspreuk met het woord „ananggoeng" en de bergnaam „Penanggoengan".

Zien wij thans wat de vulkanologie daaromtrent voor verder licht geeft.

In deel 3 pag. 1152 van Junghuhn lezen wij: „Terstond klauterde ik naar het hoogste punt „van den rotstop, alwaar ik den vorigen avond „mijne instrumenten, behoorlijk overdekt, had „achtergelaten, ten einde de helderheid des „dampkrings zoo veel mogelijk dienstbaar te „maken tot bereiking van het beoogde doel en „de verre verwijderde bergtoppen, oostwaarts „van mij, te peilen alvorens zij in den glans „der opgaande zon geheel zouden verbleeken. „Aan den geheel en al wolkenloozen horizon „zag ik bijna alle gebergten van Oost-Java; in „duidelijke omtrekken teekende zich voor mijn „oog de Wilis, de Këloet, de Kawi, de „Sëméroë, benevens het gansche Garoe- „en Tënggër-gebergte, waarin de Brāmā „zijne dampzuilen opwaarts zond, terwijl achter „den laatstgenoemden berg zich het Ajang- „gebergte en de Raoeng vertoonden. In mijne „onmiddellijke nabijheid breidde de Ardjoen- „nā zijne vormen vrij uit, zoomede de afzonder- „lijke bergtop Indrākilā en de kegel van den „Pënannggoengan, welke met dit gebergte „verbonden is eveneens als de lange Andjas- „mārāketen, die zich van de zuidwestelijke „helling van den Walirang naar het Westen uit- „strekt.

„De tweehoornige top Widādarèn gaat aan „twee zijden in de overige bergmassa van den „Ardjoenā over; de noordoostelijke hoorn „zet zich voort naar het noordoosten, naar de „zijde van den Indrākilā-top, terwijl zijn „west-zuidwestelijke hoorn zich naar het noord- „westen verlengt, in welke laatste richting het „eigenlijke hoofdgebergte van den Ardjoenā „ligt; dat gebergte bestaat uit vijf meer of min „ingestorte (halve kringvormige) kegels, erup- „tiekegels, welke door middel van hooge tus- „schenzadels met elkander zijn verbonden. Zij

Coêdes „Le royaume de Çrivijaya" (Bull. de l'école française d'Extrême orient, t. 18 No. 6) en Gabriel Ferrand, *Journal asiatique*, XIe serie, t. XIV „Le Kouenlouen" en „Comptes rendus". Opgelost is het Kataha = Kadaram probleem nog geenszins, het beslissende woord wordt daarin nog verwacht. Sansk. kata beteekent diepte of bodem) naar Ceylon (Singhala-dwipa) aandoet, meen ik dat wij Borneo en Soematra hebben te zien. Het eerste heet thans nog steeds Poelo Kentjana, wat met Soewarna-dwipa identiek is. Karpoe-ra, waaruit ook ons kamfer „camphora", acht ik een in het Sankrta opgenomen Indonesisch woord: „kapoer" zoowel „kalk" als kamfer" ver-verwant met apoej, apu, apwi, api = „vuur" (daar de kalksteen gebrand wordt).

1). Diu is een ook in Lakkediven (voor Langka-dwipa) en Malediven (voor Mala-dwipa, „krans van eilanden") voortbestaande verbastering van dwipaeiland. In de Westelijke stad Argyre of Zilverstad zie ik eene herinnering aan het uit de Soendasche verhalen nog zoo bekende paleis van Bhātara Goeroe genaamd Djonggring salaka, welk woord prof. Kern identificeert met Raadjataadri „Zilverberg", een der vele namen o.a. van den Kailasa, waarmede op West-Java wel de Gede bedoeld zal zijn. Déwa-loka is synoniem met Prijangan, terwijl ook Salakadomas (de 800 zilveren zuilen) in de legenden blijft leven.

„volgen van het zuidoosten naar het noord-
 „westen in deze orde op elkander: 1 de Widā-
 „darén, de hoogste zuidelijke top van het gan-
 „sche gebergte; 2 de kegel Goenoeng B a k a l;
 „3 de Goenoeng K ě m b a r; 4 een top waar-
 „van de naam mij niet bekend is en 5 de laatste
 „zuidwestelijke hoekkegel Walirang, die een
 „halfkringvormigen krater heeft, welke naar het
 „zuidwesten geopend staat. Zij doen zich voor
 „als schoorsteenen, welke op een rij zijn ge-
 „plaatst en allen één gemeenschappelijken vul-
 „kanischen haard hebben, die van het zuidoos-
 „ten naar het noordwesten is gericht. Het zijn
 „allen werkelijke eruptiekegels; hēt schijnt, dat
 „de zuidoostelijkste, de Widādarén het eerst
 „werkzaam is geweest, van waar de vulkanische
 „werking zich naar het noordwesten voort-
 „plantte, nieuwe en kleinere kegels opwierp tot
 „waar thans de noordwestelijkste, de laatste en
 „jongst gevormde kegel de Walirang, wordt ge-
 „vonden, welke thans nog werkzaam is.

„De ruinen, welke hier op den top van den
 „A r d j o e n ā staan, komen, wat betreft hare
 „gedaante en bouwtrant geheel overeen met de
 „ruinen, welke op den top van den K a w i e n
 „den A j a n g (A r g ā p o e r ā) worden aan-
 „getroffen, op welken laatstgenoemden ik eenige
 „standbeelden vond; allen zijn, dit laat zich niet
 „betwifelen, van gelijken oorsprong d.i. gesticht
 „door aanhangers der S j i w a-l e e r, alvorens
 „de Koer-an op Java werd gepredikt. Dergelijke
 „bouwwallen vindt men daarenboven nog op de
 „toppen der volgende bergen: op den W i l l i s,
 „L a w o e, M e r b a b o e, T a m p o m a s e n
 „op den T j i k o r a j, terwijl op den top van
 „den O e n g a r a n, van den P r a o e (D i-
 „j ě n g), benevens aan de hellingen der vroeger
 „genaamde bergen goed bewaard gebleven,
 „fraai versierde tempels worden aangetroffen.
 „Het monument, dat den top van de Salak be-
 „dekt, is waarschijnlijk een grafgesticht.

„Geene ruinen, geene sporen van eenig men-
 „schelijk verkeer worden aangetroffen op de
 „toppen der volgende bergen: G e d é, M a n-
 „d a l a-w a n g i, T a n g k o e b a n p r a o e,
 „P a t o e h a, P a p a n d a i a n, T ě l a g a b o-
 „d a s, evenmin als op de overige vulkanen der
 „Preanger-regentschappen, of op de toppen van
 „de bergen T j a r i m a j, S ě l a m a t, S o e m-
 „b i n g, S o e n d ā r ā, M ě r a p i, K ě l o e d,
 „S o e m ě r o e, T ě n g g ě r, R a o e n e n
 „I d j ě n.

„Hieruit mag met grond van waarschijnlijk-
 „heid worden opgemaakt, dat die vulkanen, wel-
 „ke geene dergelijke sporen vertoonen, en vele
 „dier vuurbergen rijzen op in landstreken, waar-
 „in een tal van tempelgebouwen in de laaggele-
 „gene streken, aan den voet der bergen gelegen,
 „worden aangetroffen, dat die vulkanen, zeg ik,
 „tijdens die tempels werden gebouwd, dat is
 „voor 700 à 1000 jaren, nog werkzaam waren,
 „ja, wellicht hadden toen van tijd tot tijd nog
 „vreeselijke uitbarstingen plaats uit de Préan-
 „ger-vulkanen uit den T j a r i m a j, S ě l a-
 „m a t, S o e m b i n g, S o e n d ā r ā, M ě r a p i,
 „K ě l o e d, S o e m ě r o e, T ě n g g ě r, R a-
 „o e m e n I d j ě n, terwijl de anderen reeds des-
 „tijds, misschien reeds voor 1000 jaren, geheel
 „en al uitgebluscht waren. Uithoofde ons niets
 „bekend is omtrent de uitbarstingen van den A r-
 „d j o e n ā en wij geene geschiedkundige berichten
 „omtrent denzelve bezitten, zoo verkeerden wij te
 „dezen opzichte in volslagen onzekerheid; wij
 „mogen echter met grond van waarschijnlijkheid
 „aannemen: dat zijn zuidoostelijke krater W i-
 „d ā d a r ě n reeds voor 700 à 1000 jaren ver-
 „brijzeld en uitgebluscht was en tevens dat des-
 „tijds reeds het vulkanische vuur zich een uit-
 „weg had gebaad door den noordwestelijken
 „hoek des bergs, zich verplaatst had naar de
 „zijde van den W a l i r a n g”.

„En voorts lezen wij (t.a.p. pag. 1168) om-
 „trent den P ě n a n g g o e n g a n: Deze berg,
 „welke tot de geheel en al uitgedoofde vul-
 „kanen, eruptiekegels, van Java behoort, is door
 „mij niet beklommen geworden. Zijne ligging
 „heb ik bepaald naar peilingen van verwijderde
 „punten..... Zijne hoogte bedraagt, naar
 „schatting, 5000 voet (Verbeek en Fennema,
 „deel I pag. 201 geeft 1652 M. b.z.). Hij verheft
 „zich, in het noorden 11 tot 12° ten oosten van
 „den hoogsten hoorn des W i d ā d a r ě n, op
 „den noordoostelijken voet van het A r d j o e-
 „n a-gebergte, namelijk, op den voet van zij-
 „nen noordwestelijken kegel: W a l i r a n g; hij
 „vereenigt zich met de noordoostelijke helling
 „van den W a l i r a n g door middel van een
 „625 meter (verbeterd naar Verb. Fenn.) hoo-
 „gen vlakken tusschenzadel, welke van de W a-
 „l i r a n g h e l l i n g, wanneer hij van terzijde wordt
 „gezien, als een zachtglooiende vlakte zeer ge-
 „lijkmatic tot aan den binnenwaarts gekeerde
 „voet des P ě n a n g g o e n g a n's afdaalt, al-
 „waar hij tevens zijn laagste punt bereikt. Aan

„de andere zijden des bergs namelijk, in het „noordwesten, noorden en noordoosten dalen „zijne hellingen met eene zachte glooiing onaf- „gebroken tot aan de lage kustvlakte, gelegen „tusschen Soerabaja en Pasoeroean. Het is der- „halve een kleine vulkanische kegel, welke vóór „de noordoostelijke helling van den hoofdvul- „kaan W a l i r a n g oprijst ¹⁾). Niets is bekend „nopens de geschiedenis van dezen berg; zijne „uitbarstingen hadden waarschijnlijk plaats tij- „dens de eerste werkzaamheidsperiode des A r- „d j o e n ā, en waarschijnlijk is het, dat zijn „thans verstopte uitbarstingsschacht voormaals „één gemeenschappelijken haard had met dien „des zooeven genoemden vulkaans”.

Tot zoover Junghuhn.

Dat inderdaad de P ě n a n g g o e n g a n duizend jaren geleden reeds uitgedoofd was en er toen eene beroemde vestiging gemaakt werd, leert de hieronder nader te bespreken inscriptie van Er-langga van 963 Sjaaka of 1041 na Christus. Niets staat n.h.v. de aanname in den weg, dat de tijd van werkzaamheid nog een achttal eeuwen vroeger te stellen is, en overeenkomstig het boven beschreven chronogram in 144 Sjaaka of 222 na Christus valt. Omtrent een vroegere verbinding van Madoera met Java als in den tekst van de N a g a r a - k r t a - g a m a aangegeven werd, vergelijkte men Verbeek en Fennema pag. 54, deel I: „Madoera is „geologisch gesproken slechts een gedeelte van „Java, dat daarvan nu door de zee gescheiden „is. De westelijke voortzetting van Straat Ma- „doera, eigenlijk dus een flauw bekken onder „de oppervlakte der zee, is te vinden in de „vlakte van S i d ā - a r d j ā tot M a d j ā - k e r t ā „in de residentie Soerabaja, die bijna geheel „opgevuld is met jonge vulkanische producten”.

Hoe men zich eventueel de catastrophe, die tot afscheiding van Madoera leidde te denken heeft, zou slechts door een deskundig plaatselijk onderzoek zijn uit te maken. Het kan zijn,

1). Om den centralen top heen zijn op de hellingen vier sprekende bijtoppen vrijwel in de richting der vier hoofd-windstreken. Oost ten Z. de K e m o e n t j o e p 1231 M., Z. Z. W. de S a r a h - k l a p a (of S a r a k - k r ā p ā waarop de Tjandi Watoe k ě c i r, zie F. L. Broekveldt in Not. Batav. Gen. 3-104, II, C. Bijl. III) 1245 M., W. ten N. de B ě k ě l 1241 M., Noordelijk de G a d j a h - m o e n k o e r. Rouffaer in Notulen Batav. Gen. 8-11-1909 V. p. 182 naar persoonlijke mededeelingen van den heer Moquette. (En zie bijgevoegde schetskaartje).

dat de eruptie van een zeebeving vergezeld is geweest of wel dat de verstopping van den benedenloop der B r a n t a s door eruptie-materiaal tot water-opstuwing in de B r a n t a s - v l a k t e heeft geleid, welke tot een doorbraak heeft aanleiding gegeven, die de dam tusschen de B r a n t a s - m o n d i n g e n en de B e n g a w a n - m o n d i n g e n welke den verbindingsschakel, via G r ě s i k, met M a d o e r a moet hebben gevormd, heeft verzwolgen. Aan heeren Vulkanologen hier het woord.

III. DE ONDERGANG VAN MIDDEN-JAVA IN 1006 NA CHRISTUS.

Met het midden der 7de S j a a k a - e e u w beginnen de gedateerde inscripties in Midden-Java. Er is een belangrijk aantal aangetroffen, tezamen wel een veertigtal, totdat met 900 S j a a k a een absoluut stilzwijgen van Midden-Java optreedt. Deze periode van 650 — 900 S j a a k a is de tijd van P r a m b a n a n, T j a n d i S ě w o e e n de (ongedateerde) B o - r o b o e d o e r e n M e n d o e t. Het is een machtige beschavingsperiode, een tijdvak van hoge kunstuitingen. Het gaat ten onder en Oost-Java neemt de beschavingstaak over. Daar bloeien achtereenvolgens K ě d i r i, T o e m a - p ě l e n M a d j a p a i t, terwijl West-Java P a - s i r, G a l o e h e n P a d j a d j a r a n geeft. Hoe is het verstommen van de Middel-Javaansche cultuur te verklaren? Met godsdienststrijd en in het bijzonder den Islam, waaraan het courantenpubliek den ondergang en de vernieling van zoovele schoone kunstwerken pleegt toe te schrijven, heeft het inderdaad niets te maken: ook de Oost-Javacultuur is Hindoe-Boeddhistisch en de Islam wordt eerst in de 15de S j a a k a e e u w van beteekenis op Java. Slechts een groote natuurramp kan voldoende verklaring geven voor het feit, dat midden-Java een woestenij wordt en dat de S o e l t a n v a n D ě m a k in de 16 S j a a k a e e u w aan den stamvader van het Mataramsche Vorstenhuis, dat tot heden in de Javaansche Vorstenlanden voortbestaat, den raad geeft om als loon voor bewezen diensten maar liever een regentschap in K o e d o e s of D j a p a r a te vragen dan aan te dringen op toekening als apanage van de wildernis in het J o g y a s c h e, zuid van den M ě r a p i ¹⁾.

1). Vgl. v. H. Labberton, De geschiedenis van Java bezien door een Mataramsche bril.

Aan het weigeren van den een en het blijven aandringen van den ander lag intusschen bij beiden de verzwegen wetenschap ten grondslag, dat in die wildernis de zetel van een machtig rijk geweest was, en dat daar dus de geografische voorwaarden voor nieuwe machtsvorming aanwezig waren. Hoe vele steden zijn niet aldus op de oude plekken herrezen, van Troja af tot Florence en Londen toe.

Tot in het begin der 18 eeuw van onze jaartelling waren B o r o b o e d o e r en P r a m b a n a n met T j a n d i S è w o e nog nagenoeg geheel onder vulkanische asch bedolven. Raffles deelt in zijn *History of Java* (deel 2, pag. 7; 2de uitgave van 1830) mede: „With respect to the „ruins at Branbanan, we find, upon the authority „of a Dutch engineer, who in 1797 went to „construct a fort at Klatèn, on the highway „between the two native capitals and not far „from the site of the temples, that no description „of its antiquity existed at that period. He „found great difficulty in clearing away the „rubbish and plants so as to obtain a view of „the ruins and to be enabled to sketch them”. Uit het reisverslag van Mackenzie (Jan. 1812, *Verh. Batav. Gen.* deel 7) en het verslag van de ontgraving (Groneman, *Ind. Gids* 1887 en *Tjandi Prambanan*, Leiden 1893) blijkt genoegzaam, dat de heele benedenverdieping onder het toenmalig grondniveau lag. Ook de B o r o b o e d o e r diende te worden ontgraven, daar hij in den tijd van Cornelius van wiens gegevens Raffles ruim gebruik maakte, geheel met aarde overdekt was, waarop zelfs klapperboomen groeiden, en slechts een van de hoogste dagobs (die bij de Oosttrap, waarin de door de bevolking „Bima” genaamde Dhyani-boeddha) zichtbaar was. Ook weten wij dat van Erp bij de verzorging van de M e n d o e t eenige voeten vulkanische asch had weg te graven om het oude maaiveld van het tempelplein te bereiken, terwijl Dr. J. Brandes in Oct. 1902 (*Notulen Dir. Verg. Batav. Gen.* 17-11-'02 Bijl. CLIII schreef: „en welk gedeelte van het (Mendoet) terrein „nog zal moeten worden afgegraven. Daarmede „is men bezig, maar dit geschiedt laagsgewijze, „en daar er ongeveer 3 M. grond ligt boven „het maaiveld, dat bloot gelegd zal moeten „worden, zullen de vondsten..... eerst bij „verder afgraven bloot komen”.

In *Notulen Dir. Verg. Batav. Gen.* van K. en W. dd. 4-8-'03, IV a.p. 76 schrijft dezelfde:

„De thans weggegraven grond is als in lagen „indertijd over het terrein gelegd, geloopt zal „men wel mogen zeggen. Meer dan eens is het „Mendoet-terrein, van uit het Noorden, over- „stroomd geworden door modder- en zand- „vloeden, die naar het Zuiden toe zijn door- „of uitgelopen, en dus den eindrand van het „overstroomingsvlak vormden kennelijk met een „zeker verschil van tijd, daar tusschen de lagen „asch-couches werden aangetroffen, die de „veronderstelling wettigen, dat alles gepaard is „gegaan met belangrijke vulkanische verschijn- „selen. Het terrein zelf, met zijne omgeving, „wijst op den M ě r a p i als de hoofdoorzaak „van dit alles, den M ě r a p i, die ook aan de oud- „heden op de grens van S o l o en J o g j a, en „in de vlakke van S ĩ r ĩ g e d o e g, zulk een „ontzettende schade heeft aangedaan”.

De conclusie ligt voor de hand, dat de uitwerping en neerscholing van zand en asch door den M ě r a p i voor deze bedelving verantwoordelijk moet zijn. Is omtrent de catastrofe van de 10de S j a a k a eeuw dan niets opgeteekend gebleven?

Inderdaad mag deze vraag naar mijn gevoelen bevestigend beantwoord worden, en lezen wij het verslag daarvan in de oud-Javaansche steen-inscriptie van Er-langga, waarvan het origineel naar het Museum van oudheden in Calcutta verdwaalde, doch waarvan Prof. Kern een transcriptie en vertaling bezorgde (Kern, *Verspreide geschriften* deel VII, pag. 102 vlg.). In die vertaling lezen wij o.m. „(5) De „aanleiding (tot het afbakenen van een vrij- „gebied voor Brahmaansche, vermoedelijk Wis- „noeitische, kluizenaars te Barahm en te Ba- „soeri in Kepoetjangan op de helling van den „Penanggoengan in het Soerabajasche) is: de „wensch en het verlangen van Z. Majesteit „den Groot-koning ten tijde van den grooten „vloed van rampen op het eiland Java in „'t Sjakajaar 928..... 1) vorst „W o e r a - w a r i toen hij uitkwam van Lwa- „ram; geheel Java

„(6) zag er te dien tijde uit als ééne zee, „vele hoogaanzienlijke personen sneuvelden, „in de eerste plaats sneuvelde op dat tijdstip „Z. Maj. de Groot-koning zaliger, die begraven „ligt in het heiligdom te Watan, in de maand

1). Op den steen waren hier eenige lettergrepen onleesbaar.

„Tjaitra van het Sjakajaar 929, toen Z. Maj. „de Grootkoning

„(7) ter tijd nog een jongen was; hij was „namelijk 16 jaar oud, nog niet zeer geoefend „in het krijgsbedrijf, uit hoofde van zijn knapen- „leeftijd, nog niet voldoende

„(8) krachtig (?) om een volledige wapen- „rusting te hanteeren. Doch daar hij als een „verschijningsvorm was van Wisnoe, werd „hij behoed door alle goden, voorbestemd om „niet mede overweldigd te worden door de „moeilijkheden der groote beroering: hij ver- „bleef aan den kant van Wanagiri,

„(9) samen wonende met heremieten van „reinen wandel, vergezeld van zijne dienaren „..... ¹⁾ vastbesloten (of: eerbiedig) zijn „(of hun) geest..... ¹⁾ onvergelijkelijk „..... ¹⁾ neergebogen in 't stof van de „voeten van Z. Maj. den Grootkoning,

„(10) Heer Narottama was zijn naam; hij was „de eerste van de dienaren van Z. Maj. den „Grootkoning, buitengemeen trouw gehecht, „steeds in tegenwoordigheid van Z. Maj. den „Grootkoning mede een kleed van boomschors „dragende als gezelschap van Z. Maj. den Groot- „koning,

„(11) 't voedsel nuttigende van monniken en „heremieten; voorts bleef hij bij Z. Maj. den „Grootkoning in 't Godshuis dag en nacht, om „'t groot gewicht der liefde van alle goden je- „gens Z. Maj. den Grootkoning, die

„(12) door alle goden vast bestemd was, dat „hij weinig moeite zou hebben om voor de we- „reld te zorgen, den rang der voorouders te „beërven, in 't bezit te komen van de koninklijke „heerlijkheid, de vreugde der wereld te hernieu- „wen, alle vrome stichtingen (of heiligdommen)

„(13) de booze geesten der wereld onschaa- „delijk te maken. Enz.”

Tot zoover prof. Kerns vertaling. Zoo ooit, dan mag hier gelden „traduttore traditore”. Immers de in regel (5) en (6) onderstreepte woorden „vloed van rampen” en „sneue- velen”, welke de gedachte vestigen, dat met de „Pralaya” en „Mahā-pralaya” van Java een verwoestende oorlog zoude bedoeld zijn geweest, staan volstrekt niet in het origineel. Elke vertaling is noodzakelijkerwijze een commentaar. En omdat prof. Kern de gedachte

aan een oorlog koesterde, werd dit in de ver- taling uitgedrukt. In den tekst staat echter een- voudig „èk ārnawa-roepa nikang sa- Yawa-dwiparikang kala’ hetgeen wil zeggen „heel Java zag er te dier tijde (928 Sjaaka) uit als één zee”. Het Sankrta „arnawa” beduidt: „bruisende waterstroom, vloedgolf en oceaan”.

Voor het door prof. Kern met „sneue- len” ver- taalde woord geeft de tekst „pēdjah”, er staat toch eenvoudig in regel (6): „akwēh sira wong wisjēsa pdjah, karoe hoe- nan samangkana diwasja Sjri Maharadja Déwata pdjah” hetgeen ik zou willen vertalen met: „vele aanzienlijke lieden kwamen om, in het bijzonder ook was 't de tijd. dat wijlen Z. Maj. de Maharadja het tijdelijke met het eeuwige verwisselde”. Pēdjah is geheel synoniem met mati en geeft evenmin als dit laatste de wijze te kennen, waarop de dood plaats vond. Dat dit in een krijg zou zijn geweest blijkt uit niets, ook niet uit de mededeelingen in regel (6) en (7) dat Erlangga een knaap was van 16 jaren en nog niet vertrouwd met den wapenhandel. Vast staat uit die inscriptie slechts het feit, dat in 928—929 Sjaaka dus 1006 na Christus Java zoodanig geteisterd werd, dat van een „ondergang” van Java door een vloedgolf ge- sproken worden kon. Pralaya en zelfs Mahā-pralaya worden genoemd, twee be- grippen, die met het Oud-Germaansche „Göt- terdämmerung” het best te benaderen zijn. Zooals de manifestatie van een kosmos in de Hindhoegeschriften den naam van Aalaya draagt, heet de verwoesting van het zonnestelsel de Pralaya: alles keert dan tot den Chaos terug, waaruit een nieuwe nevelvlek te goeder tijd te voorschijn treedt om zich in een plane- tenstelsel te verdichten. Op den kleinen cyclus van het menschelijk leven toegepast is de pralaya de dood, het afsterven. Op een land toegepast is het de afsluiting van een tijdperk, door een geweldige omkeering in de natuur ¹⁾.

1). Ook de vertaling van regel 30 „sampo- en sangksipta ikang pralaya ri Yawa- dwipa” met „de beroering op het eiland Java was te niet gedaan” acht ik te vrij. Sangksipta is een passief verleden deelwoord, en er staat eenvoudig dat er uit dien hoofde geen moeilijkheden meer waren. De oorlogen verderop genoemd zijn die door Erlangga zelf gevoerd als Vost.

1). Op den steen waren hier eenige lettergrepen onleesbaar.

Dat Erlangga uit midden-Java afkomstig was schijnt te mogen worden afgeleid uit het feit, dat hij te Wana-giri eene toevlucht zocht bij de Brahmaansche kluizenaars: ook thans is dit plaatsje, aan den bovenloop van de Běngawan Sālā gelegen in Zuid-Soerakarta, vol oude tradities. Een heilig gehouden grot is er in de buurt, terwijl ook de beroemde Islam-prediker Kali Djāgā er sporen van zijn verblijf heeft nagelaten.

Ook Woera-wari in regel (5) wijst op Midden-Java. Er zijn nog plaatsen van dezen naam in Karang-anjar en Wānāsābā, zie vooral Verbeek en Fennema, Geolog. beschrijving van J. en M. deel 2 over het wora-wari-terrein, (Kedoe, het oude Bagēlen), maar het hierbedoelde vorstendom van Woera-wari zal wel zijn te zoeken in het Jogyasche. Er ligt daar een plaats Wora-wari west van de Prāgā (Koelon-prāgā), even ten zuiden van de oude wegoevergang Sentolo. In de Goenoengkidoel ligt op 110° 41 O.v.Gr. een bosch en een berg Wora-wari geheeten, zoodat van hier zeer voor de hand zou liggen eene vlucht naar 't Wonogirische. Lauram (de tekst schrijft „Lwaram”) acht ik eene verschrijving voor Lo-aram. De aram-aram is volgens v.d. Tuuk's Kawi-Bal. Wdb. s.v. een boom, die op Lombok lo-wam wordt genaamd, en waarmede wel een der vele lo- (Ficus Urostigma) soorten is bedoeld¹⁾. Een Lo-pait bevindt zich op den weg van Woera-wari (bij Těpoes) naar het Wānāgirische op den grens tusschen het tegenwoordige Jogjakarta en Soerakarta, d.w.z. afdalende van het Goenoengkidoel plateau naar de Bengawan-vlakte. Op bijgaand kaartje is de vermoedelijke route ingeschetst. De overgang bij Lo-pait via Karang woeni naar het Bengawan gebied bestaat nog als voetpad, maar zal toenmaals zeer bezwaarlijk geweest zijn. Naast Ngawoe-awoe (het aschregen-gebied) in West Goenoengkidoel vinden wij hier Boe-arang (= Aboe-arang = „de Asch vermindert”). Nog heden zijn aan weerskanten van den overgang de Beđojo-eindpunten van de Hofreizen te vin-

den, terwijl bij plechtige gelegenheden kledingstukken in een grobog oost van Wanagiri worden gebracht voor den schutspatroom Oedānāgā (= Oedanam-ga = Erlangga), die eenmaal „in boomschors” zich moest kleden. (Vergelijk de kaart).

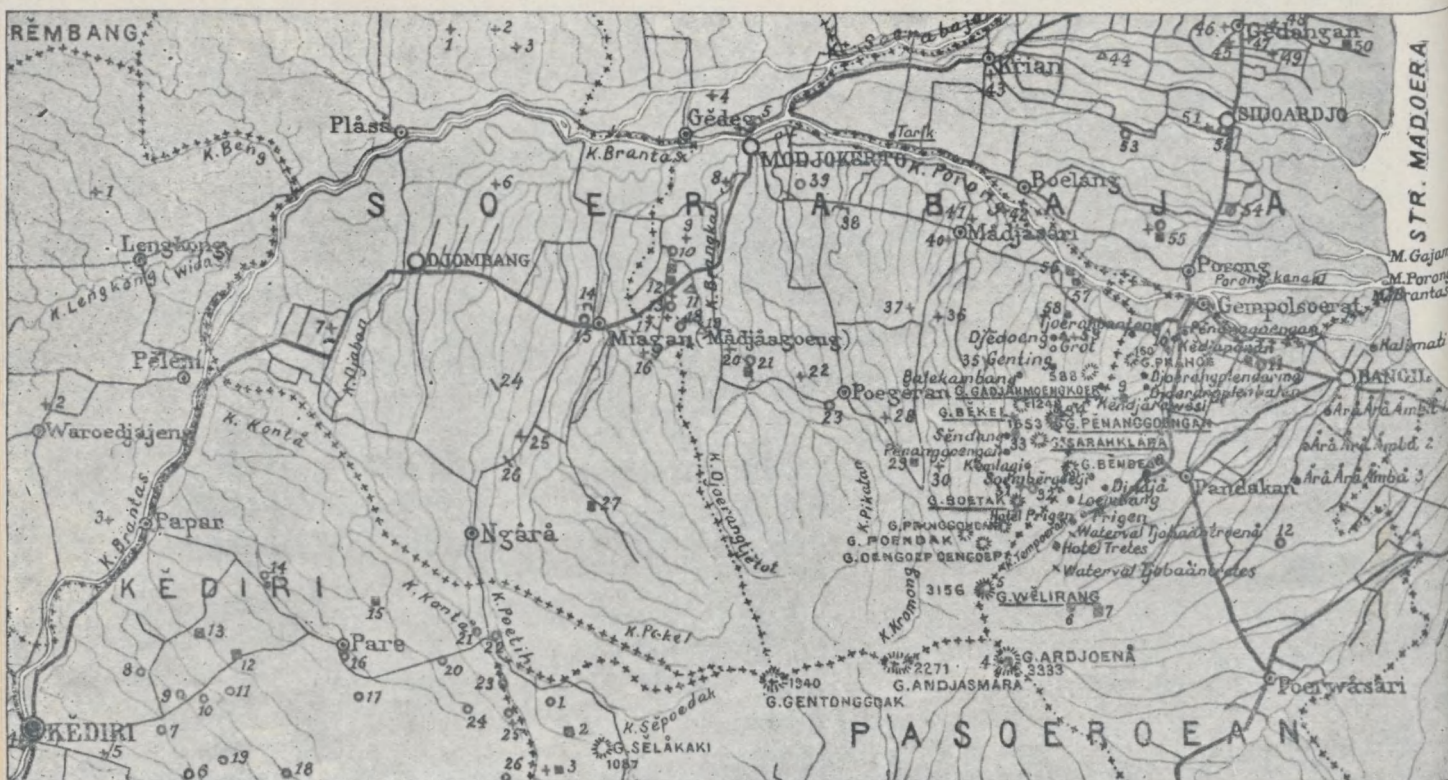
Wat de verklaring van den naam van Koning Erlangga of Air-langga betreft meen ik, dat de na de opmerkingen terzake van Prof. Kern in 1886 (deel 34 Bijdr. T. L. en Vk.) onaangetroffen gebleven door dezen geleerde voorgestelde duiding nochtans ganschelijk niet houdbaar is. De naam wordt in de Sanskṛta-inscriptie gegeven in drie varianten, n.l. als Er-langga (sjloka 4, 12), Nira-langga (sjl. 15, 32), Djala-langga (sjl. 17, 31, 34); de Javaansche inscriptie geeft Air-langga (regels 2 en 14), terwijl de Balineesche teksten, die hem kennen als de zoon van Kamésjwara en den vader van Djajabaja en Djaja-sabha, den stamvader van het Lomboksche vorstenhuis en den letterlievenden vorst onder wien het Wiwaha werd vertaald, den naam als Air-langghya of Air-langgha geven. Werden door prof. Kern beide deelen van den naam als Indonesisch opgevat en daaraan de zin gehecht van Er = water, langga = slurpen¹⁾, naar mijn gevoelen is de naam hybridisch, bestaande uit het Indonees element èr (ajer) = water en Sanskṛta langgha = „gaan, (wateren) overtrekken, (grenzen) overschrijden”, en als causatief: „ontsnappen, ontkomen”.

Vooreerst wat den vorm betreft. Het is duidelijk dat het toeschrijven van een beteekenis als „waterslurper” of iets dergelijks aan een Javaansche samenstelling in den vorm „er-langga” volstrekt niet mogelijk is. Deze combinatie kan dit West-Indonesisch nimmer beteekenen, evenmin als met het vormelijk identieke „ajër-minoem” ooit een nomen agentis b.v. een „waterdrinker” zou kunnen worden aangeduid. Als een Sankṛta-samenstelling opgevat is daarentegen zin en vorming volkomen helder. Het is dan een z.g. Bahoe-wrihi-samenstelling met de beteekenis: „hij die de wateren

1). Terloops wordt er de aandacht op gevestigd, dat in de vele met Loebang en Lobang beginnende namen uit Midden-Java in de aardrijkskundige naamlijsten opgenomen (Lobang agoeng etc.) niet het Maleische woord lobang doch Lo-bang (roode elo, naar de rijpe vijgjes) te lezen is.

1). nlānggā is met „opslurpen” niet erg gelukkig vertaald. Tegenover nggogoq „op Eur. wijze, met de mond aan de flesch, klokkend drinken b.v. ngombé djenèwer di-gogoq baè) is nglānggā = „het uit een kendi zonder tuit, op eenigen afstand boven de mond gehouden, daarin laten loopen van het water”. Een kendi zonder peli heet kendi-gogoq. Drinken met het tuitje in den mond is noetjoep.

PENANGGOENGAN en OMGEVING.

SCHAAL 1: 500.000.

Namen der Oudheden.

Res. Kediri.

1. Bangle.
2. Koedjon manis.
3. Tandjoeng kalang.
4. Kediri.
5. Pesantren.
6. Bogem.
7. Wanadaja.
8. Boeloe pasar.
9. Kerkep.
0. Gempolan.
1. Gajam.
2. Gempoer.
3. Proedoeng.
4. Tegawangi.
5. Soerawana.
6. Pare.
7. Gadoengan.
8. Poendjoel.
9. Pandjer.

20. Keling.
21. Kg. Tengah.
22. Kandangan.
23. Broemboeng.
24. Kepoeng.
25. Siman.
26. Besawa.

Res. Soerabaja.

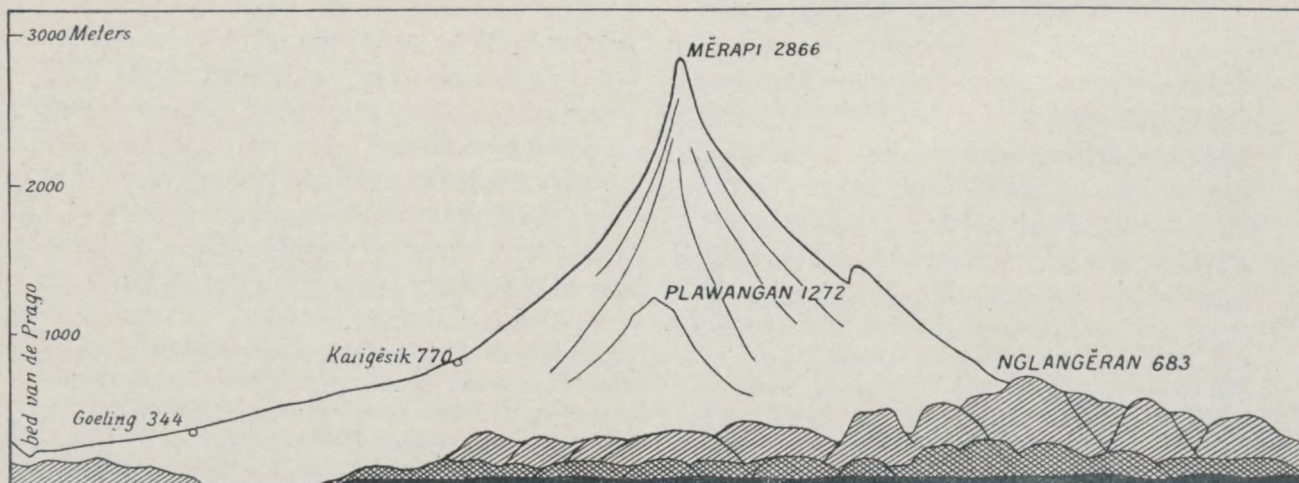
1. Soember goerit.
2. Grogol.
3. Ketemas.
4. Geneng sana.
5. Madjakerta.
6. Tenggaran.
7. Glagahan.
8. Beloeta.
9. Pangloengan.
10. Moeteran.
11. Wringin lawang.
12. Tjandi Brawoe.
13. Trawoelan.
14. Panggoeng.
15. Belek.
16. Tralaja.
17. Kedaton.
18. Botokpaloeng.
19. Badjang ratoe.
20. Semangka.
21. Dinaja.
22. Karanglo.
23. Poehdjedjer.
24. Soemdjerpenganten.
25. Madjawangi.
26. Goewa.
27. Ngrimbi.
28. Bakalan.
29. Kesimantengah.
30. Doekoehan Doekoe.
31. Gg. Boetak.

32. Trawas.
33. Djala toenda.
34. Penangoengan.
35. Kesemen.
36. Djijoe.
37. Madja djedjer.
38. Bangsal.
39. Djaga daja.
40. Madjasari.
41. Pandjer.
42. Balongmasin.
43. Kelagen.
44. Tjandi Derma.
45. Djaha.
46. Keboan pasar.
47. Gedangan.
48. Betra.
49. Boengkil.
50. Kalang anjar.
51. Sepande.

52. Sidoardjo.
53. Grogol.
54. Tanggoelangan.
55. Tjandi Pari.
56. Bangsri.
57. Bangkal.
58. Pasetran.
59. Djedoeng.

Res. Pasoeroean.

1. Bajem.
2. Bosch Tenggiling.
3. Botjok.
4. Ardjoena.
5. Welirang.
6. Indrakila.
7. Santria Manggoeng.
8. Djawi.
9. Balahan.
10. Soektij.
11. Gg. Gangsir.
12. Kebonsari.

overschrijdt; hij die aan de wateren ontkomt". Maar dan laten zich ook alle schijnbare anomalieën gemakkelijk verklaren. Vooreerst het feit, hetwelk prof. Kern's aandacht trok, dat wel het eerste lid bij de Sanskrta-versificatie in het Sanskrta nira of djala voor „water” werd omgezet, doch het tweede lid steeds onvertaald bleef. Zeer natuurlijk, als dit reeds Sankrta is ¹⁾. Verder is de verschrijving van langghya voor langga door de Balineezen voor een inheemsch woord onbegrijpelijk, maar voor een Sanskrta-woord zeer verklaarbaar, ja geen verschrijving te achten. Immers langghya is eenvoudig een andere werkwoordsvorm van den grondwoord langgh, en wel een toekomst-participie (krtya) „zullende overschrijden” of een gerundivum (potentiaal-participie, yat): „kunnende overschrijden, kunnende ontkomen.” Djala-langgha is dan: „die over de wateren schrijdt, die aan de wateren ontkomt” en Djala-langghya of Air-langghya” die over de wateren schrijden zal of zou, die aan de wateren zal (zou) weten te ontkomen”. Ook de dubbelvormen langga en langgha (resp. met g en gh) leveren dan niet het minste bezwaar meer op, daar in het Sanskrta langga-langgati en langgha-langghati (evenals rangga-ranggati en ranggha-rangghati) beide als „gatyarthee” d.w.z. met de beteekenis van „op de een of andere wijze gaan” van ouds voorkomen. En wanneer dit alles vaststaat is het dan gewaagd om in dezen beroemden ook in de koningstitels der inscripties en in de tradities met zorg gehandhaafden naam een toespeling te lezen op de arnawa, de Zondvloed, die Java in 928 Sjaaka teisterde en het haast ten onder deed gaan, de Mahaa-pralaya veroorzaakte?

Herlezen wij met dezen sleutel de transcripties van prof. Kern, dan zou ik geen bezwaar hebben strophe 14 van het Sanskrta-opschrift te lezen als volgt:

Atha ²⁾ bhasmasaad-abhawad aasjoe tat-poeram ³⁾

1). Ware inderdaad „slurpen” of iets dergelijks bedoeld, dan zou b.v. een term als „aatjamana” zeer voor de hand hebben gelegen als vertaling.

2). Atha leidt een nieuw onderwerp in.

3). tat-poeram vat ik op als een Tat-poeroesam. aasah met de beteekenis tasya poeram = zijne vestiging. Dit kan dan echter, in strijd met Dr. Krom's meening, niet anders zijn dan die van Er-langga zelf. De verzen 13 en 14 hebben geen onmiddellijk verband.

Poeroe-hoeta-rastram iwa moed-yoetam sjiram

talina-atjaleena ¹⁾ khaloe kingkarair wisjaa(m)

sa narottamair oepahitoo wanaany agaat en dit te vertalen met:

(14) „En toen eens onverhoeds zijn huis in asch verkeerde,

dat voor dien vreugd genoot als ware het Indra's rijk

't bedekt werd door den berg dan, met zijn knechts tezamen

en tal van eed'le lien ²⁾ toog hij toen naar de bosschen”.

Een ding staat vast, na 1000 na Chr. zwijgt Midden-Java. De hegemonie verplaatst zich naar Oost-Java. De rijken D a h a (Kediri), T o e m a p e l (Singasari) en ten slotte M a d j a p a i t komen op. Van het laatste zijn uitvoerige en zeer betrouwbare gegevens overgeleverd, welke thans nader mogen worden beschouwd voor hetgeen zij op vulkanologisch gebied opleveren.

1). Eene samenstelling met talina als vóórlid beduidt: bedekt door datgene wat in het tweede lid staat. Prof. Kern zag een „onduidelijke ga of sja”, welke geen zin geeft. De genoemde karakters hebben genoegzaam overeenkomst met de tja, welke geheel past.

2). Er schijnt geen bedenking met Prof. Krom in Narottamair een toespeling op 's Konings makker Narottama te zien. Het meervoud „Edellieden” wordt dan evenals „kingkarair wisjaam”, welk laatste woord veel voor „der onderdanen” staat, hoewel „wisj” ook gewoon „het gezin, het tehuis” aanduidt, en de verwijzing naar het rijk van Indra, den „Veel-aangeroeper”, een poging om in de gebeurtenis de gedachte te leggen van een gebeurtenis, die een vorstentelg betrof, terwijl zijn vader toch blijkbaar geen vorst was. Vermoedelijk is Er-langga met Narottama en eenige bedienden uit Zuid-Jogya naar Goenoeng-kidoel gevlucht (het noordwestelijk district van deze afdeeling heet „Awoe-awoe”) en zoo ten slotte wellicht via het tegenwoordige Lo-pait in het Wana-girische aangekomen. Zie de kaart. Opmerking verdient dat de belangrijkste namen juist op de nieuwste kaarten (proefblad Topogr. opname) ontbreken! Bij Versteegh en op de oude Topogr. kaarten komen zij echter nog voor. Persoonlijk bezoek overtuigde mij dat de namen nog bij de bevolking bekend zijn. Wori-wari is de streek West van het bekende Rongkob. Dat de Sorogedog-vlakte aan den Merapi-voet noord van de verwerpingslijn in overouden tijd zeebodem was, bevestigen Verbeek en Fennema. Dat een vloedgolf ze in historischen tijd teisterde maakt de inscriptie aannemelijk.

IV. DE GEGEVENS VAN PARARATON EN NAGARA-KRTA-AGAMA MET BETREKKING TOT HET TIJDVAK 1200 — 1500 NA CHR.

Voorop mag worden gesteld, dat deze gegevens een zeer groot vertrouwen verdienen. De beide geschriften, waaraan de feiten zijn ontleend, zijn met elkander in overeenstemming, hoewel zij onafhankelijke tradities geven. De Nagara-kṛta-agama is een lofdicht op Koning Hayam Woeroek van Madjapait en daarom zeer ten gunste van diens dynastie gestemd. De Pararaton draagt daarentegen het stempel van de omstandigheid dat de Kēdirī-dynastie, uit E-r-l-a-n-g-g-a voortgekomen, die door de Toemapeḷsche verdrongen werd, in Bali en Lombok is blijven voortleven. Hieruit laat zich b.v. het verschil verklaren in de afbeelding van Sjiwa-boeddha of Kēṛta-nagara, den laatsten oppervorst van Toemapeḷ¹⁾ en schoonvader der Radèn Widjaja, die de grondvester was van Madjapait. Het eerstgenoemde boek bekleedt hem met alle Christelijke deugden, terwijl het tweede hem als een onbekwame toewak-drinkende dwaas voorstelt. Juist het feit, dat wij hier met twee onafhankelijke tradities te doen hebben, verleent aan de feiten, die zij noemen te meer waarde, waar zij overeenstemmen.

Dit is bijv. het geval ten aanzien van de uitbarsting van 1256 Sjaaka, d.i. 1334 na Chr., het geboortejaar van Koning Hayam Woeroek. De Nagara-kṛta-agama beschrijft in zang

1 vers 4—5 deze gebeurtenis als volgt:

Ring Sjaakaartoe-sjaréna rakwa ri widjil
nrpati tlas inatwakén prabhoe
an garbbhésjwaranaatha ring Kahoeripan wi-
haganira n-amaanoesaadbhoeta
Lindoeng bhoēmi kētoeg hoedan-hawoe gē
rēn kilat awilētan in nabhastala
goentoer ttang Himawaan ri Kāmpoed ananaa
ng-koedjana koehaka maati tan pagap

hetgeen vertaald wordt:

„In 't Sjakajaar Jaargetijden, Pijlen en Zon

1). Zijn beeltenis staat als Aksobhya in het Sim-pangpark in Soerabaja. In verband met deze voorstelling zijn hoofd en aangezicht er gladgeschoren, doch de volkshumor of volkstraditie heeft het beeld (waarbij nog steeds geofferd wordt) een ksatriya-knevel aangeschilderd.

kwam voort de Vorst, die eenmaal heerscher moest zijn,

Toen Zijne Majesteit nog in de moederschoot was in Kahoeripan duiden teek'nen hem aan:

Aardbeving, rookpluimen, aschregens en donder en bliksemflitsen doorkronk'lend het luchtruim

Een uitbarsting van den Himawaan in Kaampoed, veel slechtaards en boozen verdelgend van 't aardrijk!

Interpoleeren wij hierin voor Jaargetijden (6), Pijlen (5) Zon (12), dan lezen wij hieruit, dat in 1256 Sjaaka Java door een uitbarsting van den Himawaan (sneeuw- of nevelberg, synoniem met Himaalaja en Himagiri) te Kaampoed geteisterd werd. Nu zou men met het oog op het samentreffen met de geboorte van den a.s. vorst daarin een legende kunnen zien, ware het niet dat de Pararaton, die geenszins pro-Madjapait is, en het feit dan ook zelfs niet met het daarin niet vermelde geboortejaar van Hajam Woeroek in verband brengt, op de in die kroniek gebruikelijke nuchtere manier vermeldt:

Toemoeli goentoer pabanjoe-pindah i Sjaka 1256.

De omstandigheid dat deze kroniek hier, en trouwens ook in vele andere gevallen, het jaartal in cijfers geeft, levert bovendien een aardige bevestiging van de interpretatie der Sengkala-woorden in het chronogram. Welke vulkaan met den Himawaan van Kaampoed bedoeld is, viel niet dadelijk te zeggen daar er thans geen berg meer onder dien naam bekend is. Alle onzekerheid is ten deze echter weggenomen door den heer P. v. Stein Callenfels, Inspecteur van den Oudheidkundigen dienst, die op zeer overtuigende wijze uit eene opsomming in een oud schepingsverhaal (Tantoe-panggelasan)¹⁾ aantoonde dat de Kaampoed de oude naam van de

1). In tegenstelling met prof. Kern, die in die „tantoe” het Indonesische woord voor „vast, zeker, stellig” ziet (Jav. temtoe, Snd. tangtoe en tangtos) meen ik, dat tantoe het Sanskṛta woord van het grondwoord tan = „uitspannen, een weefsel opzetten” is. Tantoe is de naam van den inslag bij 't weven. In den titel van het aangehaalde werk zijn Tantoe en pa(ng)-gelaran (van gelar = „uitleggen, onttrollen”) synoniemen, of liever het tweede is op de gebruikelijke wijze de inheemsche glosse op het eerste. Beide woorden beduiden de „uitlegging of het uitspannen (denk aan ons „uitspansel”) van de wereld.

Këloed is ¹⁾). Volgens persoonlijke mededeeling van majoor van Gent ligt er nog een plaatsje Këmpoed op de westhelling van den berg.

De pralambang (zinspreuk, wisselterm, bureaucratisch zou men zeggen: mutatie) van het voorval in den Pararaton is voorts zeer merkwaardig. Vooreerst kunnen wij uit de beschrijving in de Nagara-krta-agama afleiden, dat het woord „goentoer” door prof. Kern, t.a.p. met „een donderend geraas” vertaald, heel wat meer zegt dan dit. Dr. Brandes geeft het in zijn Pararaton-vertaling herhaaldelijk weer met „aardstorting”, wat ook te zwak is, zooals door hemzelf gevoeld, toen hij het laatste hoofdstuk de zinsnede, waarmede het verhaal en tevens de geschiedenis van Ma d j a p a i t sluit, luidende „Toemoeli goentoer pawatoe-goenoeng i Sjaka kajaambara-sagarékoe” vertaalde met: „Daarop had er een uitbarsting plaats in Sjaka 1403”. Inderdaad een waardig slot aan Madjapait's historie.

Een makke „aardschuiving” zou daar niet hebben gedeugd. En dat het meenens was volgt wel uit de woorden voor de sengkala gekozen: „als het uitspansel was de oceaan”.

Blijkens het Jav. Wdb. s.v. geeft ook de bekende Javanicus Rhemrev als hoofdbeteekenis van goentoer: de uitbarsting van een vulkaan. Overigens wordt het woord met „waterloed, donder en bliksem, aardafschuiving” gelijkgesteld, wat alle begeleidende verschijnselen van de uitbarstingen zijn. Winter en Wilkens Manuscript Woordenboek geeft voor „gëntër” bepaaldelijk op „s w a r a - n i n g g o e n o e n g „het onderaardsch gebulder van een vulkaan”. Op Batavia en in Madoera is „goentoer” het gedonder in de verte, terwijl de Soendasche opvatting door Coolsma omschreven wordt met: „een sterke stroom, stortvloed, overstroming, vloed (hooger en sterker dan tjaäh), stroom of vloed van gloeiend slijk (lava) uit een krater” (dit laatste = Jav. en Mad. l a d o e, in Këdiri de water- en modderstroomen b.v. de periodieke van de Këloed ook „lahar”, beide woorden wel van Oud-Jav. l a h r o e „gloeiend”). In het Jav. is voorts „nggontor” iets met een krachtige waterstroom af- of wegspelen.

Goenoeng-goentoer beantwoordt in zeggen „de berg gaat spoken”. In die gevallen het algemeen dus aan wat wij bedoelen als wij

dat de kronikeur het van genoegzame beteekenis vond om het voorval op te teekenen, mag wel vermoed worden, dat het een uitbarsting van beteekenis zal hebben gegolden.

Ook de naam van de besproken uitbarsting bij H a j a m w o e r o e k ' s geboorte in 1256 (1334 na Chr.) wijst daar op: p a b a n j o e - p i n d a h wil toch zeggen, dat het stroombed (en in dit geval natuurlijk van de B r a n t a s) erdoor verlegd werd, b.v. doordat de vlakke aan den Këloed-voet den stroom meer naar het Westen schoof.

In de Pararaton nu vinden wij vijf uitbarstingen genoteerd in de veertiende en vijf in de vijftiende eeuw van onze jaartelling. En wel in de volgende jaren:

- 1311 De uitbarsting genaamd paloenggé (dit woord beduidt: bijzonder hevig) in het S j a k a - j a a r a p i (3) a p i (3) t a n g a n (2) t o e n g g a l (1) (vuur-vuurhanden-ineen 1233).
- 1334 De uitbarsting genaamd pabanjoe-pindah (de stroom verlegt zich) 1256 Sj.
- 1376 Ontstaan van den Goenoeng A n j a r (de nieuwe krater) in het jaar n a g a (8) l é n g (9) k a r n a n i n g (2) w o n g (1) (draak-opening-ooren-mensch 1298 Sj.).
- 1385 De uitbarsting genaamd p a m a d a - s i j a (dit beduidt: algemeene ellende) in het Sjakajaar r ë s i (7) s j o e n y a (0) g o e n a (3) t o e n g g a l (1) (heiligen — afwezig — eigenschappen — een enkel 1307 Sj.).
- 1395 De uitbarsting in de woekoe P r a n g b a k a t (= groote krijg, de 24ste woekoe van het P a w o e - k o n - j a a r van 30 weken). M o e k a - n i n g (7) w o n g (1) k a j a (3) n a g a (1) ('t aangezicht — der menschen — als — draken 1317 of 1319 Sj.).
- 1411 De uitbarsting in de woekoe D j o e l o e n g - p o e d j o e t (15de woekoe). K a j a (3) w é d a (3) g o e n a n i n g (3) w o n g (1) (als in de Wéda's was de deugd der menschen 1333 Sj.).
- 1450 Aardbeving(en). (1372 Sj.).
- 1451 De uitbarsting in de woekoe K o e - n i n g a n (de 12de woekoe). W ë -

1). Oudheidkundig verslag 1919 pag. 11, 12.

loet (3?) wikoe (7) anahoet (3) woelan (1). (de aal als klui-zenaar hapt naar de maan 1373 Sj., het in het chronogram medegedeelde is een gebruikelijke zinspeling op een maansverduistering).

1462 De uitbarsting in de woekoe Landěp (de 2de woekoe). Pat (4) oela (8) teloeng (3) wit (1) (viertal — slangen — drie — boomen 1384 Sj.).

1481 De uitbarsting in de woekoe Watoe-goenoeng (de 30ste woekoe) Kaja (3) ambara (0) sagara (4) ikoe (1). Als 't luchtruim was de oceaan 1403 Sj.

Met de mededeeling omtrent deze uitbarsting eindigt de Pararaton. En wanneer wij in aanmerking nemen dat ook de Javaansche traditie den ondergang van Madjapait's hege-monie op 1400 Sjaka of 1478 na Christus stelt, dan ligt het vermoeden van een zeer ernstige wijziging in de natuurlijke gesteldheid voor de hand, al blijft Madjapait nog eenigen tijd daarna voortbestaan.

Hoe dit zij, de hegemonie verplaatst zich naar Midden-Java, zij keert terug naar het gebied Zuid van den Moerya-pada, waar het Soeltanaat Demak ontstaat, waaruit Mataram en de nieuwere geschiedenis-periode van Java hun oorsprong nemen zullen.

De hierboven genoemde jaartallen uit den Pararaton hebben niet nagelaten de aandacht te trekken van seismologen en Arthur Wichman vermeldt ze dan ook in „Die Erdbeben des Indischen Archipels bis zum Jahre 1857” (Verh. Kon. Ac. van Wetenschappen 2de serie, deel 20 No. 4) op pag. 22 met de toevoeging dat deze opgave „der Hauptsache nach Vertrauen verdienen soll”. Daarop volgt dan echter weer: „Die Angaben sind dennoch für uns von „geringem Wert, da die in Betracht kommenden „örtlichkeiten auf Java nicht zu ermitteln waren”. Dit laatste is echter in het geheel niet juist. Immers al deze vulkanische werkingen moeten vallen binnen het engere gebied van Madjapait, dat is ruwweg de Brantavlake, terwijl de gelijkstelling van den berg bij K a a m p o e d met den K ë l o e d waarschijnlijk maakt, dat de meeste van de genoteerde gebeurtenissen aan het periodiek overstorten van het bekende kratermeer van dezen berg, welks

eruptiemateriaal den Brantas hoe langer hoe meer naar het Westen geschoven heeft, en tot menige „pabanjoe-pindah” of stroom-bedverlegging aanleiding gegeven moet hebben. Ook het aantal van 10 uitbarstingen in 200 jaar geeft een gemiddelde normaal-periodiciteit van 20 jaren, die met hetgeen van dezen berg verder bekend is vrij aardig overeenkomt.

V. JAVAANSCH GEGEVENS UIT DEN MATARAM-TIJD TOT 1675 A. D.

Een door mij in Jogjakarta gevonden, uit den Kraton afkomstig, handschrift, bevattende o.m. een lijst van jaartallen, waarin alle jaren van Sjaka zijn opgenomen met vermelding van hetgeen er belangrijks voorviel, geeft de volgende gebeurtenissen op vulkanologisch gebied voor het Mataramsche tijdvak.

Sj. 1470. A.D. 1548. Krijg met Djapan, de Merbaboe barst uit (Goenoeng Merbaboe moeroeb). Wichmann vermeldt deze niet, doch geeft voor 1554 een eruptie Banjoe-pindah¹⁾.

Sj. 1506. A.D. 1584. Groote aardbeving, tjandi Prambanan stort in.

Ook Wichmann vermeldt voor het genoemde jaar: Java, Heftiges Erdbeben” zulks op gezag van Roorda van Eysinga, pag. 476. Hij voegt toe „Das Ereigniss ist nicht bestätigt”. In de door mij geciteerde tot dusver aan Europeesche schrijvers onbekend gebleven lijst, welke omgekeerd ook geheel van de Euro-

1). De gelijkheid van dezen naam met de voor 1334 A. D. (Sj. 1256) in den Pararaton gemelde uitbarsting van den Keloed maakt het feit voor Wichmann apocrief. Echter ten onrechte, zoo men in gedachte houdt, dat banjoe-pindah of Pabanjoe-pindah als generieke naam beschouwd kan worden voor eene eruptie van zoodanigen aard, dat er eene stroomverlegging van een hoofdstroom door onstaat.

peesche bronnen is vrijgebleven, vindt de opgave eene gewenschte bevestiging. Op het vermelde inzake t j a n d i P r a m b a n a n wordt in het bijzonder belangstellende aandacht gevestigd.

Sj. 1509. A.D. 1587. Groote w l a d o e - stroomen (Jav. p a n t j a w o r a w l a d o e). De M ě r a p i barst uit tijdens den strijd tusschen M a t a r a m e n P a d j a n g.

Wichmann geeft in stede hiervan voor 1586 „Ausbruch des Gunung Merbabu in Folge dessen die ganze Insel erdröhnte" (op gezag van Hageman, Ind. archief 3, zonder bronvermelding).

Het feit mag als voldoende vaststaande worden beschouwd, dat er tijdens den strijd tusschen S é n a p a t i e n P a d j a n g inderdaad een uitbarsting plaats had. In de proza-babad wordt het voorval op pag. 158 met de volgende woorden beschreven:

„Ing r ě d i M ě r a p i
i n g g i h n o e n t ě n
m o e r o e b, s w a r a n i
p o e n k a d o s g a l o e
d o e g a n g a d j r i h i
s a r t a n o e n t ě n d j a
w a h a w o e. I n g l ě
p ě n O e m p a k m i l i
l a d o e, s é l a a g ě n g
a g ě n g s a m i m i n g
g a h d a t e n g d a r a
t a n”.

Zoo er iets in de opgave wantrouwen verdient, dan is het de vermelding van den Merbaboe. Men zou in deze eeuw eerder een eruptie van den Merapi verwachten, aan wie daarop voor Midden-Java dan ook alle calamiteiten worden toegeschreven. Aangezien Djapan Madjakarta (het oude Madjapait) is, rijst de vraag of niet een gebeurtenis in de Brantas-vlakte bedoeld is, in welk geval de Keloed de schuldige zou zijn.

„De M ě r a p i barstte uit. Schrikwekkende donderslagen weerklonken, gevolgd door een aschregen. De O e m p a k (O p a k) voerde l a d o e stroomen af, welke groote steenblokken medevoerden en op den wal plaatsten”.

Het verdient opmerking dat S é n a p a t i ¹⁾ zijne troepen op het veilige Goenoeng kidoel plateau gelegerd had. De Soeltan van P a d j a n g echter had zijn kamp opgeslagen aan den oever van de O e p a k, en werd door de bandjir overvallen, die zijne troepen in verwarring bracht. Hij zelf vluchtte naar T ě m b a j a t om zich neder te werpen aan het voeteneinde van het heilig graf aldaar en gaf den strijd op.

De Babad schrijft: „M b o t e n d a n g o e n o e n t e n l a d o e m i n g g a h d a t e n g p a s a n g g r a h a n. S é l a a g ě n g a g ě n g s a m i a n g g a l o e n d o e n g i b a l a i n g P a d j a n g. B a l a i n g P a d j a n g s a m i g é g é r a r ě b o e t g ě s a n g, l o e m a d j ě n g i n g s a p o e r o e g p o e r o e g.

K a n d j ě n g S o e l t a n t o e w i n p a r a A d i p a t i k ě l o e s a m i l o e m a d j ě n g”.

„Spoedig had de modderstroom het kamp bereikt. Groote blokken rolden op

1). Zooals wij uit de „Baron Sakèndèr" weten, plachten de Matarammers te tapa op den P a s é b a n op de M ě r a p i - t o p, zij hadden er van ouds een bewakingsdienst en waren met het doen en laten van den heiligen berg, die nog steeds Pelaboehan's heeft, vertrouwd.

de troepen van Padjang af, die naar alle kanten een goed heenkomen zochten. De Soeltan en de krijgsoversten werden door de algemeene vlucht medegesleurd".

De uitbarsting van 1587 was inderdaad het symbool van de opkomst van van Mataram.

Sj. 1581. A.D. 1658. Dood van Pangéran Poerbaja. Aschregens. (Wichmann vermeldt voor 1656 of 1657 op gezag van Vernatti aschregens in Batavia, die echter van den Koerintji op Soematra afkomstig zouden zijn).

Sj. 1586. A.D. 1663. Eruptiva (Plađoe). Een komeet op 3 plaatsen vrij lang aan den hemel zichtbaar. (Crawfurd, History of the Indian Archipelago 2, p. 529, Edinburg 1820).

Sj. 1595. A.D. 1672. Groote aardbeving, uitbarsting van den Mera-pi (Wichmann geeft, onder gelijkstelling van 1672 aan 1594 Sj. „Aussage wehrthlich starker Ausbruch eines Vulkans" op gezag van P. P. Roorda van Eysinga, Handboek der Land- en Volkenk. v. N.I. deel 3, p. 478, Amst. 184, „nach einer javanischen Handschrift").

Met deze opgaven zijn wij midden in de tijd van berichtgeving van Europeesche zijde aangekomen; nog wel niet in dien der regelmatige seismologische waarnemingen, veel min in dien van bewaking van het inwendig vuur, welke in onze dagen geinaugureerd zal worden. Moge het ook dan de Vulkanologische commissie gegeven zijn, daarin een dankbare taak te vervullen ten nutte van Indië, vrij van Bezuiniging „die de wijsheid zou kunnen bedriegen".

Ook de proza-Babad geeft als jaartal 1594 (1ste druk pag. 277) en beschrijft de gebeurtenis kort maar krachtig als volgt:

Kala, sěmanten kasarěngan ing rědi Měrapī moeroeb, swarani-poen goemlěděg nggěgirisi. Sěla agěng-agěng sami taroeng, atěmahan latoe. Jěn dipoen-tingali kados djawah latoe. Lađoe alorodan oeroet lěpěn. Kaťah doesoeningkang kaoeroegan toewin kaběsmi, tětijang ing doesoenkaťah pědjah, tětijang ing nagari ing Matawis sami gěgěr, awit katra-djang ing lađoe toewin djawah awoe. Sang nata ladjěng ađawah đatěng parakadjisartaparangoe-lamasami andědongaha ing Allah, rědi Marapi inggi h toemoentěnsirěp oeroebipoen. Kala sěmantěnsiněngkalan 1594.

„Dit viel samen met eene uitbarsting van den Měrapī, die op schrikwekkende wijze rommelde. Groote rotsblokken vlogen door de lucht alsof zij samen strijd voerden ¹⁾, daarop vertoonde zich het vuur: een ware vuurregen als men het aanschouwde. De lađoe stroomen vloeiden langs de rivierbeddingen af, vele desa's bedelvende en blakerende, tal van dorpelingen kwam er bij om. Ook ter hoofdplaats Mataram heerschte groote ontsteltenis, daar de lađoestroomen en de aschregen zich tot daar voortzetten.

De Vorst gaf bevel aan de Hadji's en Oelama's om gebeden aan Allah op te zenden. De Měrapī staakte de uitbarsting. Dit geschiedde ten Jare 1594 (Anno Javan. = 1671 — 1672 na Chr.).

22 Jan. 1680. Aardbeving op Java (verwisseld met 22 Januari 1780 ?).

Mei 1680. Eiland Krakata, een zeebeving ging vooraf, die in straat Soenda tot op 10 Mijl werd waargenomen.

2 Nov. 1681. Zwakke aardbeving in Batavia.

13 Febr. 1684. Aardbeving op Java (Valentijn Oud en Nw O.I., 3, 2 p. 17).

5 Jan. 1699. Hevige aardbeving in W. Java en Z. Soematra.

1). Onder leiding van Dr. Kemmerling mocht schrijver dezes van den Djěnggěr-top zulk een machtig schouwspelaanschouwen.

	Batavia onweer-regens, 's nachts 10u 30 gedurende 15 min., aardbevingen waardoor 21 huizen en 20 schuren invielen, 28 dooden.	1765.	Batavia sterke aardbeving, zoodat men niet gaan of staan kon.
	Aardstortingen op de Pangrango, overstroming van de Tjiliwoeng, Banten en Lampoeng's vele huizen ingestort.	1769.	Batavia aardbeving.
29 Jan. 1699.	Bevingen van Gedé en Salak.	1771.	Aardbevingen op Java. (1770/75 hevige bevingen in Ternaté).
28 Febr. 1700.	Aardbeving in Batavia.	4 Jan. 1775.	Aardb. Batavia. Tjerimai aschregens, aardbeving in Tjirëbon.
21 Jan. 1706.	Hevige aardbeving in Batavia.	12 Febr. 1778.	Aardb. Batavia 28/7 1779 idem.
(Sj. 1642) 1720 (?)	Aardbev. (Midden)-Java: alsof 't aardrijk zich bewoog. (Roorda v. Eysinga, Handboek 3, 1 p. 481).	22 Jan. 1780.	Aardb. op heel Java. Golfbeving O-W. van 2u. 39 p. 2u. 42. 1780 20/2, 29/6, 13/7, 15/7, 18/7, 13/12 aardschokken.
October 1722.	Hevige aardbeving in Batavia. Spleten op vele plaatsen.	1786.	Dijeng gebergte en omgeving. Aardbev. en Eruptie (Horsfield).
	't Water op de reede als kokend.	1791.	Goenoeng Idjèn, rotsmassa's storten in zee. Aardbeving.
1737.	Batavia, sterke aardbev.	1797.	Merbaboe. Talrijke schokken, rook en asch.
22 Juli 1739.	Batavia Aardbeving. De nieuwe Holl. kerk gescheurd (van 1733).	1806.	Loemadjang. Uitbarsting van de Lamongan. 1808, 5 Dec. 1810, 24/3 1814, 10/3 1815 Rembang, Solo, Banjoewangi, 22/11 1815 Soerabaja, 23/1 '17 Idjèn, 1817 aardbeving Jogya, 8/11 '17 heel Java, Uitb. Lamongan, 25/9 '21 Djapara, Oct. '22 Galoenggoeng, Merapi. Mei 1824 Kedoe, Oct. 1826 Uitb. Pakoewadja (Dijèng). Maart 1830 Lamongan. 15/12 1830 Bromo. Jan. 1833 Batavia. 1834 sterk in West Java. Jan. 1840 Java. 1842, 1845.
1 Mei 1752.	Uitbarsting v.d. Këloed (niet de Lawoe) tot in Sëmarang hoorbaar (?).		
1722.	Java stooten van de Ambonsche aardbevingen 18/8 — 1/9.		
(Sj. 1677) 1755 (?)	Aschregens in (Midden)-Java. De stem der dooden klonk in de wereld. (Roorda v. Eysinga 3, 1 p. 483) (1755/56 Bëngkoeloe).		
24 Aug. 1757.	2u. n.m. Golfbeweging te Batavia, Tjiliwoeng rijst 2 voet.		
Mei 1758.	Aardbeving op Java.		

UIT DE JAVAANSCH E CULTURBEWEGING.

IIde. Kort verslag der werkzaamheden van den Jokjaschen kring van het Java Instituut.

Werden als bijlage van het in de vorige aflevering opgenomen verslag de stellingen meegedeeld, door den Heer Soetopo ter vergadering van 21 Mei te verdedigen, thans kan (zie bijlage) een kort overzicht van het gesprekene van de hand des inleiders zelve, worden toegevoegd.

Voor het onderwerp bleek veel belangstelling te bestaan en de spreker — als dalang een korte demonstratie gevend — had groot succes.

Als eerste resultaat van de door den kring gezochte samenwerking met andere vereenigingen te Jogja kon vervolgens op 13 Juni in de woning van R. T. Djodipoero de groote repetitie gegeven worden der op het congres te Bandoeng opgevoerde Mataramsche dansen. Met den Kring werkte hiertoe mee Krido-Bekso-Wiromo, d.i. de vereeniging der Jogjasche geschoolde dansmeesters, Jong Java, waaruit de dansers voortkomen en de Kunstkring. Na hetgeen men reeds van de opvoering te Bandoeng weet, behoeft niet meer uitvoerig te worden vermeld hoeveel er dien avond te genieten viel.

Naast bovengenoemde vereenigingen had ook Mardi Goeno te Jogja aan den avond meegeewerkt. Deze in Januari jl. onder leiding van R. T. Djodipoero opgerichte vereeniging stelt zich ten doel de in Jogja aanwezige kunstenaars op het gebied van beeldhouw- en schilderwerk, hout, koper, leer snijden enz. bijeen te brengen om in samenwerking eenerzijds de beoefening dier kunsten te bevorderen, doch ook anderzijds waarborgen te scheppen tegen het gevaar van degradatie van die kunst ten gevolge van de verleiding van ook met minder goede voorwerpen gemakkelijk te maken winst. Door uit het vereenigingsbestuur gekozen commissies worden de door de leden gemaakte kunstvoorwerpen gekeurd en bij goedbevinding van het merk Mardi Goeno voorzien. De vereeniging hoopt

op den duur ook zelf den verkoop dier goederen ter hand te nemen. Vooral nu Europeesche winkels zich in het groot voor Javaansche kunstvoorwerpen interesseeren, verdient dit door de betrokkenen zelf genomen initiatief alle instemming; waar mogelijk en indien gewenscht ligt het dan ook op den weg van de afdeeling Jogja om met Mardi Goeno samen te werken. Een begin daarvan zou kunnen worden gezien in het feit dat tijdens de opvoering der Mataramsche dansen de reeds in het bezit van de vereeniging zijnde voorwerpen werden tentoongesteld.

Tot grooten spijt van velen kon de vlak na het congres aangekondigde lezing van den heer Kats over de beeldspraak in het gedicht Ardjoena Wiwaha niet doorgaan door vervroegd vertrek van den inleider. De avond bleef echter op het program staan.

In het afgeloopen kwartaal had voorts de ook reeds vroeger vermelde eerste buitengewone vergadering plaats waarin de besprekingen in het Javaansch gehouden werden. De opkomst had beter gekund, doch het debat tusschen de heeren Soetopo en Sastrowidjono van wie de eerste de algemeene en de laatste de specifiek Solosche beteekenis van het geschrift „Kala tida” op den voorgrond stelde was er niet minder levendig om.

Eind Juni werd eindelijk, min of meer in verband met de bespreking van de ontwikkelingsmogelijkheden der wajang, hierachter opgenomen, door het kringbestuur een commissie van vijf Javaansche leden der afdeeling uitgenoodigd om na te gaan of, en zoo ja op welke wijzen, verkorte wajang-koelit opvoeringen gegeven kunnen worden. Zoowel de vraag of een dergelijke verkorting aan een behoefte zou voldoen, als alle daaraan verbonden theoretische en praktische bezwaren en voordeelen zullen vervolgens aan de hand van het op te stellen rapport der commissie door den kring in een algemeene vergadering worden besproken.

Mocht verkorting instemming vinden dan stelt de kring zich voor, daarmee een eerste proef te nemen.

Voor het volgende kwartaal staan een door den bond van kunstkringen te geven en door de leden van den kring Jogja ook bij te wonen wajangorang voorstelling en een avond gewijd aan mededeelingen omtrent organisatie, techniek, economische positie en bijzondere gewoonten der in dienst van Zijne Hoogheid den Sultan zijnde ambachtslieden, met demonstreering der bedrijven die zich daartoe leenen, op het programma.

Omtrent de verhouding van den kring tot de vereeniging zelve, kan door de drukke congressbezigheden door het hoofdbestuur nog geen beslissing genomen worden; zij zal evenwel spoedig worden bepaald. In de eerste geldelijke behoeften der afdeeling werd door het vereenigingsbestuur voorzien, terwijl met dankbaarheid gewag kan worden gemaakt van een van Z. H. den Sultan ontvangen gift.

Jogjakarta 10 Augustus 1921.

De behoefte aan Intellectuele Dalangs in verband met de ontwikkeling van het Wajangspel.

Het wajangspel, als kunstvertooning bij het Javaansche Volk verliest zijn kracht allengs door de concurrentie van sensatiefilms als: zwarte Hand, etc., stamboelopvoeringen en wajangorang vertooningen. Vooral toen de gewoonte begon ingang te vinden, om naast de wajang nog het kaartspel toe te laten, geraakte het edele spel zelf meer op den achtergrond, om plaats te maken voor eene banale vertooning van dezelfde verhalen, waarin strijdtooneelen om een prinses den hoofdschotel vormen. Daarbij doet zich tevens het treurige feit voor, dat de meeste dalangs geen kunstenaars meer zijn, maar beroepsspelers die ter wille van den broode de minst opvoedende voorstellingen geven. Er wordt in de meeste gevallen alleen gelet op de stokpaardjes van dengene, voor wien de wajang wordt opgevoerd. Is deze toevallig een begunstiger van een groot reuzentype, dan laat de dalang de reuzen altijd winnen, zelfs tegen den edelsteen der satrija's, zooals Djanaka bijv. Op deze manier ligt het voor de hand, dat de ernstige toeschouwers walgen van dit gepleegde bedrog en liever aan de speeltafel gaan zitten

dan met aandacht de wajangvertooning te volgen.

De jongere dalangs volgen begrijpelijkerwijze het slechte voorbeeld der ouderen, soms zelfs overdreven, zoodat de kwaliteit van het spel hoe langer hoe slechter wordt.

De dalang is gewoonlijk een menschenkenner en weet precies de zwakke punten van den penanggap (op wiens kosten de wajang wordt vertoond) te treffen. Toch valt het hem moeilijk, om de intellectueel ontwikkelden te doorzien. Zijn geringe ontwikkeling en zijn Oostersche gevoelens zijn de hinderpalen, die hem het doorgronden van het wezen der laatste categorie beletten. Tegen de meestal afbrekende kritiek van die zijde is de dalang machteloos, zoodat hij in plaats van zich in te spannen, het spel te verbeteren, in het geheel niet meer te vinden is, voor de intellectueelen een mooie lakon (verhaal) uit te denken.

Dit is zeer te bejammeren. Juist het denkende deel van het volk toch moet het mooie in de wajang kunnen vinden en mag juist door antipathie tegen den weinig ontwikkelden dalang zich niet afkeeren van het edele spel, dat hun kan ontsluiten de diepere kamers van de Javaansche wetenschappen.

De gamelan met hare verschillende speelwijzen (patets) is onmisbaar voor de wajangvertooning. Evenals de dalang zijn de gamelan-slagers van zeer geringe ontwikkeling en bespelen zij de instrumenten zonder noten. Alleen de kundige kendangslager kan de maat aangeven. Ontbreekt de leiding, dan kan de dalang de onaangenaamste gevolgen van de disharmonie onder de nijogo's (slagers) ondervinden.

Daarom is het n.b.m. noodzakelijk dat zoowel de dalang als de nijogo een zekere opleiding geniet, opdat zij met elkander kunnen harmonieeren.

Een mooie taak voorwaar voor het Java-Instituut, om in deze richting voorbereidende maatregelen te treffen, teneinde den zelfbestuurders en richards de gelegenheid te verschaffen een school voor ontwikkelde dalangs op te richten. De oudleerlingen van kweekscholen zijn geschikt om als dalangs op te treden. Zij toch hebben op school de Javaansche taal grondig moeten verwerken, zoodat aan de vereischten van welbespraaktheid reeds kan worden voldaan. Natuurlijk wordt toegegeven, dat kunstenaars niet aan een school kunnen worden klaar

gemaakt, maar aan liefhebbers of amateurs in de dalangkunst wordt een vast middel aangegeven, op welke wijze zij zich kunnen ontwikkelen. Een commissie van toezicht met de beste dalangs kan het leerplan in elkander zetten, terwijl tegelijkertijd door prijsvragen het opstellen van een wajangverhaal kan worden aangemoedigd.

Aan zulk eene inrichting kan dan verbonden worden een gamelancursus en een school voor het opleiden van zangeressen. Op deze manier kan er dus naar gestreefd worden, om de wa-

jangvertooning in dien zin te ontwikkelen, dat niet alleen de moraal daaruit kan worden afgeleid, maar de recente wereldgebeurtenissen kunnen worden verzinnebeeld.

Bij het demonstreeren van de aangeleerde vakken kunnen mede leerlingen en onderwijzers als critici optreden, die slechts tot het vervolmaken van het spel kunnen bijdragen.

Van zelf zullen de toeschouwers door dit moderne spel beïnvloed worden, met het gevolg, dat de wajang weder de eereplaats zal innemen in het leven van den Javaan.

Sang Pandji, met de twee panakawans

Retno Angrèni

HANDELINGEN VAN HET EERSTE CONGRES VOOR DE T. L. EN V. KUNDE VAN JAVA.

In een boekdeel van ruim 400 bladzijden zijn de referaten opgenomen, welke op dit — eind 1919 te Soerakarta gehouden — congres zijn uitgesproken, benevens die, welke, daarvoor bestemd, niet door de opstellers konden worden voorgedragen ¹⁾. Een werk met zeer belangrijke gegevens van verschillende aard, waarvan er vele door goedgeslaagde afbeeldingen, plattegronden e.d. nader worden toegelicht. Het is een verblijdend verschijnsel, dat daaronder ook een aantal bijdragen van Inlandsche zijde voorkomen (10 van de 21, dus ongeveer de helft!) en dat niet alleen Java, maar ook de Soendalanden en Madoera zijn vertegenwoordigd.

Na het congres-programma, een overzicht van de opgevoerde lakon's Soedamala ²⁾ en Déwi Ang-rèni en de openingsrede van den Voorzitter, volgt het eerste stuk:

De Hindoe-Javanen in Midden- en Zuid-Sumatra door L. C. Westenik. Achtereenvolgens worden behandeld: 1. Het Maleische rijk (het stroomgebied der Beneden-Batang Hari, ongeveer het tegenwoordige Djambi, Malajoe of Majaoer geheeten ³⁾); 2. Zuid-Sumatra en 3. Midden-Sumatra. Al deze streken hebben tot het oude Java in (dikwijls zeer nauwe) betrekking gestaan.

In een volgend artikel geeft P. A. Koesoemadiningrat eenige opmerkingen over den Javaanschen dans. —

Eenige beschouwingen over de „de Slametan Entas-Entas der Tenggereezen en de Memukur-Ceremonie op Bali" door Joh. Scholte, door vele afbeeldingen verlucht, bewijzen, volgens den schrijver, „de identiteit in wezen en verschijning van de ceremonien bij deze plechtigheden en een gelijkheid van animistischen ondergrond, waarop het Hindusche ritueel gebouwd is".

In het Oud-Javaansche gedicht Wrtta Sancaya en in de Bharata-Yuddha komen voor de woorden mandraka (-gezing) en kamanak. P. A. Hadiwidjojo wijst in een artikel over „De Bedojo Keta-

wang" aan, dat met „mandraka" (in de pedalangan: „mandaraga") een onafgebroken koorzang wordt aangeduid en dat de „kamanak" een daarbij gebruikt „slagbekken van brons in den vorm van een pisang" is. Een vijftal afbeeldingen verduidelijken de bedoeling van den schrijver.

Een hypothese omtrent den oorsprong der Hindoe-Javaansche kunst door Dr. F. D. K. Bosch. In dit uitvoerige, rijk geïllustreerde, artikel komt de schrijver tot de conclusie, „dat het dwaasheid is, elkaar steeds maar met verzekerdheid te blijven napraten, dat de Hindoes hier alles op kunstgebied tot stand hebben gebracht en de Javanen alleen voor koeli-werk gebruikt zijn", hoewel hij voor het verkrijgen van zekerheid in de beantwoording der vraag, wie de kunstenaars van Midden-Java zijn geweest, meerdere gegevens — vooral uit de Zuid-Indische teksten en bouwvoorschriften — noodig acht. Zijn artikel bevat een zeer duidelijk overzicht van veel, dat met den ouden tempelbouw in betrekking staat en de lezing er van kan ieder, die in deze zaken belangstelt, ten zeerste worden aanbevolen. ¹⁾ —

In een artikel over „Rassenmenging" — door eenige sprekende voorbeelden in voorouder-tabelen toegelicht — stelt Dr. L. S. A. M. von Römer aan het slot de vraag: „Zou dan ook niet hier, waar een hoog ontwikkelde cultuur bestaan heeft, waar die ook tot diepste inzinking gekomen is, de menging met een ras, dat gekenmerkt wordt door energieke en taaie wil en zin voor orde en recht en dapperheid en trouw, niet de stoot kunnen geven tot het ontluiken en weer opbloeien dier verheven cultuur?" Zeer voorzichtig voegt de schrijver hier bij: „Maar men zal goed doen, kieskeurig in de menging te zijn".

Wiropoestoko behandelt de indeeling der „taal-sooten" van het Javaansch, in hoofdzaak, zooals deze schrijver dit ook in zijn werk Oerap Sari heeft uiteengezet.

Pastoor F. van Lith wijst op het groote belang van de behandeling van „De Javaansche Grammatica op Javaanschen grondslag". —

1). Voor leden van het Java-Instituut verkrijgbaar à f 12.50, bij den boekhandel à f 15.—

2). Op Java verloren gegaan, doch op Bali nog bekend.

3). Zie hierover nader: Bijdragen tot de T. L. en V. kunde van N. I., deel 77, 1ste afl.

1). Het voornemen bestaat, om dit stuk — in het Javaansch vertaald — in „Djawa" op te nemen en afzonderlijk uit te geven, zoodat het ook voor Javanen, die geen Nederlandsch lezen, toegankelijk wordt.

R. Ng. Poerbatjaraka brengt in „Een hypothese ter verklaring van den naam Boroboedoe” dezen naam in verband met het Sanskrit „wihara” (klooster) en verklaart dien als: „het klooster van Boedoe”.

In „Opmerkingen over de Ontwikkelingsmogelijkheid der Inheemse Bouwkunst” beantwoordt Ir. Thomas Karsten deze twee vragen:

1. Is er in de huidige omstandigheden in het algemeen kans op een verdere ontwikkeling der Inlandsche oude of jongere bouwkunst?

2. Indien of voorzover dit het geval is, welke zijn dan de elementen van die kunst, die daarvoor het meest geschikt zijn? —

In Pandji vinden wij verschillende kenmerken, die er op wijzen, dat de herinnering aan den beroemden vorst Airlangga ($\pm$ 1000 A. D.) in niet geringe mate moet hebben bijgedragen tot de vorming van deze heldenfiguur. Aldus de conclusie van den heer Van Stein Callenfels in zijn bijdrage „Panji en Semar”. In den laatstgenoemden ziet de schrijver „een der Oer-Javaansche goden”. —

In een artikel over „De Kuwera in het voorportaal van Tjandi Mendut” komt Dr. M. E. Lulius van Goor tot de conclusie, dat „de beeltenissen van Hārīta en Atavika op den Mendoet dezelfde rol gespeeld hebben als in China en dat het dus niets anders zijn dan de beelden van twee demonen, aan wie geofferd moest worden, om hun boozen, noodlottigen invloed te bezweren”. —

Een Javaansche Tristan-figuur door J. Kats geeft een vergelijking tusschen de Javaansche Pranatjitra en de Westersche Tristan. „In Pranatjitra bezit de Javaansche letterkunde een der fraaiste werken van den nieuweren tijd, waard om gelezen te worden, waard ook, om in eere te worden gehouden als een der eerste pogingen in de geschiedenis der letterkunde, om de realiteit van het eigen volksleven in vaste lijnen uit te beelden en te doen leven”. —

„De Oudste Moehammedaansche Inscriptie op Java, n.m. de Grafsteen te Lérān, behandelt J. P. Moquette in een uitvoerig, door afbeeldingen toegelicht, artikel. —

Prawata geeft een beschrijving van „De Inlandsche tabaksbouw” in verband met de adat.

In een artikel over Koeda Képang wijst W. Staugaard er op, dat het „den ontwikkelde Javanen, meer nog als den Hollandschen geleerden, een drang (moest) zijn, eigenaardigheden van hun land en volk naar waarde te schatten en die dingen niet als achterlijk en middeleeuwsch te beschouwen”. —

In het bovenstaande zijn de artikelen opgenomen, die meer in het bijzonder betrekking hebben op Java en de Javanen. Echter zijn in het besproken werk ook de Soendanezen en Madoerezen vertegenwoordigd, de eerste in: Iets over Ban-

ten en de Banteners door H. Djajadiningrat; Bijdrage tot de kennis der Soendasche taal door R. Poeradiredja en M. Soerijadiredja en Ojong-ojong Bangkong (een Soendaasch kinderspel) door R. Haroen Alrasjid. Over Madoera wordt gehandeld in: De Madoereesche taal en letterkunde door R. Sosrodanoekoesoemo en in Tjarèta Naghārā Songennep door Kartasoedirdja.

J. K.

PARARATON (KEN AROK).

Het is bekend, dat het aantal zuiver geschiedkundige werken in de Javaansche letterkunde uiterst gering is. De uitgaaf van de Pararaton of het Boek der Koningen van Tumapel en van Madjapahit door Dr. J. L. A. Brandes in 1896 was dan ook een gebeurtenis van bijzondere beteekenis voor de kennis van Java's oude historie, vooral door de daaraan toegevoegde belangrijke aantekeningen, waarin alles werd verwerkt, wat tot op dat oogenblik betreffende de in dat werk behandelde onderwerpen bekend was. (In Nieuw-Javaansche bewerking uitgegeven door de Comm. voor de volkslectuur).

Sedert werden er door het bekend worden van talrijke inscripties en vooral door de publicatie van dan Naagarakertaagama zooveel nieuwe gezichtspunten geopend, dat een geheel herziene en aangevulde uitgaaf noodig was geworden. Hieraan is voldaan door de bewerking van den 2den druk door Dr. N. J. Krom. Indeeling, opzet en tekst werden onveranderd gehandhaafd, ook de Aantekeningen bleven zooveel mogelijk in denzelfden vorm, de noodige aanvullingen werden in noten bijgevoegd.

Door deze behandeling is ook deze 2de druk in hoofdzaak Brandes' werk gebleven, een daad van piëteit jegens den grooten geleerde, die in deze uitgaaf zoo schitterend werk leverde. Maar voor den lezer is aan deze werkwijze een niet gering bezwaar verbonden. In de noten kon natuurlijk de stof niet uitvoerig behandeld worden en zoo wordt men in verscheidene noten — al of niet met een korte opmerking over den inhoud van de aangehaalde plaatsen — verwezen naar een verbijsterend aantal tijdschriftartikelen enz. Het gevolg is, dat men voor een goede bestudeering van dit werk de beschikking moet hebben over een vrij uitgebreide eigen of openbare bibliotheek. En hoevelen zijn zoo gelukkig?

Ook voor Javanen, die de oude geschiedenis van hun land willen bestudeeren, is de Pararaton een onmisbaar werk. Het is te hopen, dat de vrij hooge prijs (f 9.50) voor een algemeene verspreiding onder hen, die zich voor dit onderwerp interesseeren, geen beletsel zal zijn.

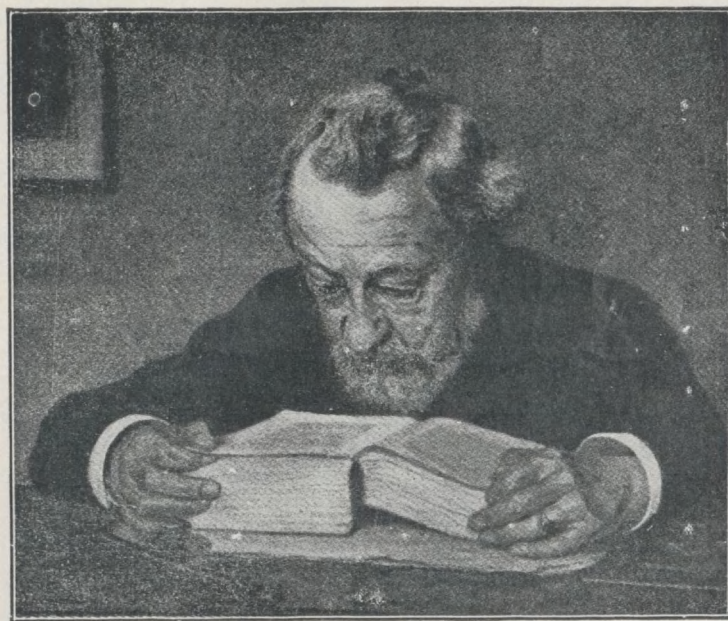
J. K.

TER GEDACHTENIS AAN DEN
UITNEMENDEN GELEERDE

R^{ON} DR HENDRIK KERN

DEN GRONDVESTER DER
INDONESISCHE
TAALWETENSCHAP

ព្រះបាទសម្តេចនាយករដ្ឋមន្ត្រី
នាយករដ្ឋមន្ត្រី
ព្រះបាទសម្តេចនាយករដ្ឋមន្ត្រី
ព្រះបាទសម្តេចនាយករដ្ឋមន្ត្រី
ព្រះបាទសម្តេចនាយករដ្ឋមន្ត្រី
ព្រះបាទសម្តេចនាយករដ្ឋមន្ត្រី
ព្រះបាទសម្តេចនាយករដ្ឋមន្ត្រី

Prof. Dr. H. Kern. †

GEDENKSTEEN

Aangebracht in den noordelijken wand
van de voorhal van het Museum gebouw.

Notulen van de Algemeene en Directievergaderingen van het Bat. Gen. van K. en W. deel LVIII 1920. Dit boekwerk van 400 pagina's bevat — behalve een verslag van de besprekingen betreffende ethnografische verzamelingen, boekrij, personeel enz. van bedoeld Genootschap — een aantal korte artikelen over verschillende onderwerpen uit de taal- en volkenkunde van den Ind. Archipel. Het wordt geopend met een artikel „In memoriam Professor H. Kern van de hand van Dr. G. A. J. Hazeu, waarbij is gevoegd een portret en een afbeelding van den gedenksteen, welke werd aangebracht in den noordelijken wand van de voorhal van het Museum-gebouw.¹⁾ De groote geleerde wordt hierin herdacht als Indoloog — en wel als (Oud) Javanicus en als beoefenaar van de vergelijkende Indonesische taalwetenschap —, als Leermeester — door allen, die zich met de Indologische studie bezig houden, als Mahaagoeroe erkend — en als Mensch — die achter zijn taalstudie steeds den mensch zocht en zag. „Mag Nederland trotsch zijn op dezen grooten Nederlander, zal de Wetenschap hem blijven eeren als en vrienden, ook de inheemsche bewoners van Java herinnering blijven voortleven van zijne leerlingen en vrienden ook de inheemsche bewoners van Java en geheel Indonesië hebben hem voor veel te danken. Dat wordt nu reeds ingezien door de besten onder de Indonesische intellectueelen: juist zij, die thans streven naar „vernieuwing der Javaansche cultuur“, hebben reeds getoond professor Kern's buitengewone beteekenis voor hun land te beseffen. En wanneer later, laat ons hopen in een niet te verre toekomst, op Java zelf een algemeen wetenschappelijk centrum zal zijn gevormd, waar de Indologische wetenschappen de haar toekomende plaats zullen innemen, dan zullen de Indonesiërs in Professor Kern ook hunnen Mahaagoeroe leeren vereeren, die voor hen den weg tot hooger geestelijke vorming heeft helpen effenen, de geheimen hunner oude cultuur heeft ontraadseld, van wiens rijke geestelijke nalatenschap zij zullen genieten en wiens gansche leven en werken ook zij zich ten voorbeeld mogen stellen“.

Dat Professor Kern leerlingen heeft gevormd, die op den door hem aangewezen weg zijn voortgegaan, bewijst wel de schrijver van bovenbedoeld artikel zelf. De verdiensten van Dr. Hazeu, den voorzitter van de Directie, werden gehuldigd in een Buitengewone Directievergadering, gehouden op 8 Maart 1920. Daarvoor werd een bijzondere vorm gekozen: verschillende directieleden leverden een korte bijdrage op het gebied van de Indische taal-, oudheid- of volkenkunde, zooveel mogelijk aansluitende aan of verband houdende met wat Dr. Hazeu zelf in den loop der jaren over een bepaald onderwerp had aan het licht gebracht.

1). Door de welwillendheid van de Directie kon een overdruk van beide in dit nummer van „Djawa“ worden opgenomen.

Zoo leverde deze in 1905 een artikel over: „Een beschreven koperen plaat uit de Lampongs“, en nu kwam Dr. R. Hoesen Djajadiningrat daarover nog iets naders mededeelen. Dr. Hazeu schreef een studie over Nini Towong, Dr. Schrieke sloot hierbij aan met een bijdrage over „Sintring“ of „Djiboet“ op Bangkalan naar mededeelingen van R. Notojoedo. Verder werden bijdragen geleverd

door J. P. Moquette (die met dankbaarheid herdacht, hoe Dr. Hazeu het was, die hem in de gelegenheid stelde om een reis naar Atjeh te maken voor het archaeologisch onderzoek van het Pasegebied) over: „fabriekswerk“ (met betrekking tot grafsteenen met Arabischen tekst in Pasè);

door Dr. F. D. K. Bosch over „Het steenen zuiltje van Kadiloeih“ (Conclusies: 1. Boroboe-door heeft aan de Mahaayaanistische secte der Wadjaradharma's toebehoord. 2. Al ontbreken vanaf de negende eeuw alle levensteekenen van Midden-Java in den vorm van oorkonden, stichtingsjaar-tallen op bouwwerken enz., niets belet ons te gelooven, dat de inlandsche maatschappij er rustig en onbezorgd is blijven voortbestaan en misschien wel in gelukkiger omstandigheden verkeerd heeft dan de Oost-Javaansche, die zich in 's vorsten onmiddellijke nabijheid met alle voor- en nadeelen, daaraan verbonden, heeft mogen verheugen. 3. De Hindoe-Javaansche vorsten riepen hun vrome stichtingen in het leven zoo goed als uitsluitend in het gewest, waarin hun kraton gelegen was. 4. Het bestaan der kunst was in oude tijden zeer waarschijnlijk gansch en al afhankelijk van den vorst en wortelde niet, zooals het wel gaarne wordt voorgesteld, in een onuitroeibare levensbehoefte van de Hindoe-Javaansche bevolking);

door J. Th. Moll over de vraag: Wat is er bekend van de Geschiedenis van het Chineesche porcelein in Nederlandsch-Indië? (Dit porcelein verdient vooral de aandacht wegens de opneming in het Indonesisch beschavingsbezit).

door Mej. Dr. M. E. Lulius van Goor: Een paar mededeelingen aangaande de bronsvondst van Ngandjoek (een merkwaardige collectie bronsjes, zeer waarschijnlijk afkomstig van een oude bronsgieterij in de nabijheid van de tegenwoordige desa Tjandiredjo).

Van de overige, in dit werk voorkomende, korte artikelen, noemen we nog: „De strijd onder de Arabieren in pers en literatuur“ door Dr. B. Schrieke; — „De Kilajoe als Javaansche treurboom“ door denzelfden; — Een bijschrift „bij de terreinschets van de Heilige Begraafplaats Goenoeng Djati“ (Tjerebon) door P. de Roo de la Faille; — Een artikel „over de Oud-Bataviasche Wedloopsociëteit“ door C. E. Du Perron Jr.

Ten slotte zijn in dit deel opgenomen lijsten van aanwinsten in 1920 van de verschillende verzamelingen van het Genootschap.

Een Indische Geschiedwerk Naar aanleiding van „INDIE”, Handboek voor den Indischen nationalist door Dr. E. F. E. Douwes Dekker. Uitgave N. I. P. 1921.

Terzelfder tijd, dat door de praeadviezen over geschiedenis voor het jongste Cultuurcongres openbaar de aandacht was gevestigd op de groote belangstelling, die bij alle vrienden der Javaansche cultuurherleving voor de verspreiding van geschiedkennis onder de bevolking bestaat — verscheen de eerste aflevering van een groot opgezet historisch werk, dat de politiek-economische geschiedenis van Indië, van Indisch nationaal standpunt gezien, tot onderwerp heeft. Dr. Douwes Dekker, de schrijver van dit door hem als „Handboek” aangeduide historiewerk heeft door de plaats, die hij inneemt in de oplevende nationale beweging hier te lande, er recht op, dat zijn arbeid ernstig wordt gekeurd. Veel van de tekortkomingen, waardoor Westersche wetenschappelijke werken de inheemsche intellectueelen min of meer onbevredigd laten, zullen zij denkelijk in zijn werk niet verwachten aan te treffen. Immers bij alle verschil in politieke gradatie is de nationale beweging wel reeds in die mate eensgezind, dat in al haar schakeeringen de algemeene visie op de beteekenis van Java als een land, dat bezig is zich tot vrije volksgemeenschap op te werken, in groote trekken dezelfde geacht mag worden. In deze gedachtenfeer, die hij zelfs ten deele zelf heeft helpen ontstaan, leeft Douwes Dekker ook en dit verleent aan zijn werk een bijzondere beteekenis. Hierin is een man aan het woord, wien de wenschen en verlangens, de hoop en vrees, de liefde en de haat der moderne Indiërs in vleesch en bloed zijn overgegaan. En men zou van een schrijver met zijn positie in den strijd wellicht mogen verwachten, dat hij in een boek, dat met zulke verstrekkende bedoelingen wordt publiek gemaakt het beste zou hebben neergelegd, dat de twee cultuursferen, die elkaar in een Aziatische kolonie ontmoeten, hebben opgeleverd. Het wetenschappelijk gescherpt vernuft, de Westersche zin voor feiten vragen in een boek als het zijne evenzeer hun aandeel als de Oostersche zucht tot levensverdieping en innerlijke aanschouwing der woelige menschenwereld.

Hoe diep wordt de lezer, die met dergelijke verwachtingen zich tot bestudeering zette, teleurgesteld. Herhaalde overweging gaf mij althans de overtuiging, dat het reeds verschenen, 92 bladzijden tellende, gedeelte een voorbeeld is van de wijze, waarop een dergelijk werk niet geschreven moet worden. In stee van elkander bevruchtend te doordringen, hebben Oostersche en Westersche geesteselementen bij het schrijven van dit boek elkaar veeleer teniet gedaan. Een zekere bekendheid met de 19e eeuwse sociologie en economie deed den auteur de poging wagen vooral de sociaal-economische factoren op te sporen, die aan de

Hollandsche kolonisatie ten grondslag liggen. Maar de nuchtere feitenkennis en werkelijkheidszin, die voor het slagen van zulk een opzet worden vereischt, waren in onvoldoende mate aanwezig. Of wellicht ook, werden ze telkens weer teruggedrongen of buiten werking gesteld door een overwoekerende begeerte naar fel psychologisch karakteriseeren en naar uitbundige gemoedsuitingen.

De menschelijke appreciatie der lang-vergane dingen tooit zeker een historisch betoog met kleur en gloed. Maar indien de schittering der aangebrachte tinten het oog meer verblindt dan verkwikt, wordt het ontworpen beeld troebel en ongenietbaar. Dit nu is in hooge mate het geval. De vurige strijdrossen van den partijganger missen den sterken breidel, dien de historicus ze behoort aan te leggen. En niemand die werkelijk bevrediging zoekt voor hoofd en hart in de beschouwing der bewogen taferelen, die Java's verleden heeft opgeleverd, zal — blijft het werk in denzelfden trant voortgaan — zich aan dezen tumultvollen rit durven toevertrouwen. Het looden gewicht der feiten maakt den Oosterschen gedachtenvlucht vleugellam; en deze laatste doorbreekt en verbrokkelt het relaas der objectief vast te stellen realiteit. Zóó blijken deze beide elementen in de thans gevolgde werkwijze bijeen te zijn gebracht als de echtgenooten in een slecht huwelijk, dat tot wederzijdsche aantasting en vernietiging van elkanders dieper wezen leidt.

Na een meer algemeene inleiding, bedoeld als een uiteenzetting der beginselen, waarvan zijn geschiedenisbeschouwing uitgaat, volgen een drietal hoofdstukken, waarin de eerste relaties van Hollanders en Indië worden behandeld. Men aarzelt bij de overweging, welke der beide pogingen nog het minst is gefaald, zichzelf een antwoord te geven.

De theoretische inleiding is een bijeenvoegsel van de meest uiteenlopende beweringen over Europeesche en Aziatische visie op de samenleving, dat de eerste ongetwijfeld te kort doet en de laatste verheerlijkt zonder een schaduw van een poging om te bewijzen, waarin die superioriteit wel bestaat. Ten slotte schijnt de schrijver zich op praktische en politieke gronden te willen bedienen van de methode van het zoogenaamd historisch materialisme, dat een algemeenen kijk op en waardeering van de sociale feiten inhoudt, die aan de Oostersche zienswijze volstrekt tegengesteld is. Vervolgens gaat de schrijver over tot wat hij zelf bescheidenlijk noemt een schets van de „economisch-natuurlijke en politiek-sociale wetten, die het Hollandsche volk tot een handelsvolk moesten maken” en tot een behandeling van de beteekenis van dien 17en en 18en eeuwischen handel. Daarmee gaat hij echter zoo systeemloos en onbezonnen te werk, dat hij de dingen, die hij heeft mede te deelen — welke vrijwel alle reeds door anderen vóór hem gezegd zijn — dooreenhaspelt, overdrijft, dan wel verkeerd weergeeft. Geen Indische lezer — en zulk één zegt de auteur vóór alles te wenschen — zal, zonder overige lectuur over dit onderwerp,

zich uit dit boek een bij benadering goed gelijkend beeld van het economische leven van het oude Holland kunnen vormen, zelfs niet van dat gedeelte ervan, dat naar de koloniale verhoudingen is toegekeerd. Hoe Holland tot zijn veroverings- en koloniale handelspolitiek kwam, wordt nu ja, hier en daar aangeduid, doch nergens op afdoende en heldere wijze uiteengezet. Zelfs de beteekenis, die de vaart op Indië destijds voor het rijke Holland bezat, wordt nauwelijks met feiten gedemonstreerd, doch veeleer met sterke overdrijving gedeclareerd! Herhaaldelijk zal de ter zake kundige lezer op heele of halve onjuistheden stuiten, die tezamen het lezen van dit werk voor hem zulke 'n hinderlijken, doch voor den argeloozen leek gevaarlijken arbeid maken.

Deze laatste omstandigheid vooral maakt het gewenscht te dezer plaatse, waar gelegenheid tot uitvoerige bewijsvoering ontbreekt¹⁾, te waarschuwen tegen de aanschaffing van een werk, dat in stee van helderheid, slechts verwarring, in stee van bevrediging slechts teleurstelling dreigt te brengen. De vele Indische „kleine luijden”, die met hun intekening de uitgifte van dit dure (f 60.— is het minimum) en ongewoon omvangrijke werk (van 2500 pagina's) steunen, komen m.i. bedrogen uit. Het werk van Mevrouw Fruin-Mees, dat ook het tijdperk vóór de komst der Hollanders behandelt (N.B. de bloeitijd van de vrije Javaansche

rijken) kan ook hun aanzienlijk meer leeren. In afwachting van een deugdelijk boek, dat de thans uitgeschreven prijsvraag van het Java-Instituut wellicht zal opleveren, waarin van Indische zijde de geschiedenis van het Javaansche vaderland zal worden verhaald, zal de leergierige lezer zich uit de bestaande litteratuur de brokstukken voor zulk een werk bijeen moeten zoeken. Uiteraard een werkje, waartoe slechts weinigen in de gelegenheid zijn.

Zeër zeker is zonder goed inzicht in de politieke en economische geschiedenis ook geen verstaan van de ontwikkeling der cultuurgeschiedenis mogelijk. Wil Douwes Dekker daartoe met al zijn kracht bijdragen — aan welke oprechte en loffelijke bedoeling volstrekt niet wordt getwijfeld — dan zal hij den opzet van zijn werk grondig dienen te herzien.

Een soberheid zonder dorheid, een overzichtelijkheid, die geen schijnbare helderheid mag worden, een zielkundig karakteriseeren, dat geen objectiviteit ontberen kan, een levendigheid van voordracht, die nimmer tot bombastische gezwollenheid mag ontaarden — zietdaar de eischen, waaraan een waarlijk vruchtdragend en baanbrekend werk heeft te voldoen. Indien de Heer Douwes Dekker deze zichzelf opgelegde taak weet te volbrengen, zal hij recht hebben op onze dankbaarheid en tevens op de toegevendheid zijner lezers, die dan de eerste aflevering van zijn boek wel als niet-geschreven zullen willen beschouwen. „Er irrt der Mensch, so lang er strebt”.

J. v. G.

1). Het zij mij vergund hiervoor te verwijzen naar mijn recensie in „De Taak” van 24 Sept. j.l.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

The quarterly Journal of the Mythic Society. April 1921. Dit nummer wordt geopend met een artikel over de geboorteplaats van Buddha. Een zuil met opschrift, opgericht door koning Asoka, geeft de plaats aan, waar Maya in den Lumbinilusthof (tegenwoordig Rummindei) haar zoon ter wereld bracht. Ook de ligging van het oude Kapilavastu wordt hierin omschreven. — In een volgend artikel wordt verhaald, hoe op een bepaalde plaats, Sankutirtham, elke twaalf jaar een schelpdier uit het water naar boven komt en dan onder zekere ceremonie gedood wordt. De schelp wordt bewaard en een aantal van ongeveer 500 schelpen toont aan, dat dit verschijnsel zich reeds gedurende 500×12 jaar zou hebben herhaald. Een andere merkwaardigheid is de geregelde komst van twee vogels, die zonder vrees de voor hen gereed gezette spijzen komen nuttigen. Dit zouden twee resi's zijn, die in ouden tijd een misslag begingen en door Siva veroordeeld werden om elken morgen van uit hun woonplaats in de Himalaya een bad in de heilige wateren van Raméswarem te gaan nemen en die op hun terugtocht deze plaats aandoen om voedsel te gebruiken. Een vaste ceremonie van de pelgrims is de giri-pradakshina (het loopen om een heuvel, welke men de rechterzijde toekeert). — In een artikel over de symboliek van de Hindu-tempels wordt o.m. er op gewezen, dat het bouwplan van deze tempels verband houdt met den algemeenen vorm van het menschelijk lichaam (Vergelijk hiermee de opvatting van den Javaanschen kratonbouw). — Verder volgen artikelen over de geboorte-datum van den beroemden dichter Kalidasa; over het recht van de laagste kaste (en van vrouwen) tot Brahma studie; over de troon van Mysore, het symbool van de vorstelijke waardigheid, zooals de „kroon” deze uitdrukt in Westersche landen; en over den dierenriem in de Indische letterkunde.

De Juli-afl levering van het bovengenoemde tijdschrift bevat een vervolg op het dierenriem-artikel. Verder een beschrijving van de Dasara-feesten te Mysore; een artikel over den Vaishava heilige Tirumangai Azhvar, en een over Maddagiridurga, een merkwaardige heuvel in Mysore. Eenige „overdenkingen” vestigen de aandacht op het werk Visvagnadarsa van Venkatadhwari. Een tiental „Legenden van Kerala” sluit deze aflevering. Voor hen, die werk maken van de studie der Javaansche heldendichten is van belang „Bhasa's Pratimanatakam”, dat een bewerking van het Ramayana voor het moderne tooneel geeft.

The Kalpaka (India's only Psychic and Spiritual Review). Juli 1921. Artikelen over: Kresna's fluit; de eindigheid van het heelal; de oorsprong van de Burgerlijke Wet; de wonderen van het occultisme; de menschelijke natuur en Hindoe-ethica en wijsbegeerte.

J. K.

Tijdschrift voor Indische T. L. en V. kunde. Deel LX afl. 1 en 2. In het eerste artikel van dit nummer, De léak op Bali, behandelt P. de Kat Angelino het vermogen van sommige menschen, om zich te veranderen in een dier (aap, hond, tijger, e.a.), wat ook op Java niet onbekend is. — J. L. Moens wijst in „Een boddhapratista” op een portretbeeld van vorst Çri Dharmmawança Krtawarddhana. — Een artikel van Dr. N. J. Krom handelt over „De samenstelling van de Pararaton”, in welk werk wordt onderscheiden een afdeling „Kroniek” en een afdeling „verhalende geschiedenissen”. Deze ontleiding van de Pararaton is van veel belang voor hen, die de daarin vervatte gegevens bestudeeren en het is daarom wel jammer, dat dit artikel niet is opgenomen in den pas verschenen herdruk van het werk zelf. — In „Marabangun” tracht R. Ng. Poerbatjaraka dit epitheton van Pandji te verklaren als „mara” = „dood” en „bangun” = „ontwaken”. — Verder komen in dit nummer voor: De Boea' en eenige andere feesten der Toradja's van Rantepao en Makale door J. Kruyt — Iets over de Roem Seram en over Nanggi door F. J. F. van Hasselt. — Die Ornamentik und insbesondere die Darstellung menschlicher Formen in der Kunst von Holländisch Süd Neu-Guinea von Dr. P. Wirz. — Houtleveranties onder de O. I. C. III en IV door E. H. B. Brascamp.

Bijdragen tot de T. L. en V. kunde van N. Indië Deel 77. Eerste afl. Dit nummer wordt bijna geheel gevuld door een artikel van G. P. Rouffaer, getiteld:

Was Malaka emporium vóór 1400 A. D. genaamd Malajoer? En waar lag Woerawari, Mahasin, Langka, Batoesawar? Slotsom: Malajoer is Djambi. Woerawari¹⁾ = Langka = Galoeh = Djohor.

1). Zie ook het artikel van D. van Hinlopen Labberton in deze aflevering.

Mahasin = Hasin = Toemasik = Singhapoera. In dit artikel is een overstelpend aantal gegevens bijeengebracht, waarvan er verscheidene van belang zijn voor Java en Java's oude geschiedenis. We noemen hier slechts de opmerkingen over de historische realiteit der Vorstenlandsche oepatjara, volgens welke de Banjak dalang (Gans-aanvoerder) herinnert aan Erlangga's overgrootvader; de Arda-walika (Koningsslang) aan Erlangga's overwinning (in 954 Sjaka) op Woerawari; de Gadjah (Olifant, te Soerakarta) en de Merak (Pauw; te Jogjakarta) schijnen Konings-symbolen; de Kidang (Soerakarta) en de Mendjangan (Hert; Jogjakarta) schijnen herinneringen aan de „gouden Kidang” uit het Ramajana; de Sawoeng galing (Vechthaan) lijkt een symbool van den grooten Vorst van Madjapahit, Hajam Woeroek, het „Hane-Jong”; de Garoeda (Slangengier; Soerakarta) is Erlangga's koninklijk symbool; de Memreng (Buffelkalf; Soerakarta) herinnert aan de onderwerping van Menangka(r)-

bau door Java onder Toemapel's vorst Kertanagara in de „Pamalajoe” van 1275 — '93 A. D.; de Senoek (tapir; Soerakarta) is een herinnering aan een vroegere overheersching van Sumatra door de Javanen. Jogjakarta voegt hieraan nog toe drie ampilans; katjoe mas (een puntige zakdoek-koker), koetoe (vierkante tabaksdoos) en kandil (een gouden lantaarn).

Bij bovenbedoeld artikel sluit aan: Deraad-selachtige toespraak van den Hindoe-bard in de Maleische kronieken door Dr. Ph. S. van Ronkel.

Dr. F. D. K. Bosch behandelt „De inscriptie op het Manjuçri-beeld van 1265 çaka. — Dr. J. P. H. Vogel verklaart: „Het eerste Rama-relief van Prambanan.

Ten slotte een artikel over „De Marindanim door P. Vertenten.

J. K.

OVERZICHT UIT BOEKBESPREKINGEN.

RUPAM. An illustrated quarterly Journal of Oriental Art, chiefly Indian, edited by Ordhendra C. Gangoly, Calcutta. Besproken door NOTO SOEROTO in: Wederopbouw Jrg. 3 No. 10/12 p. 208 — 211.

Al te lang heeft het Westen zich vergenoegd met hooghartig kunst, die niet van Europeesche origine was, te ignoreeren. Vroeger werd alle Oostersche kunst tegenover de Europeesche over één kam geschoren en gedefiniëerd met vage termen als „symbolische kunst” en dergelijke. Alles wat buiten de klassieke sfeer van Grieksch en Latijn viel, werd zelfs in de dagen van Goethe nog als een curiositeit beschouwd. Dat er in de Oostersche kunstuitingen verschillen bestaan, welke grooter zijn dan het verschil tusschen de Europeesche en Oostersche kunst; dat de vroegere gemakkelijke definities, die uit gebrek aan kennis nog steeds in de handboeken van kunstgeschiedenis nageschreven worden, totaal valsch zijn — niemand was er, die de moeite nam om op deze waarheden den nadruk te leggen. — Maar thans zijn de tijden veranderd, en allerwege wordt het gemis aan bekendheid met de kunst van Oostersche landen gevoeld

De Indische wereld vooral, welke zelve eindelooze variëteit van geestelijke werelden omsluit, vordert, nog méér dan andere, kennis van zaken om tot richtig begrip te komen. De bibliographie over Indische kunst is reeds van vrij aanzienlijken omvang, maar hoe grooter deze werd, des te duidelijker kwam men tot het inzicht, dat onze kennis van Indische kunst nog steeds in het eerste stadium zich bevindt.

Nog meerdere naspeuringen, nog meer overdenkingen en combineeringen zullen er vereischt worden, voordat het geheele gebouw der Indische kunstgeschiedenis en kunst-aesthetica in vollen pracht opgetrokken staat.

Ook dit nieuw tijdschrift, waarvan de titel hierboven opgegeven staat, wil het zijne bijdragen om hiertoe te geraken, en dat zijn bijdrage van niet geringe waarde zal zijn, volgt uit de omstandigheid, dat het komt uit den impuls van het betreffende volk zelf, hetwelk in de waardeering en liefde voor zijn eigen cultuur een voorbeeld stelt aan het Javaansche. „Rupam” (= gestalte, vorm; overeenkomend met het Javaansche *roepo* = vorm, gelaat) staat onder redactie van O. C. Gangoly, zelf een bekende figuur onder de hedendaagsche Indische kunstenaars en secretaris van de „Indian Society of Oriental Art”.

De eerste aflevering ligt hier voor ons; het bevat een viertal opstellen, waarvan het tweede en het vierde ook voor de kunst van Java van zeer veel belang zijn. Het derde opstel „The Continuity of pictorial Tradition in the Art of India” bij E. Vredenburg (Calcutta) bewijst met evidentie, dat er samenhang bestaat tusschen de schoone fresco schilderijen van de grotten van Ajanta uit de 2e eeuw voor Chr. en de schilderkunst van de Moghulvorsten, doordat hij uit het meer dan 1000-jarige tijdsverloop tusschen beide schildertijden een *Prajñāparāmītā*-palmbladmanuscript met miniaturen uit den tijd der Pala-dynastie in Bengalen (1090 Chr. jaart.) voor den dag brengt. Vredenburg ontkent, dat de Moghul-schilderschool van Perzische origine is, wat tot dusverre algemeen aangenomen werd, maar hij zegt niet met zooveel woorden, hoe de samenhang, welke toch uit totale overeenstemming blijkt, tusschen de Perzische en de kunst van de Moghul-periode te verklaren is. Misschien kunnen deze miniaturen, waarvan er slechts enkele gepubliceerd zijn, met die van Foucher in zijn werk over de Gandhara-school meerder licht verschaffen in de iconographie van de Mahayana, welke eveneens op Java gebloeid heeft. Men ziet dus, hoe een opstel als dit ook belangrijk is voor de kunst op Java.

Nog belangrijker voor de Javaansche kunst van het Hindoe-tijdperk zijn de 2e en 4e opstellen in deze aflevering. Het 2e bevat een monographie over *Garuda*, de *vahana* van Vishnu in Bengalen en Java door Akshay Kumar Maitra. Deze schrijver betwist het verband tusschen de West-Aziatische griffioen en het Inlandsche papegaai-type, uit welke beiden volgens Grünwedel de *garuda* is ontstaan. Het is een interessant opstel en uit de bijgevoegde afbeeldingen blijkt de treffende overeenkomst in conceptie tusschen den Bengaalschen en den Javaanschen *garuda*.

Het belangrijkste opstel is zeker wel het vierde: „A Note on Kirtimukha, being the Life-History of an Indian architectural Ornament.” In deze *kirtimukha* herkennen we onzen Javaanschen *banaspati*, die boven poorten van tempels enz. als versieringen zooveel voorkomt, en waarover reeds zooveel geschreven is. Tot dusver was van de geschiedenis van dit ornament in Voor-Indië nog weinig bekend, en des te verrassender is wat schrijver hierover mededeelt. De oorsprong van *kirtimukha* wordt verteld in een legende, die voorkomt in het 17e hoofdstuk van de *Kartikamasa Mahatmya* van het *Skandapurana*, welke legende in deze verhandeling naverteld wordt. Een bouwwerk heet in het Sanskrit en Oud-Javaansch *kirti* (eigenlijk: roem)

en daar mukha „gelaat” beteekent, is de figuur inderdaad een passende versiering voor het front van een bouwwerk. Interessant is het vermoeden van den schrijver, dat deze figuur een lange voorgeschiedenis heeft en dat zij reeds in oude Chineesche afbeeldingen voorkomt als T'a o-T'ieh. Ook de gorgo Medusa bij de Grieken zal wellicht met deze figuur verband houden. Waar echter de oorsprong van deze te zoeken is, is nog in het duister gehuld.

Leerzaam is het de banaspati-figuren van Java te vergelijken met de kirtimukha van Indië. Het treft ons dan, dat de Javanen een zeer eigen opvatting van deze figuur gevormd hebben, en dat het geboomte, waardoor de kop omgeven wordt, met de figuur te maken hadden, ontwikkeld heeft. Ook hieruit blijkt, dat de bouw- en sierkunst der oude Javanen als een geheel zelfstandige tak der algemeene Hindoe-kunst aangemerkt moet worden. De groote verdienste van dit opstel is de voorgeschiedenis van het Javaansche ornament in Indië verlegd en ons er op gewezen te hebben, dat de oorsprong, wie weet hoever, in het verleden der menschheid te zoeken is.

Ieder die met Javaansche, met Indische, met Aziatische kunst in 't algemeen zich bezig houdt, zal zich zeker verplicht gevoelen van dit nieuwe rijk geïllustreerde tijdschrift notitie te nemen.

DJAWA. Jg. I No. 1 besproken door NOTO SOEROTO in: Vrije Arbeid, Maandblad voor Nederland en Indië Jg. I No. 4, p. 128 — 130.

Het Java-Instituut voorziet in een lang gevoelde leemte. Was de wetenschappelijke bestudeering van de Oud-Javaansche cultuur met geringe uitzondering in handen van Europeanen, en was de studie van de moderne Javaansche taal en beschaving bij de Javanen zeer achteruitgegaan, het Java-Instituut en dit nieuwe tijdschrift zijn het eerste wederopglimmen van het vuur onder de asch. Want de belangstelling voor het eigene was bij de Javanen niet gestorven, al werden in de laatste tientallen van jaren de meeste krachten aangewend om volledig meesterschap over de Hollandsche taal te verwerven, om daardoor toegang te verkrijgen tot de Europeesche cultuurwereld. Een vrucht van dit laatste streven is ook de herleving van de liefde voor de inheemsche volkskunsten, daar de Javanen door de Hollanders weer op hun nationale cultuur opmerkzaam werden gemaakt.

Men heeft alom begrepen, dat, hoezeer de studie der westersche wetenschappen gewenscht is, de overplanting van deze in eigen bodem niet kan geschieden zonder een grondige bewerking van den grond, waaruit het nieuwe leven moet ontspruiten. Zonder degelijke kennis van het Javaansch zelf zullen nooit de nieuwere wetenschappen in eigen taal vertolkt kunnen worden. En het ligt al zeer voor de hand dat men, om de studie van 't Javaansch te bevorderen, gebruik maakt van de ervaringen van het Westen, die ook de resultaten van vroegere beschavingen omvatten.

Tot den bloei eener studie draagt een ontwikkelend tijdschrift- en boekwezen in niet geringe mate bij.

Er is nog veel kennis van de Javaansche taal en van de Javaansche cultuur onder allerlei Javanen verspreid, maar ze is persoonlijk of tot kleinen kring beperkt: men kent op Java nog niet genoeg het uitwisselen van gedachten en kwesties om daarmede eigen inzicht te verruimen. En in een dergelijke samenwerking ligt de kracht der westersche wetenschap. Hierin zal het tijdschrift Europa moeten navolgen.

Bovenal heeft men dit geleerd, dat studie van het Europeesch geenzins de studie van het eigene mag uitsluiten. In Europa wordt zoowel het Europeesche als het vreemde bestudeerd, ja de studie van het vreemde, van zoo wijd mogelijken kring over de aarde, is de natuurlijke voortzetting van de studie van wat men zelve bezit. Een Javaan, die dan ook het Javaansche zou verachten, om alleen in het Europeesche behagen te vinden, heeft van Europa nog alles te leeren. Hij zal ook nimmer het Europeesche tot de diepste diepten kunnen doorschouwen, omdat hij wankeel staat op eigen grond.

Het is interessant te zien, hoe door de werking ten goede van één persoon op allerlei gebied nieuw leven kan ontspruiten. In den zeer korten tijd dat het nieuwe hoofd van het Huis Mankoe Nagoro, Z. H. Prins Prangwadono VII, over zijn staat regeert is er wonder veel gebeurd, en dit nieuwe tijdschrift is wederom een bewijs van zijn machtige bezieling om overal tot initiatief aan te zetten. Het is nu maar te hopen, dat talrijke Javanen aan zijn roepstem gehoor geven om hunne bijdragen in te zenden.

Voorloopig — zoo wordt ons medegedeeld — zal het tijdschrift slechts in het Nederlandsch verschijnen. Toch vinden we het jammer, dat ook niet bijdragen in het Javaansch geschreven opgenomen worden. Al zouden deze wellicht in den beginne iets aan wetenschappelijkheid te kort komne, er zouden daar toch wel eenige onder aangetroffen worden, die als voorstudien voor de nieuwe Javaansche wetenschappelijke taal te beschouwen zouden zijn, en deze mag men in geen enkel opzicht smoren. Wel dient hier de keuze van de op te nemen stukken met de uiterste zorg en tact te geschieden. En ook ware het goed met een vergaande welwillend-persoonlijke en gestreng-zakelijke kritiek, maar ook met billijke waardeering van het goede, dat toch in ieders arbeid schuilen mag, dergelijk werk te bespreken. Men mag niet vergeten, dat de schepping van deze taal niet het werk van een enkeling kan zijn. Ieder, die daaraan medewerkt, zal vooral in den beginne wel eens mistasten en ook zal het door hem gezegde wel eens beter gezegd kunnen worden. De een moet van den ander leeren. Alleen met nu en dan te struikelen zal men hier vooruit kunnen komen. In deze richting vooral zou het nieuwe tijdschrift de wegbereider kunnen zijn voor een nieuw Java.

Het eerste nummer van dit tijdschrift geeft al dadelijk een verrassing, en wat uiterlijk en wat inhoud betreft. Met haar batikmotieven op den licht-bruinen omslag, den naam in Javaansche letters, haar goede illustraties heeft deze eerste aflevering een bijzonder uiterlijk cachet. En de inhoud is eveneens zeer leerrijk. Wie onzer wist, dat in Palèmbang West-Javaansch gesproken werd? Men had wel gehoord van een sterken Ja-

vaanschen invloed in de Palembangsche streken, maar uit de gegevens, die reeds gepubliceerd zijn, blijkt nog nergens, dat de taal daar ter plaatse Javaansch is. Dit voorbeeld bewijst al weer, hoe onkundig men van den werkelijken toestand van vele plaatsen en gewesten in Indonesië eigenlijk nog is. En dit komt ook aan het licht door de interessante oudheden aldaar gevonden. De Bukit Seguntang hebben wij altijd al beschouwd als de sleutel tot de kennis van de alleroudste geschiedenis van Indonesië. Indien men eens er toe mocht komen daar ter plaatse opgravingen te doen, wat zou dan een geheel nieuw verleden uit het graf verrijzen.

Er is nog zooveel onbekends dat in den bodem van Indonesië rust, ook in de taal.

Men leze echter zelf deze aflevering door van dit nieuwe tijdschrift, dat we allen voorspoed op zijn levensweg toewenschen. Uit de achterzijde van den omslag vernemen we van het driedaagsch congres in Bandoeng van 17-19 Juni 1921, waarmee verbonden is een tentoonstelling van houtsnijwerk van Bali, Java, Madura en Palèmbang.

Wij twijfelen niet, of door dergelijke daden zal het Java-Instituut zich zeer populair maken. Valeat atque augeat.

PROEVE EENER OPGAVE VAN BOEKEN EN TIJDSCHRIFTARTIKELEN

in hoofdzaak betreffende taal, land en volk van Java,

vervolg 1920 en 1e. halfjaar 1921.

GESCHIEDENIS.

P. V. VAN STEIN CALLENFELS, De leeftijden der vorsten van Tumapel. (Oudheidk. Verslag, 1920 3e en 4e kw.) bijlage K., p. 107-110).

P. V. VAN STEIN CALLENFELS, Historische gegevens uit Balische Oorkonden II (Oudheidk. Verslag, 1920, 3e en 4e kw., bijlage N., p. 130-134).

L. C. WESTENENK, De Hindoe-Javanen in Midden- en Zuid-Sumatra. Met 1 bijlage, 2 kaartjes en 1 pl. (Handelingen 1e Congres T. L. en V. van Java, Solo, Dec. 1919, p. 1-40).

P. V. VAN STEIN CALLENFELS, De historische Aji Saka [een Çailendravorst] (Tijdschrift Bat. Genootschap, deel LIX, afl. 5, 1920, p. 471-479).

W. FRUIN-MEES, Geschiedenis van Java. Deel II: De Mohammedaansche rijken tot de bevestiging van de macht der Compagnie. (Met 24 pl. en 1 kaart). Weltevreden 1920. (Uitgave van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 326a.). gr. 8°.

Besproken door S[OETATMO] S[OERIOKOE-SOEMO] in Wederopbouw, Jg. 4 No. 4, Apr. 1921, p. 64-65.

Dr. E. B. KIELSTRA, De vestiging van het Ned. gezag in den Indischen Archipel (Volksuniversiteitsbibliotheek No. 5, 1920).

Besproken in Indologenblad Jg. 12 No. 9, 15 Mei 1921, p. 88.

W. LODEWYCKSZ, De eerste schipvaart der Nederlanders naar Oost-Indië onder Cornelis de Houtman 1595-1597. In opdracht van het Koloniaal Instituut in het kort beschreven door G. B. HOOYER en overeenkomstig diens ontwerp door L. J. VREUGDE gebeeldbouwd in de vestibule van het Instituut te Amsterdam 1921. Met afb. 4°.

J. F. L. DE BALBIAN VERSTER en M. C. KOOY- VAN ZEGGELEN, Batavia oud en nieuw. Met photogr. afb. Amsterdam [1921]. (De Meulenhoff- Editie. Ons Mooi Indië I). kl. 8°.

V. I. VAN DE WALL, De inwijding van de Portugeesche Buitenkerk in 1695. (Het Indische Leven, Jg. 2 No. 30, 12 Maart 1921, p. 586-587).

Dr. E. T. KUIPER, Schouten en Le Maire (Tijdschrift voor Geschiedenis jg. 35, 1920, afl. 3).

E. H. B. BRASCAMP, Houtleveranties onder de O. I. Compagnie (Tijdschrift Bat. Genootschap, deel LIX afl. 5, 1921, p. 432-479).

S. KALFF, De slavernij in Oost-Indië. Baarn 1920. (Onze Kolonien Serie III No. 9). 8°.

J. W. VAN NOUHUYS, Het „Larie Huis” der Compagnieswerf te Batavia in 1727 (Het Ned. Zeewezen, Jg. 20 No. 5, 1 Maart 1921).

V. I. VAN DE WALL, Meubelen uit den Compagniestijd. Met 5 afb. (Het Indische Leven, Jg. 2 No. 21, 8 Jan. 1921, p. 412-415).

V. I. VAN DE WALL, Remnants of Bygone Days. Furniture of the United East India Company. With 4 illustr. (Sluyters' Monthly, Vol. 2 No. 5, p. 408-412).

— Idem. Porcelain, Glass and Earthenware. With 4 illustr. (Sl. Monthly, Vol. 2 No. 6, June 1921, p. 514-517).

V. I. VAN DE WALL, Dreams of bygone days. With 2 illustr. (Sluyters' Monthly, Vol. 2 No. 4, Apr. 1921 p. 305-307).

Remnants of Quaint Old Holland (Sluyters' Monthly, Vol 2 No. 3, March 1921, p. 204-205).

M., De stichting van Buitenzorg, 31 Dec. 1748. (Indië, Jg. 4 No. 35, 1 Dec. 1920, p. 553-556).

E. H. B. BRASCAMP, Aanvulling van Bruinsma's lijst van plakaten door Daendels en Janssens uitgevaardigd. (Tectona, deel XIV afl. 2, Febr. 1921).

E. H. B. BRASCAMP, Krachtige maatregelen [van G. G. Daendels in zake Boschwezen]. (Tectona Deel XIII Afl. 11, Nov. 1920).

NOTO SOEROTO, Beknopt geschiedkundig overzicht van het sultanaat Jogjakarto. Hoofdstuk III (slot). Met afb. 14-21 (Ned. Indië Oud en Nieuw. Jg. 5 afl. 11, Maart 1921, p. 335-351). (Vervolg van 5e Jg. afl. 7, Nov. 1921, p. 197-205 en afl. 8, Dec. 1920, p. 241-256).

P. H. VAN DER KEMP, De Cheribonsche onlusten van 1818. Naar oorspronkelijke stukken. (Bijdragen Kon. Instituut deel 76, afl. 3-4 p. 310-365).

V. I. VAN DE WALL, De regeerings-overdracht in vroeger dagen. (Het Indische Leven, Jg. 2 No. 32 (26 Maart 1921, p. 624-625).

De „blijde inkomste” van een nieuwen landvoogd 50 jaar geleden I. Met 2 afb. (De Reflector Jg. 6 No. 9, 29 Febr. 1921, p. 162-163).

De Europeesche Koloniale samenleving in vroeger jaren: De Semarangsche Demonstratie. (Onze Stem, Jg. 2 No. 10, 31 Mei 1921, p. 6-8).

PERSOONSBSCHRIJVING.

Ir. R. A. VAN SANDICK, Ter herinnering aan Mas Aboekassan Atmodirono. Met portr. en 1 afb. (Ned. Indië Oud en Nieuw, Jg. 5 afl. 12, Apr. 1921, p. 362-365).

R. A. VAN SANDICK, Ter herinnering aan Aboekasan Atmodirono. Met portr. (Het Koloniaal Weekblad, Jg. 21 No. 2, 13 Jan. 1921).

Willem Belle [vioolbouwer]. Met portr. en 1 afb. (De Reflector, Jg. 6 No. 26, 25 Juni 1921, p. 509).

R. A. VAN SANDICK, Ter herinnering aan Mas Aboekasan Atmodirono. Met portr. (De Ingenieur Jg. 36 No. 3, 48-49, 1921).

J. KONING, Dr. W. van Bemmelen, zijn leven en werken (Nederland Jg. 72, 1920 III, p. 331).

X. Y. Z., K. A. R. Bosscha's installatie als eereburger der stad Bandoeng. Met 2 afb. (Indië, Jg. 4 afl. 45, 9 Febr. 1921, p. 708-712).

P., In memoriam F. D. Cochius, 10 Juni 1868 26 Maart 1920. Met portr. (Ned. Indië Oud en Nieuw, Jg. 5 afl. 11, Maart 1921, p. 332-333).

Prof. J. C. VAN EERDE, Dewa Manggis V. van Gianjar [Z. Bali]. (Onze Eeuw Jan. 1921).

HANS VAN DE WALL, Een stille werker [Herman von Dewall, kunstschilder te Soerabaja]. Met portr. en 2 afb. (Het Indische Leven, Jg. 2 No. 38, 7 Mei 1921, p. 746-747).

Twee schilders [E. Dezentjé en Wl. van der Does]. Met 3 afb. (Het Indische Leven, Jg. 2 No. 35, 16 Apr. 1921, p. 689).

R. Hasan Djajadiningrat †. Dengan gambar. (Sri Poestaka, Tah. 3 No. 3, Maart 1921, p. 83).

G. G. VAN DER KOP, Jan Dinger, 1853-1917. With a portr. (Sluyters' Monthly, Vol. 2 No. 2, p. 97-99).

P. H. VAN DER KEMP, Dipanegara. Een geschiedkundig Hamlet-type (in Bijdragen Kon. Instituut 1896, thans overgenomen door „Hatipoestaka“).

Besproken door Tirtokoesoemo in: Wederopbouw, Jg. 4 N° 4, Apr. 1921, p. 65-67.

Prof. P. C. Flu. Met portr. (De Reflector Jg. 6 No. 16, 16 Apr. 1921, p. 310).

P. B., De nieuwe landvoogd [Mr. D. Fock]. Met portr. (Ned. Indië Oud en Nieuw, Jg. 5 No. 7, Nov. 1920, p. 195-196).

Mr. H. C. DRESSELHUYS, De nieuwe Gouv. Generaal [Mr. D. Fock]. Met portr. (De Indische Post, proefnummer Dec. 1920).

P. BERGMAYER en V. J. VAN MARLE, J. C. Hartingsveldt. (De Banier Jg. 13 No. 7, 18 Febr. 1921, p. 81).

Een van de oude garde [Luit. Kol. Helb. pl. mil. commandant van Djokja]. Met portr. (Het Indische Leven, Jg. 2 No. 43, 11 Juni 1921, p. 842).

Lt. Generaal J. B. van Heutsz, oud-Gouv.Gen.

van Ned.-Indië, 5 Febr. 1851-1921 door Redactie. Met portr. (Ned.-Indië Oud en Nieuw Jg. 5 afl. 11, Maart 1921, p. 323).

Mr. J. C. KIELSTRA, De beteekeenis van den heer J. B. van Heutsz als Gouverneur-Generaal (Nationale Staatskundige Gids Jg. 3 No. 143, 3 Febr. 1921).

Marius Hulwit †. Met 2 afb. (Het Indische Leven, Jg. 2, No. 24, 29 Jan. 1921, p. 472).

W. H. R., Levensbeschrijving van Raden Kamil. Met portr. (De Revue, Jg. I No. 10, p. 448-449).

G. L. G[ONGGRIJP] Sr., In memoriam P. H. van der Kemp (Koloniaal Tijdschrift, Jg. 10 No. 3, Mei 1921, p. 289-290).

H. B., In memoriam P. H. van der Kemp, 1845-1921. Met portr. (Ned. Indië Oud en Nieuw, Jg. 6 Afl. 1, Mei 1921, p. 8-10).

R. [= S. A. REITSMA], In memoriam Dr. E. B. Kielstra. Met portr. (Indisch Tijdschrift voor Spoor- en Tramwegwezen Jg. VIII 1920. No. 5/6 p. 93-95).

NEPTUNUS, De kroonprins van Djocja op de „Johan de Witt“ Met 4 afb. (De Reflector, Jg. 6 No. 6, 5 Febr. 1921, p. 106-108).

JO VAN AMMERS-KULLER, Een pionierster. Mina Kruseman en haar verhouding tot Multatuli (Leven en Werken, Jg. 6, 1921, p. 174).

Pastoor W. van der Kun. Met portr. (Het Indische Leven Jg. 2 No. 27, 19 Febr. 1921, p. 521).

Een van oude garde [P. Landberg]. Met 2 afb. (Het Indische Leven Jg. 2 No. 33, 2 Apr. 1921, p. 655).

NOTO SOEROTO, Graaf van Limburg Stirum. Met portr. en 1 afb. (Ned. Indië Oud en Nieuw, Jg. 6 Afl. 2, Juni 1921, p. 35-37).

D. Mulder [oud-voorzitter Bat. Landbouw-Vereeniging] †. Met portr. (Het Indische Leven, Jg. 2 No. 37, 30 Apr. 1921, p. 735).

S. KALFF, Een baanbreker in den Raad van Indië [mr. Jac. Co. Mt. Radermacher, 1776-1783] (Koloniaal Tijdschrift. Jg. 10 No. 3, Mei 1921, p. 372-396).

De nieuwe Regent van Tjandjoer [R. T. Soerjadi Ningrat]. Met 2 afb. (Het Indische Leven, Jg. 2 No. 22, 15 Jan. 1921, p. 434).

NOTO SOEROTO, Rabindranath Tagore. Een biografische schets. 2e Druk. Amsterdam 1921. Met 1 pl. kl. 8°.

M. C. KOOIJ v. ZEGGELEN, Martine Tonnet †. (Indië, 4e Jg. afl. 35, 1 Dec. 1920 p. 548-553).

J. KONING, Karel Wijbrands. Met portr. (De Hollandsche Revue Jg. 1921 p. 21).

J. Th. P[ETRUS] B[LUMBERGER], In memoriam G. F. van Wijk [oud res. Soerakarta] (Koloniaal Tijdschrift, Jg. 10 No. 3, Mei 1921, p. 291-295).

J. W. IJzerman (De Ingenieur Jg. 35 No. 51, 18 Dec. 1920).

[J. F. L. H.] DE B[ALBIAN] V[ERSTER], Doctor J. W. IJerman. (Tijdschrift K. Ned. Aardr. Genootschap, 2e R. d. 38 No. 1, Jan. 1921, p. I-IV).

De promotie van den Heer J. W. IJerman [Rede van prof. J. C. VAN EERDE]. Met portr. (Tijdschrift K. Ned. Aardr. Gen. 2e R. d. 38 No. 1, Maart 1921, p. 169-173).

Dr. J. W. IJerman, door Redactie. Met portr. (Ned. Indië Oud en Nieuw, Jg. 5 afl. 12, Apr. 1921, p. 355).

OUDHEIDKUNDE.

W. COHN, Indische Plastik. Mit 161 Tafeln und 3 Textabbild, Berlin 1921 8° (= Die Kunst des Ostens, Band II).

Prof. Dr. J. Ph. VOGEL, The preservation of ancient monuments in India (The Asiatic Review, N. S. vol XVII No. 49, Jan. 1921, p. 78-115).

A. A. MACDONELL, The history of Hindu Iconography. (Rupam No. 4, Oct. 1920, p. 11-15).

NOTO SOEROTO, Voordracht over de beteekenis der Hindoeëcultuur op Java (De Taak Jg. 4 No. 45, 18 Juni 1921, p. 528, naar verslag in N. R. C.).

Dr. F. D. K. BOSCH, Een hypothese omtrent den oorsprong der Hindoe-Javaansche Kunst. Met 17 pl. (Handelingen 1ste Congres T. L. en V. van Java, Solo Dec. 1919, p. 93-170).

Prof. Dr. N. J. KROM, Inleiding tot de Hindoe-Javaansche kunst. Met een oudh. kaart en 100 platen. Uitgegeven door het Kon. Instituut voor de T. L. en V. van N. Indië. 's-Gravenhage 1920 2 deelen 8°.

Prof. Dr. N. J. KROM, Engelhard over de Javaansche oudheden. (Bijdragen Kon. Instituut, deel 76 afl. 3/4, p. 435-448).

Prof. Dr. N. J. KROM en T. VAN ERP, Beschrijving van Barabuder. Uitgegeven door het Kon. Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië met ondersteuning van het Departement van Koloniën. Deel I. Archaeologische beschrijving, door Dr. N. J. KROM. Met 2 pl. achter den tekst en 442 pl. in 2 portef. 's-Gravenhage 1920 (= Archeol onderzoek in N. I. III) 4° en fol.

Prof. Dr. N. J. KROM, De Boeddha-beelden van Boroboedoer. Met 10 afb. (Ned.-Indië Oud en Nieuw, Jg. 5 afl. 10, Febr. 1921, p. 307-320).

Prof. Dr. N. J. KROM, Een nieuwe Boroboedoer tekst [Gandawyôeha]. Met 3 afb. (Djâwâ, Jg. I. No. 2, Apr.-Juni 1921, p. 85-88).

R. Ng. POERBATJARAKA, Een hypothese ter verklaring van den naam Boroboedoer. (Handelingen 1e Congres T. L. en V. van Java, Solo Dec. 1919, p. 287-290).

Boro-boedoer. (Wederopbouw Jg. 3 No. 10/12, Oct./Dec. 1920, p. 229-230).

J. L. MOENS, De Tjandi Mendut. (Met 4 foto's en 2 plattegr. (Tijds. Bat. Gen. deel LIX afl. 6, 1921, p. 529-600).

Dr. M. E. LULIUS VAN GOOR, De Kuwera in het voorportaal van Tjandi Mendoet. Met 1 pl.

(Handelingen 1e Congres T. L. en V. van Java, Solo Dec. 1919, p. 325-348).

M. LULIUS VAN GOOR, Panoentoen tjekakan toemrap tjandi ing tanah Prambanan, Dijeng, sapanoenggilanipoen, kadamel ing temboeng Djawi, dening R. Ng. POERBATJARAKA. Batavia 1920. 8°.

B. DE HAAN, De reconstructie van de badplaats te Panataran. Met 7 schetsen en 9 afb. (Oudh. Verslag, 1920 3e en 4e kw., bijlage M, p. 125-129).

Prof. Dr. N. J. KROM, Een belangrijke vondst op Bali [Kon. bijzittingsplaats te Tampaksiring, Gianjar]. Met 2 afb. (Bijdragen Kon. Instituut, deel 76 afl. 3/4, p. 483-485).

L. C. WESTENENK, Uit het land van Bittertong [Z. Soematra]. Met 15 afb. en 1 kaartje (Djâwâ, Jg. I No. 1, Jan.-Apr. 1921, p. 5-11).

Prof. Dr. N. J. KROM, Epigraphische aantekeningen XIV-XVI. (Jayabhaya en Kameçwara; De dateering der koperplaten van Bendosari; De inscriptie van Karang Brahi. (Tijdschrift Bat. Genootschap, deel LIX (afl. 5, 1920, p. 420-424, 424-426, 426-431).

Dr. F. D. K. BOSCH, Epigraphische en iconographische aantekeningen. Met 7 afb. (Oudheidk. Verslag 1920, 3e en 4e kw., Bijlage I, p. 98-106).

Dr. F. D. K. BOSCH, De Inscriptie op het Aksobhyabeeld van Gondang Lor. Met 2 photo's (Tijdschrift Bat. Genootschap, deel LIX afl. 5, 1920, p. 498-528).

Dr. F. D. K. BOSCH, De inscriptie op het Manjusri-beeld van 1265 Saka. Resumé der voordracht (Verslag 1e Congres Oostersch Genootschap, Leiden 4/5 Jan. 1921, p. 46-47).

POERBATJARAKA, Transcripties van koperen platen I-II (Oudheidk. Verslag, 1920, 3e en 4e kw. bijlage O. p. 135-136).

J. P. MOQUETTE, De oudste Moehammedaansche Inscriptie op Java, n.m. de Grafsteen te Lérân. Met 5 afb. (Handelingen 1e Congres T. L. en V. van Java, Solo Dec. 1919, p. 391-400).

J. P. MOQUETTE, De grafsteen van Soeltan Mansoer Sjah van Malakka (1458-1477 A. D.). Met 3 pl. (Tijds. Bat. Gen. deel LIX afl. 6, p. 601-606).

KUNST EN KUNSTNIJVERHEID.

H. J. KIEWIET DE JONGE, Nieuwe banen voor Java's kunst (Djâwâ Jg. I. No. 1, Jan.-Apr. 1921, p. 43-47).

Besproken door Z. STOKVIS „Ingezonden” in De Taak, Jg. 4 No. 38, 30 Apr. 1921 p. 444; beandwoord door K.d. J. o.d.t. Java's Kunst in De Taak, Jg. 4 No. 39, 7 Mei 1921, 452 en 543; en weer door Z. Stokvis, in No. 41, 21 Mei 1921, p. 478.

L., De Indische Week en de Javaansche kunst-avond. (Indologenblad Jg. 12 No. 9, 12 Mei 1921, p. 85).

SOORJO POETRO, Javaansch tooneel I. Met 4 afb. (Ned. Indië Oud en Nieuw, Jg. 5 afl. 9, Jan. 1921, p. 276-282).

SOORJO POETRO, Javaansch tooneel. (Inhoud melodrama „Kerto Wioogo”). (Wederopbouw Jg. 3. No. 10/12, Oct./Dec. 1921, p. 220-228).

Stuurman Drie [J. P. KOSTER], De Javaan en zijn tooneel. Met 4 afb. (De Revue Jg. I. No. 25, Juni 1921, p. 1240-1244).

Overzicht van de Lakon Soedamala (Handelingen 1e Congres Taal, Land- en Volkenkunde van Java, Solo, Dec. 1919, p. XIII-XX).

Overzicht van het Tooneelstuk „Dewi Angreni”. Met 2 pl. (Handelingen 1e Congres T. L. en V. van Java, Solo, Dec. 1919, p. XXI-XXVI).

Prof. Dr. G. A. J. HAZEU, De Wajang-voorstelling „De verdwijning van Dewi Retna Erawati” uit de lakon Karta-wijoga. (Verslag 1e Congres Oostersch Genootschap, Leiden 4/5 Jan. 1921, p. 48-49).

PROGRAMMA. Een fragment van de Wajang-Opvoering genomen uit het verhaal van de abdica-tie van P. Kresnodipojono, vorst van Ngastino, ten gunste van den tweeden zoon R. Pandoe, gespeeld ter eere van Z. K. H. den Sultan Hamengkoeboe-wono VIII. Djokjakarta 1921. 8°.

J. KATS, Wajangstudien. I. Een verschoven tijd-vak in de Wajang-Poerwa (Djāwā, Jg. I. No. 2, Apr.-Juni 1921, p. 93-95).

J. KATS, Kresna Goegah. Met 1 afb. (Djāwā, Jg. I No. 1, Jan-Apr. 1921 p. 32-36).

P. V. VAN STEIN CALLENFELS, Panji en Semar. Voordracht. (Handelingen 1e Congres T. L. en V. van Java, Solo Dec. 1919, p. 301-308).

Dr. H. H. JUYNBOLL, Over de beteekenis van den naam Semar. (Bijdragen Kon. Instituut, deel 76 afl. 3/4, p. 449-451).

J. KATS, Een Javaansche Tristanfiguur. (Handelingen 1e Congres T. L. en V. van Java, Solo Dec. 1919, p. 379-390).

Lezing Wiropoestoko. (Handelingen 1e Congres T. L. en V. van Java, Solo Dec. 1919. p. 251-258).

Uit de Javaansche cultuurbeweging [Solo Karti, Jav. tooneelvereeniging Semarang] (Djāwā, Jg. I. No. 1, Jan.-Apr. 1921, p. 59).

Biendhi Mataram. Dans- en tooneelkunst op Java. (Overdruk uit „De Beweging”). Semarang 1920. 12 pag. (Uitg. Indon. Boek- en Brochurenhandel).

Dr. M. SCHOENMAEKERS, Javaansche dansen. Met afb. (De Groene) Amsterdammer No. 2275, 29 Jan. 1921).

P. A. HADIWIDJOJO, De Bedojo Ketawang. Met 1 bijlage en 5 afb. (Handelingen 1e Congres T. L. en V. van Java, Solo Dec. 1919, p. 87-92).

K. P. S., Iets over de wireng. Met 3 afb. (De Re-flector, Jg. 6 No. 11, 12 Maart 1921, p. 209-210).

TEKST van de Wajang-orang-voorstellingen op te voeren den 4e April 1921 in het Pakoe Alamsche Huis. Djocjacarta [1921]. 8°.

H. v. E, Opvoering Loetoeng Kasaroeng (Java-Instituut Congres-Bandoeng). (De Taak, Jg. 4 No. 46, 25 Juni 1921, p. 533-535).

M. H. VAN WESEL, Iets over [Eur.] Indische [tooneel] spelen (Indië Jg. 4 afl. 44, 2 Febr. 1921, p. 697-701).

Ir. THO. KARSTEN, Opmerkingen over de ont-wikkelingsmogelijkheid der Inheemse Bouwkunst. Met 4 afb. (Handelingen 1e Congres T. L. en V. van Java, Solo Dec. 1919 p. 291-300).

THO. KARSTEN, Van pendopo naar volkschouw-burg (Djāwā, Jg. I No. 1, Jan.-Apr. 1921, p. 21-28).

MALANGER, Villa „Augusta” te Malang. Met 5 afb. (Het Indische Leven Jg. 2 No. 39 en 40, 14 en 21 Mei 1921, p. 766-767, en 786-787).

S. C. S., Overzicht der lezing van den Heer R. M. Soerjo-Poetro over „Javaansche muziek”. (Orang Peladang, Jg. 8 No. 5, Febr. 1921).

Een Javaansch Muziekschrift. (Ontleend aan een opstel van Soorjo Poetro in „Mudato”). (De Nieuwe Amsterdammer, No. 308, 27 Nov. 1920).

SOORJO POETRO, Muziekschrift voor Java's toonkunst. Met 8 afb. (Ned. Indië Oud en Nieuw, Jg. 5 afl. 9, Jan. 1921, p. 259-266).

R. SOERJOWINOTO, Beschrijving van gamēlan-instrumenten. Met 10 teekeningen. (Ned. Indië Oud en Nieuw, Jg. 5 afl. 9, Jan. 1921, p. 267-275).

De rebab I-III. (De Taak, Jg. 4. No. 38, 40, 41, van 30 Apr., 14 en 21 Mei 1921, p. 441-443, 465-467, 478-480).

HANS VAN DE WALL, [Krontjong-muziek]. (Onze Stem, Jg. 1 No. 8, 16 Dec. 1920, p. 5).

M. C. KOOIJ- VAN ZEGGELEN, Indonesische sierkunst. (Buiten No. 1, 1 Jan. 1921).

Dr. J. LEHMANN, Die Ornamente der Natur- und Halbkulturvölker mit einem Beitrag zur Ent-wicklung der Ornamente und ihrer Verwertung für Kunstgewerbe und Architektur. Mit 61 Taf. Frank-furt a/M. 1920. 8°.

Master Craftsmen of the Orient. 4 illustr. (Sluy-ters' Monthly, Vol. 2 No. 5 p. 397-400).

Modern Influences in Batic Art. 2 illustr. (Sluy-ters' Monthly, Vol. 2 No. 6, June 1921 p. 484-485).

CATALOGUS van de Houtsnijwerk tentoonstel-ling te houden te Bandoeng van 18 tot en met 28 Juni 1920 [ter gelegenheid van het] Congres Java Instituut. [Met inleidingen door P. A. J. MOOJEN en C. J. BATENBURG]. Bandoeng 1921. Met 4 pl. 8°.

STAAT.

Prof. Mr. C. VAN VOLLENHOVEN, De Grond-wet en de Koloniën. (Koloniaal Tijdschrift Jg. 10 No. 1, Jan.-1921, p. 2-12).

S. RITSEMA VAN ECK, De Hervorming van het Bestuursstelsel van Ned.-Indië. (De Indische Gids XLIII No. 1, Jan. 1921, p. 3-36).

Mr. A. B. COHEN STUART, De autonomie van Indië [naar aanleiding van het werk der Indische herzieningscommissie. Voordracht] (Indisch Genootschap, 28 Jan. 1921, p. 1-37).

Mr. M. VAN DIJK, Een ingewijde over het verslag der Herzieningscommissie [Mr. A. B. Cohen Stuart]. (Hindia Poetra, Jg. 3 No. 3, Maart 1921).

D. G. STIBBE, Grondslagen der Voorstellen van de Indische staatkundige herzieningscommissie. Lezing. 's Gravenhage 1921. (Vereeniging „Moederland en Koloniën". 20e jaar: 1921. I.). 8°.

Prof. Mr. Ph. KLEINTJES, De arbeid van de Commissie tot herziening van de Staatsinrichting van Ned.-Indië (De Indische Mercurius Jg. 44 No. 4, 28 Jan. 1921).

W. DE COCK BUNING, De hervorming der Indische staatsinrichting. (De Opbouw Jan. 1921).

Verslag van de Commissie tot herziening van de Staatsinrichting van N. I. 1920:

Besproken door H. J. VINGERHOETS in Hindia Poetra Jg. 2 No. 11, 23 Sept. 1920 en Jg. 3 No. 1, 3 Jan. 1921; door Th. (VI tot slot.) in Sociaal Leven Jg. 2 No. 1-3, 25 Jan.-Maart 1921 p. 14-18, 34-36, 53-54; door P. J. G(ERKE) in de Taak Jg. 4 No. 29, 26 Febr. 1921, p. 331-332; door G. Th. STIBBE in Kolon. Tijdschrift Jg. 10, Jan. 1921 p. 13-34 en No. 2, Maart 21 p. 177-200; door W. DE COCK BUNING in Vrijzinnig Weekblad Jg. 4 No. 7-9, 19 en 26 Febr. tot 6 Maart 1921 p. 75-78, 86-98, 99-102; en in Vrijzinnig Weekblad Jg. 4 No. 6, 12 Febr. 1921 (overgenomen uit N. R. C. No. 10, 12 Maart '21 p. 117-118, No. 12, 26 Maart '21 p. 135-137, No. 14, 9 Apr. '21 157-158).

A. C. SAMSON, Iets over Indische Hervormingsplannen I-V (De Banier Jg. 13 No. 12-16, 25 Maart, 1, 8, 15, 22 Apr. 1921, p. 137-8, 147-8, 160-1, 173-4, 184-5).

Th. J. G. L., Bestuurshervorming in Indië (Indo-logenblad, Jg. 12 No. 8, 24 Maart 1921, p. 73-78).

C. VAN DER POL, Bestuurshervorming in Ned.-Indië. (Vragen van den Dag, Jg. 36, Mei 1921).

J. M. MEIJER RANNEFT, De voorstellen De Graaff in den Volksraad (Koloniaal Tijdschrift Jg. 10 No. 2, Maart 1921, p. 159-176).

De bestuurshervorming De Graaff [adres Mr. Chr. P. van Wijngaarden c. s. betreffende de instelling van gewesten en gouvernementen] (De Indische Gids XLIII No. 5, 1 Mei 1921, p. 464-466).

Mr. CHR. P. VAN WIJNGAARDEN, Regentschap en Provincie. (Indisch Genootschap, 16 Maart 1921, p. 63-101).

Prof. Mr. J. C. KIELSTRA, De toekomst van het Ned. gezag in Oost-Indië (Onze Eeuw, Apr. 1921).

WET, RECHT, BESTUUR.

BOUDEWIJNSE en VAN SOEST, De Indo-Nederlandsche Wetgeving. Staatsblad van Ned. Indië over het jaar 1918. Bewerkt en met aantekeningen voorzien door Mr. H. G. NEDERBURGH, 83e Afl. 1918 Nos, 1-267. Amsterdam 1921 gr. 8°.

Albrecht's Klapper op de Wetboeken en het Staatsblad van Ned.-Indië benevens op het Bijblad over de Sb. jaargangen 1917 en 1918 en de Bb.-deelen LII en LIII, bewerkt door G. A. N. SCHELTEMA DE HEERE. Leiden [1920]. gr. 8°.

..VERZAMELING van de voornaamste Ned-Indische wetten, reglementen en verordeningen etc. van belang voor Bestuur, Rechterlijke Macht en Politie, verzameld door S. KOSTER, met medewerking van B. K. NOORMAN. Deel I-II. Weltevreden 1920-21. (Uitgegeven door de Ned.-Indische Politie-gids.) 8°.

R. PRAWOTO, Pemrentahan Hindia-Olanda. Bagian 1. Weltevreden 1921. 8°.

VERZAMELING van keuren en verordeningen, bijgewerkt tot 1 Jan. 1921. Bandoeng 1921. 8°.

Mr. IS. CASSUTTO, Het strafrecht in Ned.-Indië, zooals het geldt sedert de invoering van het nieuwe strafrecht wetboek op 1 Jan. 1918 Handleiding ten dienste van het onderwijs en de praktijk. (I De algemeene hoofdstukken). 's Gravenhage 1920. 8°.

R. PRAWOTO, Hal ilmoe hoekoem (Pedoman Prijaji, tah. ke 5 No. 7-8, p. 170-180 No. 9-10, p. 237-239).

A. L. SAMSON, Enkele aantekeningen naar aanleiding van Mr. Nolst Trenite's Inleiding tot de agrarische wetgeving van het rechtstreeks bestuurd gebied in N. I. (Koloniale Studiën Jg. 5 No. 3, Juni 1921, p. 347-375).

J. C. VERGOUWEN, Politieleiding en politiebevoegdheid (Koloniaal Tijdschrift, Jg. 10 No. 2, Maart 1921, p. 129-158).

—, De bekeurende magistraat, met naschrift van de Redactie (Kol. Tijds. Jg. 10 No. 3, Mei 1921, p. 299-304).

NACHRAWI, De desa-politie (De Oud-Osviaan Jg. 3 No. 10-12, Dec. 1920, Jan.-Febr. 1921, p. 157).

Mr. H. M. B. TER HAAR ROMENIJ, Uit de Landraadszaal. (Indië, Jg. 4 Afl. 40, 5 Jan. 1921, p. 630-634; afl. 49, 9 Maart 1921, p. 779-780).

Prof. Mr. C. VAN VOLLENHOVEN, Een accident in de Indische rechtshervorming (Gids, Jaarg. 85 No. 3, Maart 1921, p. 465-471).

Besproken in: Kolon. Tijdschrift, Jg. 10 No. 3, Mei 1921, p. 416.

P. J. G(ERKE), Inlandsche rechtskundigen in Nederland (De Taak. Jg. 4 No. 23, 15 Jan. 1921, p. 259-260).

ADATRECHTBUNDELS XIX: Java en Madoera. 's-Gravenhage 1921. 8°.

Pandecten van het Adatrecht V: Het erfrecht, Amsterdam 1920 (Kol. Instituut, Mededeeling No. IV. Afd. Volk. No. 2).

Besproken door J. C. v. EERDE in: Tijdschrift K. N. Aardr. Gen. 2e R.d. XXXVIII No. 1, Jan. 1921, p. 99-103.

FRITS, Iets over het Mohammedaans recht. (De Oud-Osviaan Jg. 3. No. 10-12, Dec. 1920 Jan-Febr. 1921, p. 159-160).

Een „pranatan”, Rijksblad van Soerakarta. (De Indische Gids XLIII No. 6, 1 Juni 1921, p. 553).

Mr. J. J. SCHRIEKE, De lagere inlandsche rechtsgemeenschappen in Ned.-Indië. Weltevreden 1921. (Uitgave van de Commissie voor de Volkslectuur Serie No. 386a.). 4°.

F. A. LIEFRINCK, Nog eenige verordeningen en overeenkomsten van Balische vorsten. Uitgegeven door het Kon. Instituut voor de T. L. en V. van Ned.-Indië. 's-Gravenhage 1921. Met pl. 8°.

Besproken in: De Indische Gids XLIII No. 5, Mei 1921 p. 548.

REGELING van de ontvangst van en de overgave van het bestuur van Ned.-Indië aan den Gouverneur-Generaal, den Heer Mr. D. FOCK Weltevreden 1921. 8°.

E. A. A. VAN HEEKEREN, Het bewind van G. G. J. P. van Linburg Stirum (De Indische Gids XLIII No. 5, 1 Mei 1921, p. 385-392).

E. L. K. SCHMULLING, De gaande en de komende landvoogd en de inboorling (Vragen van den Dag, Jg. 35, Dec. 1920).

Regeling van den rechtstoestand der Indische Ambtenaren (De Waterstaats ingenieur Jg. 1921 No. 2, pl 52-72).

Dr. E. MORESCO, Het ambtenaarsvraagstuk. (De Indische Post, Proefnummer Dec. 1920).

HANDLEIDING ten dienste van de Inl. bestuursambtenaren Pemimpin setr. No. 18 B. B. (Supplement). B. Splitsing en samenvoeging van desa's. No. 41 G. B. Postpaarbank in Ned.-Indië.-Batavia 1921. 8°.

REGEN, De verworping onzer Indische strijdkrachten. Rotterdam 1921. 8°.

NIJVERHEID EN HANDEL.

Inlandsche en niet-inlandsche nijverheid in Ned.-Indië. (Tijdschrift voor Economische Geographie Jg. 12 No. 5 en 6, 15 Mei en 15 Juni 1921, p. 175-180 en 218-220).
drukt uit „De Ingenieur” 1920, No. 46).

Fabrieksnijverheid in Ned.-Indië (Handelsberichten Jg. 15 No. 736, 21 Apr. 1921).

Waterkrachtkadaster, (Water Power Survey). No. 1. Statistiek van waterwaarnemingen (hydrometia) in 1914-1919. A. Java. Weltevreden 1920 8°. 1920 8°.

(Dienst voor waterkracht en electriciteit in Ned. Indië).

ROELOFSEN (P. A.), Het Staatswaterkrachtwerk in het Tjatoerdal bij Madioen (Java). (Met afb.). 's Gravenhage 1920. Met 12 fig. 4°.

Overgedrukt uit „De Ingenieur” 1920, No. 46.

Dr. A. J. KLUIJVER, Bevordering der inheemsche nijverheid van regeeringswege (Koloniale Studiën. Jg. 5 No. 2 Apr. 1921, p. 153-181).

Lotgevallen van de Inlandsche Steen- en Pannebakkerij met regeerings hulp. (Nationale Staatskundige Gids Jg. 3 No. 131, 11 Nov. 1920).

De aardewerkindustrie te Depok. Met 8 afb. (De Reflector, Jg. 6 No. 20, 14 Mei 1921, p. 386-389).

Een rijstpellerij in Serang. Met 6 afb. (De Reflector Jg. 6 No. 24, 11 Juni 1921, p. 473-474).

G. G. VAN DER KOP. The Story of the Bamboo Hat. illustr. (Sluyters' Monthly, Vol 2 No. 6, June 1921, p. 501-504).

SCHMULLING, Het einde van Java's kleine landoverschot in het zicht. Met 5 afb. (Indië, Jg. 5 afl. 1, 6 Apr. 1921, p. 5-8).

H. Ch. G. J. VAN DER MANDERE, De Suikerindustrie op Java, hare geschiedenis en ontwikkeling. Met afb. (Indië Jg. 5 afl. 2, 13 Apr. 1921, p. 20-25; afl. 4, 27 Apr.-'21, p. 72-77; afl. 5, 4 Mei '21 p. 86-93; afl. 7, 18 Mei 21 p. 120-125; afl. 8, 25 Mei 21 p. 139-141; afl. 11, 15 Juni '21 p. 187-188).

Komisi pertanian. Dengan 3 gambar. (Sri Poestaka, Tah. 3 No. 3, Maart 1921, p. 86-91).

H. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, Persemaian kering. Dengan 1 gambar. (Sri Poestaka, Tah. 3 No. 2, Febr. 1921 p. 52-56).

Mr. J. H. ABENDANON, Economische rechtvaardigheid voor de Indonesische bevolking in verband met begrootings-beschouwingen. (De Indische Gids XLIII No. 3, 1 Maart 1921, p. 193-207).

R. FRUIN en M. VIERHOUT. Het arbeidsvraagstuk in verband met de noodzakelijke ontwikkeling der Buiten gewesten. Praeadviezen. Weltevreden 1921. (Vereeniging voor studie van Koloniaal-Maatschappelijke Vraagstukken, Publicatie No. 10 en 11) 8°.

J. F. C. NIENHUIS, Gevangenis-Arbeid in Ned.-Indië Met 3 afb. (Eigen Haard Jg. 47 No. 25, 18 Juni 1921, p. 404-406).

HANDBOEK voor Cultuur- en Handels-ondernemingen in Ned.-Indië., 1921 (33e jaargang). Amsterdam 1920. 8°.

Tweede Ned. Indische Jaarbeurs te Bandoeng van 12 Sept. tot en met 9 Oct. 1921. Tegal [1921]. Geïllustreerd. gr. 8°.

HARBOURS, (Neth. East Indian Harbours. Batavia 1920. Illustrated 8°. (Department of Public Works Harbourworks).

Prof. Mr. J. C. KIELSTRA, De O. I. handel. (De Indische Post, proefnummer Dec. 1920).

E. G. SEMMENS, Java Australian trade 1919-20. (The Dutch East Indian Archipelago, Vol. III No. 53, 15 March 1921, p. 1158).

Catalogus Boekwerken, Periodieken, Marktberichten, Verslagen enz. [in het bezit der] Handelsvereeniging te Bandoeng, Bandoeng 1921. 8°.

GELD EN CREDIET.

H. G. F. VAN HULS, De ontwikkeling van het Indische muntwezen sedert de 19e eeuw (Koloniaal Tijdschrift, Jg. 10 No. 1, Jan. 1921, p. 35-63).

Mr. G. VISSERING, Muntwezen- en circulatiebanken in Ned. Indië Amsterdam 1920. 8°.

Besproken door N. in „Indië”, Jg. 4 Afl. 37, 15 Dec. 1920, p. 590-591.

Muntwezen en circulatiebanken in Ned. Indië. (In- en Uitvoer Jg. 6 No. 16, 20 Apr. 1921).

Jhr. Mr. Dr. J. R. CLIFFORD KOCQ VAN BREUGEL, Muntwezen en circulatiebanken in Ned.-Indië (Sconomisch-statistische Berichten Jg. 6 No. 275, 6 Apr. 1921).

Mr. J. GERRITSEN, Indische leeningspolitiek. (De Indische Post, proefnummer Dec. 1920).

Mr. Dr. G. M. VERRIJN STUART, Geldproblemen in Ned.-Indië. (De Economist, Jg. 70 No. 4, 15 Apr. 1921, p. 231-263).

Dr. J. H. BOEKE, De Inlandsche bestuursambtenaar en het volkscredietwezen. Toespraak. Blaadje van de Centrale Kas, Jg. 9 No. 5, Mei 1921, p. 99-118).

Dr. J. H. BOEKE, Een reorganisatie van het Volkscredietwezen. (Blaadje van de Centrale Kas, Jg. 9 No. 2, Febr. p. 37-80).

B., Een inlandsche Credietvereeniging (Blaadje van de Centrale Kas, Jg. 9 No. 4, Apr. 1921, p. 94-96).

Coöperatie-Commissie. [Vragenlijst voor de Inlandsche Vereenigingen]. Weltevreden 25 Juli 1920 fol.

Komisi Cooperasi [Daftar pertanjaan]. Weltevreden 25 hari boelan Juli 1920. fol.

E. L. K. SCHMULLING, De coöperatie in Indië in den allerjongsten tijd. (Het Koloniaal Weekblad, Jg. 21 No. 13, 31 Maart 1921).

Algemeene wenken voor op te richten Coöperatieve vereenigingen, speciaal die voor Inlanders (Ned.-Indische Coöperatie-Gids Jg. 1 No. 1, 15 Dec. 1920).

STATUTEN van de Vereeniging „Ned.-Indische Coöperatie Bond”. Weltevreden 1920. 8°.

P. DE KAT ANGELINO, De kèpèng op Bali (Koloniaal Studiën Jg. 5 No. 1, Febr. 1921, p. 67-83).

Mr. G. D. WILLINCK, Het Jaarboek van Ned.-Indië van 1920 en zijn leemten. (De Indische Gids XLIII No. 1, 1 Jan. 1921, p. 37-43).

OVERZICHTEN (Meerjarige) van den in- en uitvoer van Ned.-Indië 1e deel. Samengesteld bij het Hoofdkantoor der In- en Uitvoerrechten en Accijnzen in N. I. Weltevreden 1921. 8°.

E. HELFFERICH, Die Wirtschaft Nied.-Indiens im Welthriege und heute Hamburg 1921. Sonderabdruck aus den Mitteilungen der Geogr. Gesellschaft in Hamburg).

Die Wirtschaftslage in Nied.-Indien (Deutsche Wacht, Jhrg. 7 No. 2, S. 1-2).

C. LEKKERKERKER, Indië's jonge kracht. Eenige der nieuwere gegevens omtrent de koloniale huishouding. Samengelezen door —. Deventer 1921. (Uitgaven van het Koloniaal Instituut, Amsterdam). 8°

Besproken door: R. VAN SANDICK in De Ingenieur Jg. 36 No. 10, 1921, p. 190.

A. LE CLERCQ, Indië's economische toestand en toekomst. (Indië Jg. 4 afl. 43, 26 Jan. 1921, p. 681-685).

Alphabetisch Compendium op de Alg. Edita der Centrale Commissie (Welvaarts-Commissie voor 't Oorzaken- en verbeteringsonderzoek. Mindere Inlandsche Welvaart op Java en Madoera. [Door H. E. STEINMETZ]. Weltevreden 1921 8°.

Besproken in: Sri Poestaka, Tah. 3 No. 2, Febr. 1921, p. 57 met portret.

A. M. P. A. SCHELTEMA, Het verbruik der voornaamste voedingsmiddelen op Java en Madoera. (Koloniaal Studiën Jg. 5 No. 3, Juni 1921, p. 305-346).

D. KAPTEIJN, Pasars. (Locale Belangen, Jg. 8 Afl. 24, Juni 1921, p. 699-703).

VOLK.

Dr. L. S. A. M. VON RÖMER, Rassenvermenging, Met 4 bijlagen. (Handelingen 1e Congres T. L. en V. van Java, Solo Dec. 1919, p. 171-250).

R. HEINE-Geldern, Gibt es eine austrasiatische Rasse? (Archiv für Anthropologie, N. F. Bd. XVIII, Heft 1-2, 1920).

Besproken door K[LEIWEG] DE Z[WAAN] in Tijds. K. N. Aardr. Gen. 2e R. d. 38 No. 2, Maart 1921, p. 279-282.

D. M. G. KOCH, Rassenwaan. (Koloniaal Studiën, Jg. 5 No. 3, Juni 1921, p. 399-410).

W. VAN DIJCK, Rassenwaan en Rassenhaat. (Onze Stem, Jg. 2 No. 4, 28 Febr. 1921, p. 1-2).

E. DUBOIS, De proto-Australische fossiele mensch van Wadjak, Java. Met afb. (Verslag Wis- en Natuurk. Afd. Kon. Akademie van Wetenschappen, Amst. Deel XXXIX 1e ged., Jan. 1921).

Dr P. H. M. Travaglino, De psychose van den inlander in verband met zijn karakter. (Mededeelingen Burg. Geneesk. Dienst in N. I. 1920, deel II).

S. KOSTER, Een vergelijkend reuk-onderzoek bij inlanders van Ned. Oost-Indië en Hollanders (Geneeskundig Tijdschrift voor N. I. deel 61 afl. 2, 1921, p. 165-189).

Prof. Dr. A. W. NIEUWENHUIS, De eenheid der Maleische volken in Oost-Indië. (De Indische Post, proefnummer Dec. 1920).

HANDELINGEN van het Eerste Congres voor de Taal- en Land- en Volkenkunde van Java. Solo 25 en 26 Dec. 1919. Weltevreden 1921. Met afb. gr. 8°.

Besproken in: De Taak Jg. 4 No. 43, 4 Juni 1921 pl. 503.

STATUTEN en Huishoudelijk Reglement van de Vereeniging Java Instituut. Goedgekeurd bij G. B. ddo. 17 Dec. 1919 No. 75 Weltevreden 1920 8°.

PRAE-ADVIEZEN Congres Java-Instituut te houden te Bandoeng 17-19 Juni 1921. Weltevreden 1921. I. Over de noodzakelijkheid van geschiedenis-onderwijs [door W. FRUIN-MEES e.a.].— II. De ontwikkelingsmogelijkheden van de muziek op Java [door J. S. BRANDTS BUYS e.a.].— 2 Bundels. 4°.

Resumé van de Prae-adviezen Congres J. I. (Djāwā Jg. I No. 2, Apr. Juni 1921, p. 133-135 [Geschiedenis], 137-140 [Muziek]).

Programma voor het Congres van het Java Instituut, Bandoeng 17-19 Juni 1921 (Djāwā, Jg. I No. 2, Apr. Juni 1921, p. 131-132).

THO. KARSTEN, Vóór de eerste prestatie, (De Taak Jg. 4 No. 44, 11 Juni 1921, p. 509-511).

Uit de Javaansche cultuurbeweging: Kort verslag afd. Jogjakarta van het Java-Instituut (Djāwā, Jg. I No. 2, Apr.-Juni 1921, p. 127-129).

Oostersche en Westersche mentaliteit. (Wederopbouw Jg. 3 No. 10/12, Oct./Dec. 1920, p. 214-216).

Westersche Cultuur als bindmiddel tusschen Oost en West (De Banier Jg. 13 No. 25, 24 Juni 1921, p. 292-295).

Het Javaansche Volk en de Westersche Cultuur. (De Banier Jg. 13 No. 24, 17 Juni 1921, p. 280-282).

„West” richt zich naar „Oost”. (Wederopbouw, Jg. 4 No. 1, Jan. 1921, p. 4-11).

A. MUHLENFELD, Bevolkingsboekhouding. (Locale Belangen, Jg. 8 Afl. 17, 1 Maart 1921, p. 505-508).

Burgerlijke stand voor Javanen. (De Indische Mercur Jg. 44 No. 12, 25 Maart 1921).

J. J. M. DE BONT, Volkstelling en bevolkingsboekhouding. (Locale Belangen, Jg. 8 Afl. 15, p. 461-469).

Plattelandsonvolking in Indië (Ontleend aan de „Kediri Courant”). (Eigen Haard Jg. 47 No. 15, 9 Apr. 1921, p. 239).

JOH. KONING, Kromo en het groote verlangen. [Klerk worden inplaats van tani]. (Indië Jg. 4 Afl. 40, 5 Jan. 1921, p. 634).

L., Kromo de pennelikker. Met 2 afb. (Indië Jg. 5 afl. 1, 6 Apr. 1921, p. 8-12).

O. J. A. COLLET, L'évolution de l'esprit indigène aus Indes Orientales Néerlandaises (Bulletin de la

Société Belge d'Etudes Coloniales 27e année No. 11/12, Nov. Déc. 1920).

Prof Mr. J. C. KIELSTRA, Veranderingen in de inheemsche samenleving onzer Koloniën (Tijdschrift voor Economische Geographie Jg. 12 No. 4, 15 Apr. 1921, p. 113-116).

Communaal en erfelijk individueel grondbezit (Pedoman dan Prijaji, tah. ke V No. 6., 9/10, p. 142, 275-277).

R. SOEDJIMAN, Communicaal en erfelijk individueel grondbezit. Voordracht. (De Oud-Osviaan Jg. 3, Dec. 1920-Febr. 1921, p. 175-179).

Het boek van Kartini [in het Engelsch vertaald] (De Taak Jg. 4 No. 29, 26 Febr. 1921, p. 336).

v. L., De vrouw in Ned.-Indië (Neerlandia Jg. 25 Afl. 5, Mei 1921).

Feminisme in de Inlandsche wereld. (Uit De Locomotief). (De Indische Gids XLIII No. 1, 1 Jan. 1921, p. 70-71).

Kolonisatie van Javaansche werklieden. [Overzicht van Rapport Lulofs uit de Java-Bode]. (De Indische Gids XLIII No. 1, 1 Jan. 1921, p. 74-78).

Dr. R. BROERSMA, Meer vrijheid voor den contractant. (Algemeen Landbouwweekblad v. N. I. Jg. 5 No. 34, 18 Febr. 1921, p. 793-794).

Het kastenstelsel in het licht der democratie. (Wederopbouw, Jg. 3e No. 10/12, Oct./Dec. 1920, p. 234-236).

DJL., Over titels en praedicaten. (De Oud-Osviaan, Jg. 3 No. 10/12, Dec. 1920 Jan./Febr. 1921, p. 173-175).

DAMIANUS MOEHLONTONG, Iets over Javaansche namen. (Berichten St. Claverbond No. 13, Maart 1921).

CATALOGUS van 's Rijks Ethnographisch Museum. Deel XV: H. H. JUYNBOLL, Java. 4e Gedeelte. Met aanhangsel: Badoe's en Tënggëreezen. Madoera en omliggende eilanden (Bawean en Kangean). Leiden 1920. Met pl. 8°.

De beteekenis van de sembah (Wederopbouw, Jg. 4 No. 3, Maart 1921, p. 48-50).

Th. VAN LELYVELD, Iets over de kleeding der inlanders in onze Koloniën I-III. (De Loods No. 29 en 30, 7 en 14 Oct. No. 38, 9 Dec. 1920).

F., Het toilet van den inlander (Ceres Jg. 15 No. 3, Apr. 1921).

De Sarong, door Habitué. (Het Indische Leven, Jg. 2 No. 41, 28 Mei 1921, p. 810-811).

JOH. F. SNELLEMAN, Kain pandjang. Met 2 afb. (Ned. Indië, Oud en Nieuw, Jg. 6 Afl. 1. Mei 1921, p. 7).

P. TE WECHER, Baboe Raisah. Met 1 afb. (Indië, Jg. 4 afl. 46, p. 733-735).

RINUS, Saria's katje (Het Indische Leven, Jg. 2 No. 39, 14 Mei 1921, p. 762).

F. PONT, Amalia van Duurstode. (Een Indo-Europeesche Kampong figuur). (Onze Eeuw, Jg. 21 No. 3 Maart 1921).

M. E. REITSMA-BRUTEL DE LA RIVIERE, Van huis en hof. I-III. Met afb. (Indië, Jg. 5 afl. 9-10 en 12, 1, 8 en 22 Juni 1921, p. 149-152 en 170-173, 197-202).

DESSAMAN, Uit Veld en Desa I-VIII (Algemeen Landbouw Weekblad v. N. I. Jg. 5 No. 34, 18 Febr. 1921 enz).

WAGENVOORT (MAU.), Indische nachten. (De Indische Post, proefnummer Dec. 1920).

LOEK, Een regenavond in Indië. (Het Indische Leven Jg. 2 No. 39, 14 Mei 1921, p. 774-775).

SJOEKOER, Bersoenat rasoel. (Tjaja Hindia, Tah. IX No. 12, 30 Dec. 1920, p. 184-187).

G. FERRAND, Les poids, mesures et monnaies des mers du Sud aux XVIe et XVIIe siècles, (Journal Asiatique, XI série, t. XVI n. 1-2).

ALFR. MAASS, Sterne und Sternbilder im malaischen Archipel (Zeitschrift für Ethnologie Jhrg. 52, 1920/21, Heft 1, S. 38-64).

N., Huwelijksgebruiken in Indië I-II. (Met afb. (Indië Jg. 5 afl. 1 en 2, 6 en 13 Apr. 1921, p. 2-3 en 18-19).

S. K[OPERBERG], Een Javaansch-vorstenhuwelijk [P. A. A. P. Prangwadono met G. K. Ratoe Timoer, dochter van den Sultan van Djogjakarta]. Met 12 afb. (Ned.-Indië Oud en Nieuw, Jg. 5 afl. 10, Febr. 1921, p. 293-305).

J. KATS, Indrukken bij het huwelijk van R. Dr. Hoesein Djajadiningrat en R. A. Partini, Soerakarta 9 Jan. 1921. Met 1 pl. (De Taak, Jg. 4 No. 24, 22 Jan. 1921, p. 173-174).

Perkawinan j.m. Dr. R. A. Hoesein Djajadiningrat dengan bandoro R. A. Partini 5 gambar. (Sri Poestaka, Tah. 3 No. 2, Febr. 1921, p. 58-60).

PRAWATA, De Inl. tabaksbouw in verband met de adat (Handelingen 1e Congres T, L en V. van Java, Solo Dec. 1919, p. 413-420).

H. S. DU P., Een en ander over gebruiken bij den Soendanees (Djāwā, Jg. I No. 2, Apr.-Juni 1921, p. 96-113).

R. HASSAN SOEMA DI PRADJA, Een en ander over gebruiken bij den Soendanees (Djāwā Jg. I No. 1, Jan. Apr. 1921, p. 13-20).

INGGRIS, Volksgewoonten in Bagelen, Besnidenis, Begrafenis. Met 1 afb. (Djāwā, Jg. I No. 2, Apr.-Juni 1921, p. 89-91).

INGGRIS, Taboe-woorden en verbodsbepalingen in Bagelen. (Djāwā Jg. I No. 2, Apr.-Juni 1921, p. 121-125).

Iets over het leven van de veehoeders (Botjah angon) in het district Krakal, afd. Keboemen (Djāwā, Jg. I No. 2, Apr.-Juni 1921, p. 119-120).

V. ZIMMERMANN, Een zeldzaam feest in den Kraton van Soerakarta [„tedak siti”]. (Tijdschrift Bat. Genootschap, deel LIX, afl. 5, 1920 p. 480-485).

R. M. S. SOERIOKOESOEMO, Ongeschreven wetten. [Bij terugkeer van eene plechtigheid de

reis niet onderbreken. Conflict bij het huwelijk van P. Prangwedono] (Wederopbouw Jg. 3 No. 10/12, Oct-Dec. 1920, p. 230-234).

SULTANSWISSELING TE DJOKJA.

De abdicatie van den Sultan van Djokjakarta. Met 5 afb. (De Revue, Jg. I No. 8, p. 351-353).

Het aftreden van den sultan van Djokja. (De Indische Gids XLIII No. 4, 1 Apr. 1921, p. 373-374).

Het Djokjasche Sultansgeslacht. (Uit Soer. Hand. blad) (De Indische Gids XLII No. 4, 1 Apr. 1921, p. 330-332).

Programma van ceremonieel bij gelegenheid van de abdicatie van Z. H. den Sultan van Djokjakarta Hamengkoeboewono VIII uittocht uit den Kraton, de verheffing van P. A. A. (den Kroonprins) tot Sultan enz. Djocja [1921]. 16°.

— Idem bij de verheffing van P. A. A. Hamengkoe Negoro tot Sultan VIII van Djokjakarta. Programma pasamoewan setr. Djocja [1921]. 16°.

Ceremonieel bij de verheffing van P. A. Anom Hamengkoe Negoro tot Sultan VIII van Djokjakarta op 8 en 9 Febr. 1921. Met 8 afb. (De Revue Jg. I No. 10 p. 442-447).

De nieuwe sultan [van Djokja]. (De Indische Gids. XLIII No. 4, 1 Apr. 1921, p. 374-376).

Kedatangan K. G. P. Adipati 'Anom (Tengkoe Besar) keradjaan Djokjakarta, 2 gambar. Oepatjara waktoe meradjakan S. p. j. m.m. Soeltan Djokjakarta, 5 gambar. (Sri Poestaka Tah. 3 No. 3, Maart 1921, p. 94-99).

Djokja's nieuwe sultan aanvaardt het bewind. Met 8 afb. (Het Indische Leven, Jg. 2 No. 27, 19 Febr. 1921, p. 530-531).

De troonsbestijging van den sultan van Djokdja. Met 7 afb. (De Reflector, Jg. 6 No. 8, 19 Febr. 1921, p. 144-147).

De troonsopvolging van den nieuwen sultan. 2 afb. (De Reflector, Jg. 6 No. 9, 26 Febr. 1921, p. 169).

Soeltan Djokjakarta naik nobat. Dengan 9 gambar. (Tjaja Hindia, Tah. IX No. 15—16, p. 227-232).

Allegorische optocht te Djokja. Met 5 afb. (De Revue, Jg. I No. 12 p. 543).

Scenes of Oriental Court-life at Djocjakarta. 2 illustr. (Sluyters' Monthly, Vol 2 No. 5, p. 386-387).

R. M. S. SOERIOKOESOEMO, Het raadsel van Djowo-Bali-Noto (Wederopbouw Jg. 4 No. 1, Jan. 1921, p. 1-4).

Prof Dr. G. A. J. HAZEU, De Kobongan in het Javaansche huis. Overzicht der voordracht (Verslag 1e Congres Oostersch Genootschap, Leiden 4/5 Jan. 1921, p. 39-40).

J. F. C. RAABE, De slametans van den Javaan als veefokker. (Algemeen Landbouwweekblad van Ned.-Indië, Jg. 5 No. 40, Apr. 1921, p. 937-941).

SCHOLTE (JOH.), De Slametan Entas-Entas der Tenggereezen en de Memukur-Ceremonie op Bali. Met 14 afb. (Handelingen 1e Congres T. L. en V. van Java, Solo Dec. 1919, p. 47-86).

WA. STAUGAARD, Koeda-Képang. Met 4 afb. (Handelingen 1e Congres T-L en V. van Java, Solo Dec. 1919, p. 421-426).

Mrs. WIEBENGA, Ghandasali. With 3 drawings. (Sluyters' Monthly, Vol 2 No. 6, June 1921, p. 505-508).

SI KI AY De Chineesche nederzetting in Ned. Indië. (Extra-nummer van Chung Hwa Hui Tsa Chih). Amsterdam 1920. 8°.

Besproken in: De Indische Gids XLIII No. 2, 1 Febr. 1921, p. 169-170.

De groote Chineesche begrafenis te Cheribon (Wede. Kapt. Tan Tiong Keng (De Revue, Jg. I No. 7 p. 297-299).

De uitvaart van de weduwe Tan Tiong Keng. Met 5 afb. (De Reflector Jg. 6 No. 5, 29 Jan. 1921, p. 84-88).

Glimpses of a Chinese funenai. With illustr. (Sluyters' Monthly Vol. 2 No. 4, Apr. 1921, p. 301-304).

H. J. VOSKUIL, Over inheemsche wapens in den O. I. Archipel. Met 25 afb. (Ned.-Indië Oud en Nieuw, Jg. 6 Afl. 1, Mei 1921, p. 11-32).

LAND.

VERSLAG aan de regeering van de Commissie voor de Topographische Inrichting (Ingesteld bij G. B. van 4 Nov. 1919 No. 34). Weltevreden 1921. (Niet voor publicatie bestemd). fol.

M. DAUTHENDEY, Das Märschenbriefbuch der heiligen Nächte im Javanerlande. München 1921. 8°.

MULIE, Een reis door Java I-II. Met 9 en 8 afb. (De Aarde en haar volken Jg. 57 afl. 6-7, Mei-Juni 1921, p. 153-162 en 171-178).

ST. P. BOESTAMI, Pertjeraian dan pertemoean doea saudara. Feuilléton 1-2. Dengan gambar. (Ser Poestaka, Tah. 3 No. 2-3, p. 61-64, 103-106,

B. v. d. B., Langs ongebaande wegen [op Java]. Met afb. (De Tropische Natuur Jg. X. Afl. 1-3, Jan.-Febr., en Maart 1921).

Ad. GEORGE, Things to be seen 'neath Java's Mata Hari, With 9 illustr. (Sluyters' Monthly, Vol. 2 No. 2, Febr. 1921, p. 115-125).

H. C. KAKEBEEKE, Hotels of the Dutch East Indies. With 10 illustr. (Sluyters' Monthly. Vol. 2 No. 6, p. 493-500).

Staatshôtels in Oost-Indië. (De Aarde en haar volken, Jg. 57 Afl. 5 Apr. 1921, p. 126).

Scenes of Indian town life. 3 illustr. (Sluyters' Monthly, Vol. 2 No. 4, Apr. 1921, p).

JEAN KAROW, The Splendour of Java's Mountain Regions. With 2 illustr. (Sluyters' Monthly, Vol. 2 No. 1, Jan. 1921, p. 26-28).

D. SCHEIJGROND, Java's Noord- en Zuidkust. Met 2 afb. (De Revue, Jg. I No. 10 p. 449-451).

H. C[RAANDIJK ?], Een reliqui van de Krakatau-ramp Met 1 afb. (Indië, Jg. 4 Afl. 48, 2 Maart 1921, p. 766-767).

HAS. DJAJADININGRAT, Iets over Banten en de Banteners. (Handelingen 1e Congres T. L. en V. van Java, Solo Dec. 1919, p. 309-325).

Dr. R. BROERSMA, A few notes on Bantam. With illustr. (Sluyters' Monthly, Vol. 2 No. 4, Apr. 1921, p. 296-300).

Landrot, Een excursie naar de Duizend-eilanden. Met afb. (De Tropische Natuur, Jg. 9 afl. 9-10, Sept.-Oct. 1920).

J. F. L. DE BALBIAN VERSTER en M. C. KOOLJ-VAN ZEGGELEN, Batavia Oud en Nieuw. (Ons Mooi Indië I). Amsterdam 1921. Met pl. 8°.

Besproken in: „Indië“, Jg. 4 afl. 42, 19 Jan. 1921, p. 671.

Batavia oud en nieuw [gebouw Olveh]. Met 3 afb. (Het Indische Leven Jg. 2. No. 33, 2 Apr. 1921, p. 651).

Batavia in vogelvucht. Met 6 afb. (De Revue Jg. I. No. 19 p. 881 en 889-891).

Onze vliegfoto's [Batavia] 5 en 6 afb. (De Reflector, Jg. 6 No. 17 en 18, 23 en 30 Apr. 1921, p. 326-328, 354-356).

Batavia bij avond en nacht (De Revue Jg. I No. 27, 18 Juni 1921, p. 1199-1207).

S. KALFF, Bataviasche sociëteiten. Met 2 en 1 afb. (Indië, Jg. 4 afl. 50, 16 Maart 1921, p. 788-793 en afl. 52, 30 Maart 1921, p. 823-825).

A. M. W. VAN RENESSE, The Harbour of Tandjong-Priok and its Importance in the World's Commerce. With 5 illustr. (Sluyters' Monthly Vol. 2 No. 5, May 1921, p. 377-384).

Tandjong Priok [door J. P. KOSTER]. Met 4 afb. en 1 plattegr. Het Ned. Zeewezen 20e jaarg. No. 8 (16 Apr. 1921). blz. 88-92).

H. BOREL, Het onbegrensde uitzicht [Preanger]. (De Kroniek Jg. VI p. 285).

BANDOENG in woord en beeld. Met 2 pl. 23 afb. en 1 plattegr. (Indië, Jg. 5 afl. 3, 20 Apr. 1921, p. 34-63). Bevat: S. A. REITSMA, Bandoeng, de stad der toekomst, p. 35-63, en A. W. NIEUWENHUIS, Iets uit het verleden van Bandoeng, p. 63. S., Georges Clemenceau te Bandoeng (27-29 Oct. 1920. Met 3 pl. (Indië. Jg. 4 Afl. 38, 22 Dec. 1920, p. 597-599).

DE VR., De Tjihea vlakke en de voedselvoorziening (Koloniaal Tijdschrift, Jg. 10 No. 1, Jan. 1921, p. 64-75).

H. A. BROUWER, Samenstelling en insluitsels van de lavaprop van den Galoenggoeng (West-Java). (Verslag vergaderingen Wis- en Nat. Afd. Kon.

Akademie van Wet. te Amst. Deel XXXIX, 1e Ge-
deelte. Jan, 1921).

Dr. P. VAN OYE, Een wandeling naar Tjipanas
bij Garoet (met beschrijving van de vischvijvers
aldaar). (De Tropische Natuur Jg. X Afl. 4, Apr.
1921).

J. L. J. F. EZERMAN, Beschrijving van den Koan-
Iem-Tempel „Tiao-Kak-Sie” te Cheribon (Populair-
wetensch. serie No. II, uitg. door het Bataviaasch
Genootschap v. K. en W.) 1920. 8°.

Besproken door J. J. L. DUYVENDAK in Kolo-
niaal Tijdschrift, Jg. 10 No. 3 (Mei 1921). p. 413-
415).

H. Ch. G. J. VAN DER MANDERE, De havenstad
der Vorstenlanden [Semarang]. Met afb. (Morks’
Magazijn Jg. 1920 II p. 295).

N., Kendal en zijn schoone omgeving. Met afb.
(Weekblad voor Indië, Jg. 17 No. 28, 17 Oct. 1920).

J. H. B. JASPERS, Veertien dagen naar den
Oengaran. Met 2 afb. (De Aarde en haar Volken,
Jg. 57 Afl. 1; Dec. 1920, p. 16-19).

Mr. H. H. B. TER HAAR ROMENIJ, Een berg-
plaatsje op Java. [Wonosobo, res. Kedoe]. Met 7
afb. (Indië, Jg. 4 afl. 45, 9 Febr. 1921, p. 712-718).

Mr. H. M. B. TER HAAR ROMENIJ, Een tochtje
naar het Mendjermee [Dieng-meeren, Res. Kedoe].
(Indië, Jg. 4 afl. 35, 1 Dec. 1920, p. 556-557).

INGGRIS, De Kalangs in Bagelen (Djāwā, Jg. I
No. 1, Jan.-Apr. 1921, p. 31-32).

R. H. BLOEMENDAL, De Merbaboe. Met 1 afb.
(Ned.-Indië Oud en Nieuw, Jg. 5 afl. 11, Maart
1921, p. 325).

De Soembing en zijn omgeving (De Kroniek, Jg.
VI, 1920, p. 265).

Mr. C. W. WORMSER, Het graf op den Soem-
bing. Kampen 1920. 8°.

Java, het land der vulkanen. Bij de uitbarsting
van den Merapi. Met afb. (De Katholieke Missiën,
Jg. 46 Afl. 3, 5 Maart 1921).

Reisbeschrijving van een tocht naar de Merapi
en daarna naar Bali (Maandblad van het Personeel
der verbonden Petroleum Maatschappijen Jg. 4 No.
2-4, Dec. 1920-Febr. 1921)

H. Ch. G. J. VAN DER MANDERE, De Vorsten-
landen (Morks’ Magazijn, jg. 1920, p. 169).

The Charm of Ancient Djocjakarta. 1 illustr.
(Sluyters’ Monthly, Vol. 2 No. 6, June 1921, p.
509).

D. POL, Midden-Java ten Zuiden. Het land en
zijne bewoners (slot). (De Macedoniër, Jg. 1921
No. 1).

JOH. KONING, Het Tenggergebergte. Met 4 afb.
(Indië 4 No. 38, 22 Dec. 1920 p. 601-603).

BERTHA, Een tochtje naar Tosari. Met 6 afb.
(De Aarde en haar Volken, Jg. 57 Afl. 3, Febr.
1921, p. 65-78).

Dr. G. L. L. KEMMERLING, De geologie en geo-
morphologie van den Idjen. Dr. H. W. WOUDESTRA,
Analyse van merkwaardige watersoorten op het
Idjen-Hoogland. Batavia [1921]. (Het Idjen-Hoog-
land Monografie II. Uitgegeven door de Kon. Na-
tuurkundige Vereeniging. (Afl. II). Met 58 pl. en
3 kaarten. 4°.

Het Idjen-Hoogland: Mon. V. Dr. C. BRAAK, Het
klimaat van den Idjen. Weltevreden 1920. 4°.

Besproken door Dr. S. W. VISSER in Tijds. K. N.
Aardr. Gen., 2e R. d. 38 No. 2, Maart 1921, p. 270-
275.

JOH. KONING, Reisherinneringen van Graaf van
Limburg Stirum [I]. Kerapan-feesten [stierenren-
nen] op Madoera. II. Madoera en de Madoerees.
III. De reis over Madoera, het bezoek aan de zout-
etablisementen. Met afb. (Indië Jg. 5 afl. 13
Apr. 1921 p. 28-31; afl. 5, 4 Mei 21 p. 84-86;
afl. 10, 8 Juni 21 p. 165-170).

KITTY AMENT, Stierenrennen te Bangkalan
(Madoera). Met 4 afb. (Ned. Indië Oud en Nieuw,
Jg. 5 afl. 12, Apr. 1921, p. 357-361).

C. O. VAN DER PLAS, Herinneringen aan Kan-
gean. Met afb. (Indië, Jg. 4 afl. 46, p. 725-729;
afl. 47, p. 741-744; afl. 48, p. 762-766; afl. 50 p.
794-799; afl. 51 p. 811-814, 16 Febr.-23 Maart 1921;
Jg. 5 afl. 7, 28 Mei ’21 p. 117-120, afl. 9, 1 Juni ’21
p. 153-157; afl. 11, 15 Juni ’21 p. 181-187; afl. 12,
22 Juni ’21 p. 202-205).

BALI.

C. LEKKERKERKER, Bali en Lombok. Overzicht
der litteratuur tot einde 1919. Rijswijk 1920.
(Uitgave van het Bali-Instituut). 8°.

Besproken door K[LEIWEG] DE Z[WAAN] in
Tijds. K. N. Aard. Gen. 2e R. d. XXXVIII No. 1,
Jan. 1921, p. 107-108.

P. DE KAT ANGELINO, Prose and poetry about
the isle of Bali. With 8 illustr. (Sluyters’ Monthly
Vol. 2 No. 4, Apr. 1921, p. 275-282).

GREG. KRAUSE, Bali. [Photographische Auf-
nahmen ausgewählt von KA. WITH]. Band I. Land
und Volk. II Tänze, Tempel, Feste. Hagen i.W.
1920. 4°. (Schriften-Serie Geist, Kunst und Leben
Asiens. Bd. II-III).

Besproken door A. W. NIEUWENHUIS o.d.t.:
Een pakkend werk over Bali, in: Indië Jg. 5 afl.,
25 Mei 1921, p. 134-138. Met 9 afb.

P. A. J. MOOIJEN Bali. Verslag en voorstellen
aan de Regeering. Batavia 1920. Met 13 pl. 8°.

Besproken in: Djāwā, Jg. I. No. 2, Apr.-Juni
1921, p. 141-143. Met 2 afb. Eveneens in: De
Taak, Jg. 4 No. 39, 1 Mei 1921, p. 449-450.

H. C[RAANDIJK], Temelbouw op Bali. Met 1
afb. (Indië Jg. 4 afl. 43, 26 Jan. 1921, p. 685-686).

H. CRAANDIJK, Padanda’s op Bali. Met 1 afb.
(Indië, Jg. 4 afl. 44, 2 Febr. 1921, p. 701-703).

Bali en zijn cultuur. Met 6 afb. (De Reflector Jg. 6 No. 19, 7 Mei 1921, p. 373-375).

On the Treshold of Balinese Culture. 5 illustr. (Sluyters' Monthly, Vol. 2 No. 1, p. 36-40).

„Vier interessante foto's van Bali". (Het Indische Leven, Jg. 2 No. 30, 12 Maart 1921, p. 592-593).

P. DE KAT ANGELINO, De ambtsvelden en de petjatoe-pengajah in Gianjar [Z. Bali] (Koloniaal Tijdschrift, Jg. 10 No. 2, Maart 1921, p. 225-265).

O. WER. SORENSEN, Irrigatie in Zuid-Bali. Met 4 pl. (De Waterstaats-Ingenieur, Jg. 9 No. 4, Apr. 1921, p. 116-120).

NATUUR.

S. KALFF, Indische waringins. (De Natuur Jg. 40, 1920 No. 2).

S. KALFF, Indische wonderboomen. (De Natuur Jg. 40, 1920, No. 6).

E. H. B. BRASCAMP, Djati en geen Hindoes. [De djatiboom al of niet door Hindoes naar Java overgebracht?] (Tectona, deel XIV afl. 2, Febr. 1921).

I. BOLDINGH, Over de veelvormigheid van den klapper (Cocos nucifera L.). Batavia 1920. (Mededeelingen van de Afdeling Zaadteelt No. 1). Met 76 afb. 8°.

Dr. H. C. PRINSEN GEERLIGS, Cocos nucifera (In- en Uitvoer Jg. 5 No. 46, Nov. 1920).

E. B. COPELAND, The Coco-nut. 2d. edition revised. London 1920. With pl. 8°.

C. A. CHEVALIER, Klapper en palmwijn. Met naschrift der Redactie. (Teysmannia Jg. 31, 1920, afl. 11-12, p. 553-555).

Dr. W. DOCTERS VAN LEEUWEN, Het herstel der flora en fauna van Krakabau (Overzicht eener voordracht. (De Tropische Natuur Jg. X. Afl. 4, Apr. 1921).

Th. VAN DORT, Beelden en schetsen uit Java's fauna. I Naar de reagers-kolonie. Met 3 afb. (Indië. Jrg. 4 afl. 52 p. 826-830).

K. J. KUIPERS, Het noodlot van den gerangan I. (Het Indische Leven stuk I-IV Jg. 2 No. 32, 26 Maart 1921, p. 626-627; II. No. 33, 2 Apr. '21 p. 646-647; III. No. 34, 9 Apr. 21 p. 666-667; IV, No. 35, 16 Apr. '21 p. 690-691).

GODSDIENST.

BAGINDA MARADJO, „Agama Islam" (Tjaja Hindia, Tah. IX No. 13-14, 15 dan 31 Jan. 1921, p. 203-205).

B. Dahlan Abdoellah's voordracht over. „De beteenen van den Hadzj voor den Indonesiër. Overzicht (Hindia Poetra Jg. 3 No. 3, Maart 1921).

D. POL, Midden-Java ten Zuiden. De religie. (De Macedoniër, Jg. XXV No. 3-4, 1 Maart 1921, 1 Apr. 21).

Dr. H. A. VAN ANDEL, De cultureele beteekenens van de zending. (De Macedoniër, Jg. 1920 No. 11-12).

Dr. C. W. Th. BARON VAN BOETZELAAR, Regeering en zending in N. O. Indië. (Stemmen des Tijds, Sept. 1920).

J. VERHOEVEN, Beknopte geschiedenis van den „Rechtstittel", verleend aan de Soendaneesche Christen-Gemeente te Tijderès', West-Java (Mededeelingen, Tijds. v. Zendingwet. deel 65, 1e stuk, 1921, p. 22-37).

D. POL, Midden-Java ten Zuiden. Zendingsgeschiedenis. (De Macedoniër, Jg. 25 No. 5, Mei 1921).

Het seminarie te Depok. Het afb. (Ned. Zendingblad Jg. 4 No. 1, Jan. 1921).

N. Heertjes, Seminarie te Depok. (Zendingstijdschrift „De Opwekker", Jg. 65, No. 11, 1 Nov. 1920).

D. BAKKER, Wonosari. (De Macedonier Jg. 1920 No. 11-12).

RAPPORT van het Bestuur over de Protestantse Kerken in Ned.-Indië, betreffende de reorganisatie der Protestantse Kerken in Ned.-Indië. Weltevreden 1920. fol.

— Concept-Reglementen behorende bij het Rapport. Weltevreden 1920. 8°.

— Memories tot toelichting van de Reglementen der Alg. Prot. Kerk. Weltevreden 1920. 8°.

TAAL.

Dr. C. v. A[RENDONK], Tentoonstelling van Oostersche handschriften (Verslag 1e Congres Oostersch Genootschap, Leiden 4/5 Jan. 1921, p. 47-48).

Bharata-yuddha, Zang XLIV [De smart van Satyawati. Ned. vertaling], (Djāwā, Jg. I No. 2, Apr.-Juni 1921, p. 115-117).

HOLLANDSCH IN INDIE.

JOH. KONING, Ned.-Indië in de Literatuur. (De Indische Gids XLIII No. 2, 1 Febr. 1921, p. 117-137).

J. KONING, Ned. Indië in de literatuur. (Het Koloniaal Weekblad Jg. 21 No. 6, 10 Febr. 1921).

C. E. DU PERRON Jr., Ned.-Oost-Indische letteren: 17e eeuwers (De Revue; Jg. I No. 25, 4 Mei 1921, p. 1129-1132; No. 26, p. 1167-1-70; No. 28, p. 1247-1248).

Mr. C. W. WORMSER, De heilige gong. Amsterdam 1920 8°.

SOEHARKO, Liederen van den nacht (Wederopbouw Jg. 4 No. 1, Jan. 1912, p. 35-36).

MALEISCH.

J. KATS, Spraakkunst en taaleigen van het Maleisch. Deel II. (Met medewerking van MARAH SOETAN). Weltevreden 1921. 8°.

J. W. VAN DER VALK, Handleiding voor zelf-onderricht in de Maleische taal. 3e druk. Leiden 1920. 8°.

Th. A. DU MOSCH, Het spreek-Maleisch (Melajoe bitjara). De omgangtaal van den westerling met den oosterling in Ned.-Indië en omliggende landen. Deel I: Hollandsch-Maleische samenspraken. Amersfoort 1920 kl. 8°.

R. O. WINSTEDT dan IBRAHIM bin DATO MUDA LINGGI, Kitab loghat Melayu. Singapore 1921. 8°.

S. J., Bahasa Melajoe ditanah Hindia (Tjaja Hindia, Tah. IX No. 19, 15 Apr. 1921, p. 289- 290).

BLOEMLEZING uit Maleische geschriften. Voor de lithographische pers bewerkt door C. SPAT. Breda 1920. kl. 4°. (Kon. Mil. Academie No. 523).

RONKEL (Ph. S. VAN), Supplement-catalogus der Maleische en Minangkabausche Handschriften in de Leidsche Universiteits-Bibliotheek. Leiden 1921. 8°.

Almanak bahasa Malajoe boewat tahoen belanda 1921. Dikeloewarkan jang ka XLV tahoen. Menoe-roet Almanak K. Gouvernement. Djokjakarta 1921. Dengan gambar-gambar 12°.

SOSROHARSONO, Asman dan Asmin. Kitab batjaan Melajoe bagi sekolah Djawa. Bah. I. Weltevreden 1920. 8°.

J. LAMEYN, Matahari terbit. Boekoe batjaan. Dihijasi dengan gambar. Djilid IV. Rijswijk (Z. H.) [1920 ?]. 8°.

S. S. LATIF, Sebeloem hoedjan sediakan pa-joeng. Weltevreden 1920. Dengan gambar. 8°.

DITIOENG memeh hoedjan. Weltevreden 1920. Nganggo 2 gambar 8°.

W. MEYER, Madjoelah: Kitab hitoengan: I. Bilangan 1-10. Tjitakan ke 2 II. Bilangan 1-20. Tjitakan ke 2 V. B. Roepa-roepa so'al. Rijswijk (Z. H.) [1920 ?]. 8°.

P. DE NES, Kitab hitoengan. Djilid jang ke 5. (100-500. Pekerdjaan dibatoetoelis. Weltevreden 1920. 8°.

[Maleische] Uitgaven van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 254, 316a. 371, 458, 472, 476, 485, 491, 497, 502, 504, 520, 529, 543. Weltevreden 1921. Met afb. 8°.

254. A. W. K. DE JONG, Menanam Serai dan memperboeat minjak-serai.

316a. J. F. OLTMANS, Gembala domba. Bagian II.

371. Mr. P. A. S. VAN LIMBURG BROUWER, Hikajat Siddha Rama.

458 NATAWIRJA dan SOERATMAN alias SAS-TRADIARDJA, Penggeli hati.

472. L. N. TOLSTOY, Tjeritera Iwan Pandir dan tjeritera-tjeritera kampoeng.

476. Volksalmanak Melajoe 1921.

485. F. W. VAN HAEFTEN, Sesakit èstri.

491. J. J. OCHSE, Pedoman pandak akan mena-nam sajoer-sajoeran di Hindia Belanda.

497. MERARI SIREGAR, Arab dan sengsara Kissah kehidoepan seorang anak gadis.

502. Teladan jang baik.

504. J. J. OCHSE, Dari hal bertanam mangga.

520. Daftar kitab-kitab dikeloearkan oleh Komisi Balai Poestaka. Daftar ke V.

529. N. IDRIS, Lima tjeritera.

543. Penerka.

JAVAANSCH.

Proeve van leidraad der Javaansche letterkunde (Wederopbouw Jg. 4 No. 3, Maart 1921, p. 37-44).

Prof. Dr. G. A. J. HAZEU, Oud en nieuw uit de Javaansche letterkunde. Rede bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambt. Leiden 1921. 8°.

Besproken door Dr. HOESEIN DJAJADININ-GRAT in Djawā, Jg. I No. 1. Jan.-Apr. 1921. p. 55-58. En in: De Taak, Jg. 4 No. 29, 26 Febr. 1921, p. 335-336; in Hindia Poetra Jg. 3 No. 3, Maart 1921; in Sri Poestaka tah. 3 No. 4, Apr. 1921 p. 122-124.

Pararaton (Ken Arok) of het Boek der Koningen van Tumapël en Majapahit uitgegeven en toegelicht door Dr. J. L. A. BRANDES. 2e Druk bewerkt door Dr. N. J. KROM met medewerking van Prof. Mr. Dr. J. C. G. JONKER, H. KRAEMER, en R. Ng. POERBATJARAKA (Verhandelingen Bataviaasch Genootschap, Deel LXII, 1920).

HEN. KRAEMER. Een Javaansche primbon uit de zestiende eeuw. Inleiding, vertaling en aantee-kingen. Acad. proefschrift. Leiden 1921. 8°.

Pastoor F. VAN LITH, De Javaansche gramma-tica op Javaanschen grondslag. (Handelingen 1e Congres T. L. en V. van Java Solo Dec. 1919, p. 273-286).

Javaansche Schooltaal, door de deelnemers aan den Jav. taalcursus te Welt. (Djawā, Jg. I No. 1, Jan.-Apr. 1921, p. 37-41).

JASAWIJATA en KARTADARMADJA, Eenige voorbeelden van geheime taal in het Javaansch. (Djawā, Jg. I No. 1, Jan.-Apr. 1921, p. 53-54).

Javaansche Almanak 1921. Djokjakarta (H. Bu-ning) 1921. Mawi gambar. 12°.

A. C. DEENIK lan A. VAN DIJCK, Kembang setaman. Lajang-watjan kanggo pamoelangan dja-wa ing pangkat teloe sopandoewoer. Kadjawa-kaké déning R. SASRASOEGONDA lan N. Ng. DWIDJASEWAJA. Sing ngiséni gambar. Djilidan angka V. Den Haag 1920. 8°.

BOS (R.).— Etang awangan. Kedjawèkaken sa-king serat „Mooie getallen”. déning ADISOEK-RESNA saha Jasawidagda. Djilidan 1-2 (kanggé ing pangkat 4-5). Weltevreden [1920]. 8°.

[Javaansche] Uitgaven van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 320, 385, 420, 427, 446, 477, 492, 514. Weltevreden 1921. Met afb. 8°.

380. K. H. SOEBRATA, Kedadéané mim teloe; main, madat, maling.

420. Lampahanipoen K. P. A. KOESOEMODI-NINGRAT ngederi boewana.

427. KARTAWIBAWA, Gagasan prakara bin-daking ngaoerip.

446. SARDJITA, Ngelmoe kawarasan.

477. Volksalmanak Djawi 1921.

492. J. J. OCHSE, Panadoeré sajoeran.

514. SAMSOE HADIWIJATA, Serat wijatadi (woeloeng siswa).

SOENDANEESCH.

J. KATS, Spraakkunst en taaleigen van het Soendaasch. Het medewerking van M. SOERADIREDJA. Deel I. Weltevreden 1921. 8°.

R. POERADIREDJA en M. SOERIJADIRADJA, Bijdrage tot de kennis der Soendasche taal (Handelingen 1e Congres T. L. en V. van Java, Solo Dec. 1919, p. 401-412).

Legende van Loetoeng Kasaroeng. (Het Indische Leven, Jg. 2 No. 11 en 12, 16 en 23 Oct. 1920).

Soendasche kinderliederen en -spelen, door de deelnemers aan den Soend. taal cursus te Welt. (Djawa, Jg. I No. 1, Jan.-Apr. 1921, p. 49-52).

R. HAROEN ALRASJID, Ojong-ojong bangkong. Kakawinan baroedak Soenda. (Handelingen 1e Congres T. L. en V. van Java, Solo Dec. 1919, p. 349-360).

J. D. WINNEN djeung Mas PADMADINATA, Toedoech djalan pikeun pangadjaran ngitoeng di klas III, IV djeung V. Bandoeng 1920. 2 djilid 8°.

J. D. WINNEN djeung Mas PADMADINATA, Boekoe itoengan pikeun klas II-V. Bandoeng 1920. 4 djilid 8°.

[Soendaneesche] Uitgaven van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 13b, 317, 407, 436, 478, 489, 498, 506, 526, Weltevreden 1921. Met afb. 8°.

132b. R. SOERADIREDJA, Wawatjan poernama alam. Djilid ka III.

317. Th. J. A. HILGERS, Tjarita poesaka.

407. KADMAWIREDJA, Wawatjan mim pipitoe.

436. Bab kasakit awewe.

478. Volksalmanak Soenda 1921.

489. KARTADIMADJA, Wawatjan djakasoendang.

498. SATJAWIDJAJA djeung TJAKRABANGSA, Woeloeng oetama beunang.

506. J. J. OCHSE, Melak boeah.

526. M. NATAWIRIA, Tjarjos Ki Santri Gal.

MADOEREESCH.

R. SOSRODANOEKOESOEMO, De Madoereesche taal en letterkunde (Handelingen 1e Congres T. L. en V. van Java, Solo Dec. 1919, p. 259-272).

KARTASOEDIRADJA, Tjarèta Naghàrà Songen-nep, (Handelingen 1e Congres T. L. en V. van Java, Solo Dec. 1919, p. 361-378).

DJOJOSAMOEDRO (N.), Boedin. Madoereesch leesboek II. Weltevreden 1921. 8°. [Jav. Kar.].

[Madoereesche] Uitgaven van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 342, 372, 372a, 402, 436, 439, 450, 487, 505, 507. Weltevreden 1921. Met afb. 8°.

342. R. WERDISASTRA, Bhabhad Songennep I. 372, 372a. Tjarètaepon Pandji Semirang.

402. Boekoe pengadjaran kaangghoei ka rëd-morëd pangrabaddhā oreng-saké.

436. Dhoengngèng Ana-Bärna.

439. R. SASTRA SOEBRATA, Padjhälänan däri Songennep ka Bätawi.

450. Tjarètaepon Djoko Setya sareng Djoko Setya.

487. Panjakët matakao.

505. J. J. OCHSE, Tandoeran pelem.

507. J. J. OCHSE, Báb aperghi pao.

OPVOEDING EN ONDERWIJS.

J. M. SCHEPPER, Intellectualisme en het onderwijs. (Prolegomena der paedagogiek). (Overdruk referaat 2e N. I. Kongres voor Onderwijs en Opvoeding, Batavia 21-24 Dec. '20).

NOTO SOEROTO, Rabindranath Tagore's opvoedingsidealen. Inleidende beschouwingen. (Wederopbouw Jg. 4 No. 5, Mei 1921, p. 75-84).

HANS VAN DE WALL, De opvoeding van het Indische kind. (Onze Stem, Jrg. 2 No. 1, 15 Jan. 1921, p. 1-2).

Geschiedenis-onderwijs in een kolonie (Wederopbouw Jg. 4 No. 4, Apr. 1921, p. 57-58).

Mr. C. C. VAN HELSDINGEN Jr., Het Hooger Onderwijs in Ned.-Indië. (Overdruk der beschouwingen neergelegd in zijne minderheidsnota gevoegd bij het verslag van de Commissie tot Hervorming van de Inl. Rechtschool 1920). Uitgave t.b.v. de Chr. Eth. Partij ter bespreking op den 3en Partijdag Batavia 1920. gr. 8°.

—, Idem. Overdruk uit de Handelingen van den 3en Partijdag der C. E. P. Batavia 1920. 8°.

Mr. Th. THOMAS, Hooger Onderwijs in Indië (Onze Stem, Jg. 1 No. 1, 1 Sept. 1920, p. 3-5).

Een Hoogeschool te Batavia: De artsopleiding. (De Indische Gids XLIII No. 7, 1 Jan. 1921, p. 83-85).

[H. J. KIEWIET DE JONGE], Bibliotheekaanwinsten [van het Bataviaasch Genootschap] I-IV. (De Taak Jg. 4 No. 26, 28, 32 en 34, 5 en 19 Febr., 16 Maart. 2 Apr. 1921, p. 299-300, 322-323, 371 en 394-395).

Mr. C. C. VAN HELSDINGEN Jr., Eenheid van doctoraat, effectus civilis en de Meester-titel en de promotie op stellingen in onze Staten-Generaal [Batavia 1920]. 8°. (Overgedrukt uit het [Indisch] Tijdschrift van het Recht Deel 113 afl. 7-9, 1919).

VERSLAG van de Commissie tot hervorming van de Inlandsche Rechtsschool. Batavia 1920. 8°.

Besproken door O. v. B., in Koloniaal Tijdschrift, Jg. 10 No. 3, Mei 1921, p. 305-353.

HOOGESCHOOL (De Technische) te Bandoeng, stichting van het Kon. Instituut voor Hooger Technisch Onderwijs in Ned.-Indië. Geopend 3 Juli 1920 door Z. E. den G. G. Weltevreden 1920. Met 3 afb. gr. 8°.

R. A. VAN SANDICK, Indische Indrukken. (De Ingenieur, Jg. 36 No. 18, 30 Apr. 1921, p. 336-343).

Mr. M. VAN DIJK, 5e Congres van het Indones. Verbond van Studeerenden 18-19 Maart te Leiden (Hindia Poetra Jg. 3 No. 4, Apr. 1921).

H. KARTOWISASTRO, Congres van 't Indonesisch Verbond. (Indologenblad, Jg. 12, No. 9, 12 Mei 1921, p. 84-85).

P. J. G[ERKE], Het Indonesisch Studenten-congres te Leiden (18-20 Maart 1921). (De Taak, Jg. 4 No. 43, 4 Juni 1921, p. 499-500).

J. COHEN, Indrukken van de Indische Studenten-Conferentie 12-13 Maart te 's-Gravenhage (Sociaal Leven Jg. 2 No. 5, 25 Mei 1921, p. 93-94).

OPLEIDING (Een) van „Hulpartsen” Door de Medisch-Onderwijs Commissie (ingesteld bij G. B. van Juli 1919). Weltevreden [1920]. 8°.

Dr. J. A. BINGER, Taalonderwijs op de middelbare school. (Ile N. I. Congres voor Opvoeding en Onderwijs, Batavia 21-24 Dec. 1920, Referaten en stellingen, bundel I).

De Middelbare Landbouwschool te Buitenzorg. Met afb. (Orgaan van de Vereeniging „Indië Weerbaar” Jg. 4, 1921, No. 1).

Sekolah Tani pertengahan. (Sri Poestaka, Tah. 3 No. 4, Apr. 1921, p. 133-136).

Dr. G. J. NIEUWENHUIS, Het onderwijs in Ned.-Indië. (Ile N. I. Congres voor Opvoeding en Onderwijs, Batavia 21-24 Dec. 1920, Bundel I).

Onderwijscongres atau Kongres pengadjaran jang ke 2 (Sri Poestaka Tah. III No. 2, p. 37-42).

J. H. CORPORAAL- v. ACHTERBERGH, Het [N. I.] Onderwijscongres. (De Taak Jg. 4 No. 22, 8 Jan. 1921, p. 245-248).

W. P. D. CORPORAAL, De opleiding van inheemsche onderwijskrachten voor scholen met Hollandsch als voertaal. (Ile N. I. Congres voor Opvoeding en Onderwijs, Batavia 21-24 Dec. 1920, Referaten en stellingen, bundel I).

Voorloopige regeling betreffende de cursussen ter opleiding van volksonderwijzers. Weltevreden 1920. 8°. [Holl. en Mal.].

Verslag van de in de 1e helft van het jaar 1920 gehouden akten-examens lager onderwijs. Weltevreden 1920. 8°.

— van de in Nov. en Dec. 1920 gehouden examens ter verkrijging van akten lager onderwijs. Weltevreden [1921]. 8°.

M. S. TJOKROHADISOEBROTO. De Hollandsch-Inlandsche school. (Een tegenspraak [tegen „Zadok's kritiek in de Indische Gids van Maart 1921]. (Indische Gids XLIII No. 6, 1 Juni 1921, blz. 524-526).

CATALOGUS van leermiddelen ten behoeve van de Openbare Europeesche lagere en Holl. Inl. scholen en van de Muloafdeelingen der Alg. Middelbare School in Ned.-Indië Weltevreden 1920. 8°.

Chinese in the Dutch East Indian schools (Holland's East India, Vol. I No. 11, 30 Nov. 1920).

F. B. SANDERS, Landbouwonderwijs op de inlandsche lagere scholen (Koloniaal Studien Jg. 5 No. 3, Juni 1921, p. 421-431)

Het vormen van tani's (Algemeen Landbouw-weekblad Jg. 5 No. 29, 14 Jan. 1921).

HYGIENE.

J. J. VAN LOGHEM, Vraagstukken der Indische hygiëne. Amsterdam 1920. (Koloniaal Instituut te Amsterdam, Mededeeling No. XIV. (Afd. Tropische hygiëne No. 9). 8°.

H. F. TILLEMA, „Kromoblanda”. Over t' vraagstuk van „het wonen” in Kromo's groote land. Deel III. 's-Gravenhage 1920-21. Met pl. 4° (Niet in den handel).

Besproken in: Koloniaal Studiën Jg. 5 No. 1, Febr. 1921, p. 131-134; door Prof. Dr. J. J. VAN LOGHEM, in: De Indische Mercur Jg. 44 No. 12, 25 Maart 1921; door E. in Tijdschrift K. Ned. Aardr. Gen. 2e R. d. 38 No. 3, Mei 1921, p. 429-430; door L[OCHER] in: Indologenblad Jg. 12 No. 9, 15 Mei 1921, p. 88; door H. C. A. POUBLON in: Onze Zelfstandigheid Jg. 5 No. 6, 15 Maart 1921.

OVERZICHT (Beknopt) betreffende organisatie en uitvoering der pestbestrijdingsmaatregelen. Semarang 1921. 8°.

JOH. M. GRENZENBERG, De framboesia en hare bestrijding. Met 7 afb. (Het Indische Leven, Jg. 2 No. 40, 21 Mei 1921, p. 792-794).

Prof. Dr. J. J. VAN LOGHEM, Het lepra-vraagstuk. (De Indische Post proefnummer Dec. 1920).

In Kromo's groote land: Van „levende dooden” [leprozen]. (De Java-Post, Jg. 19 No. 7, 18 Febr. 1921 p. 81-83).

J. KONING, Rust- en herstellingsoorden op Java. Nongko Djadjar. Met afb. (Panorama No. 22, 1 Dec. 1920).

J. A. M. AUGUSTIJN, Kinderherstellings- en vacantie kolonies. (Ile N. I. Congres voor Opvoeding en Onderwijs, Batavia 21-24 Dec. 1920, Bundel I).

HULP.

JOH. KONING, De arbeid van Gravin van Limberg Stirum in Ned. Oost-Indië (De Indische Gids XLIII No. 5, 1 Mei 1921, p. 393-397).

P. H., Het Vincentiusgesticht op Midden-Java (De Java. Post Jg. 18 No. 52, 24 Dec. 1920).

VERSLAG omtrent het beheer en den toestand van het Landsopvoedingsgesticht te Semarang gedurende het dienstjaar 1919 Weltevreden 1920. 8°.

Hulp voor het arme Indo-meisje. (Onze Stem Jg. 2 No. 13, 15 Juli 1921, p. 1-2).

Perkoendjoengan ketempat pindah orang mintaminta di Betawi. Dengan 4 gambar. (Sri Poestaka, Tah. 3 No. 1, Jan. 1921 p. 21-24).

M. TUITEN, Opiumana. IV-XIII. (De Banier Jg. 13 No. 1-24, 7 Jan. tot 17 Juni 1921, p. 6-8, tot 283-284).

E. S., Woekerbestrijding in Indië. (De Loods Jg. 4 No. 1, 24 Maart 1921).

WAAR blijft onze belooning? [door S. J. AAIJ]. Bandoeng 1921. 8°.

J. APELL, Hoe lang nog? Noodkreet om eerlijkheid en recht voor de oud-strijders van het Indische Leger. Met een pentekening. Weltevreden 1921. (Uitgave van de Bonden van Oud-onderofficieren. ...). 8°.

PERS.

Nieuw uitgegeven dag-, week- en maandbladen op Java.

JAVAANSCH.

Koemandang Theosofie (Wonogiri).

MALEISCH.

Soeara kita. (Sarekat Islam Malang).

Hindia Dipa (Hoofdcomité Djowo Dipo, Soerabaja).

Masah-baroe (Bandoeng).

Mertjoe-Soear (Chr. Eth. Partij, Weltevreden).

SOENDANEESCH.

Aosan Moerangkalih. (Bogor).

NED. INDISCHE TIJDSCHRIFTEN.

De Revue (Weltevreden 1921).

De bekwame correspondent. (Soerabaja 1921).

Djāwā. Driemaandelijksch tijdschrift. Orgaan van het Java-Instituut. Jg. I No. 1-2. Batavia 1921. Met afb. 4°.

Besproken in: Wederopbouw Jg. 4, Apr. 1921, p. 62-64. in Koloniale Studiën Jg. 5 No. 2, Apr. 1921, p. 301-302 in De Taak Jg. 4 No. 35, p. 403.

JOH. KONING, Een Indische geschiedschrijver minder. [„Weekblad voor Indië” opgehouden]. (Indië Jg. 4 afl. 33, Dec. 1920, p. 521-523).

Afgesloten 13 Aug. 1921.

v. G.

